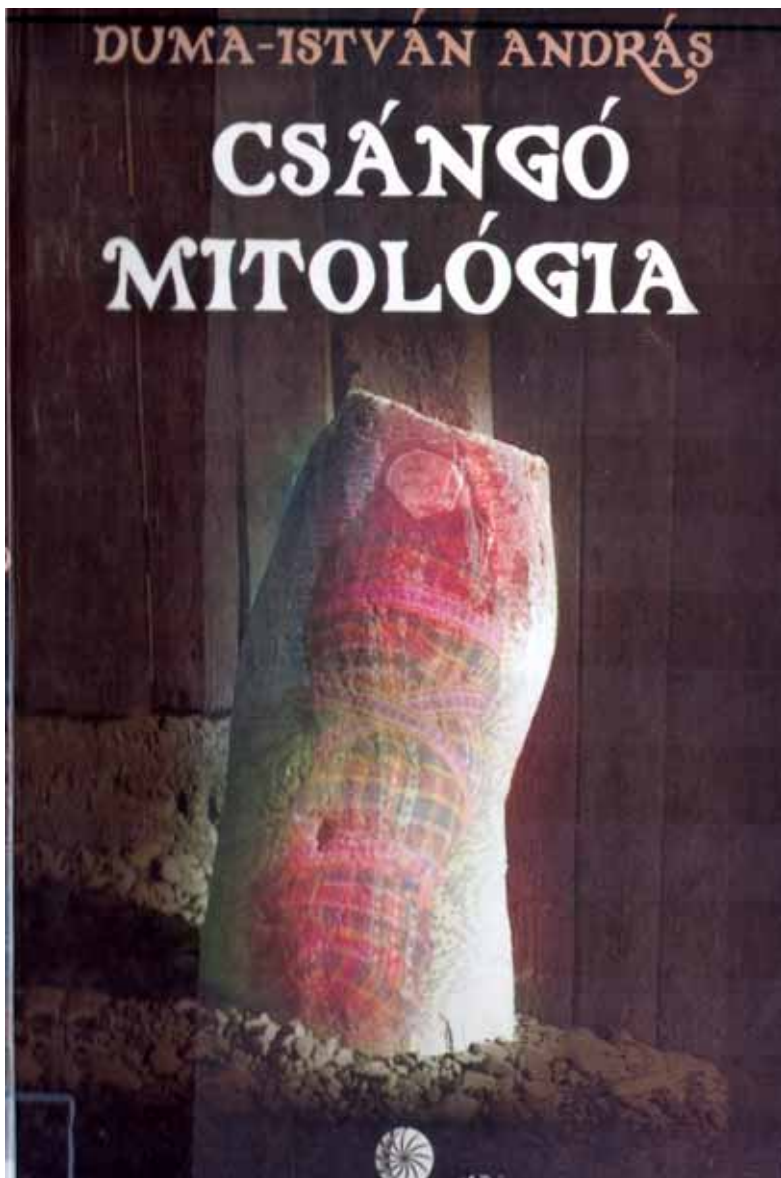

DUMA-ISTVÁN ANDRÁS

CSÁNGÓ MITOLÓGIA

Duma-István András

CSÁNGÓ MITOLÓGIA

Kézdivásárhely

2005

Descrierea CIP a Bibliotecii Nationale a Romaniei
DUMA-ISTVÁN ANDRÁS

Csángó mitológia / Duma-István András;
ed.: Sántha Attila. – Targu Secuiesc : Havas, 2005

Index

ISBN 973-86911-3-3

1. Sántha Attila (ed.)

139(=511.141 Cean~ai)(498.3)

© Duma-István András, 2005

Szerkesztő-kiadó: Sántha Attila

Borítóterv: Könczey Elemér

Lektor: Salamon Ferenc

Havas Kiadó
RO –525400 Kézdivásárhely – Tg. Secuiesc
Str. Cetatii – Vár utca 4.

Tel. +40- 740-487676
E-mail: havas@softhome.net

ISBN: 973-86911-3-3
Készült a kézdivásárhelyi Székely Nyomdában

KÖNYV A FÉNY JEGYÉBEN (SZUBJEKTÍV SZERKESZTŐI ELŐSZÓ)

Duma-István András 2000-ben megjelent első kötete, az *Én országom Moldova* előszavában Ferenczes István így ír: “*olyanok ezek a versek, mint a szívroham előtti migrén, a végleges megőrülés előtti neuraszténiák. Talán a moldvai csángómagyarok utolsó, utolsóelőtti nyelvemlékei(...) A végveszélybe került, elpusztításra ítélt anyanyelv szűkülő szavai.*”

Azóta sok víz lefolyt a Szereten, és ma már bizton megállapíthatjuk, kissé túlzás volt ennyire elparentálni azt a fajta pompázatos, hihetetlenül tiszta ősi magyar nyelvet, amelyet Duma-István András képvisel. Merthogy – asszimiláció ide, nemzetelőtti csángó állapotok oda – az azóta eltelt öt évben Boldogaszszony újabb csodát tett moldvai népével, és megfordulni látszik a pusztulás folyamata. Amint az várható volt, a demokrácia elhozta a csángók számára is egyrészt a vadmodernizációt, az elképesztő méreteket öltő kivándorlást (mely – a jólétüket a “*románoktól*” féltő anyaországiaknak mondom – véletlenül sem Magyarországra, hanem Itáliába, “*Szpániába*”, Izraelba irányul), de ugyanakkor elhozta az újjászületés, a csángó reneszánsz ígérését is. A csángó, a moldvai magyar szó társadalmi értéke lassan, de biztosan nő, végre beindult és egyre terebélyesedik a magyar nyelv oktatása a Kárpátokon túl, és hála Istennek, megérhettük azt is, hogy egy fiatal mold(o)vai püspök, Kósa Antal magyarul imádkozik és magyar anyanyelvűnek tartja magát.

Ma már *nem* Duma-István András az egyetlen Moldvában élő magyar költő, ma már *nem* csupán “*a kínvallatáson kimondott utolsó NEM után az ajkak közül kibuggyanó vért*” (Ferenczes István) idézik a moldvai írások, hisz időközben megszületett egy moldvai magyar irodalom (legyen írva az altár nyelvjárásban, akár irodalmi magyar nyelven), amely ugyanazon mércéhez méri magát, mint az irodalom általában: a Mindenséghez.

Mi több, megértük azt, hogy ma már nemcsak erdélyi, magyarországi, esetleg román vagy külföldi tudósok foglalkoznak a csángóság értékeinek, jellegzetességeinek a feltérképezésével,

hanem ők maguk, az érintettek is. És talán ez az a fordulópont, amikor elmondhatjuk, hogy egy népcsoport véglegesen talpra áll. Az elfelejtett északi csángó végeken Perka Mihály tanár mondja ki újra és újra konokul, hogy hagyjuk a fenébe a csángó népnévnek a székely nyelvjárásokban egyébként alig egy-két településen (ha) előforduló elcsángál (elbitangol, elkeveredik) szóból való eredeztetését, merthogy vannak olyan magyarok, a hétfalusiak (Brassó megye, Erdély), akiket szintén csángóknak nevezünk, és soha nem bitangoltak el sehonnan sehová. Ugyan tudják-tudták eddig is tudósaink, hogy baj lehet a “csángáló” eredeztetéssel (hisz például Lakatos Demeter szabófalvi költő folyamatosan “*csángú*”, “*cángú*” néven nevezi meg saját népcsoportját, a Csíki Székely Krónika pedig – mely lehet ugyan hamis, de akkor is több, mint kétszáz éves – a csángurok betöréseiről ír), ám az ez ellen felhozott érveket a “*halszagú*” eredet elleni tiltakozásként fogják fel. Pedig milyen jó lenne, ha néprajzosaink, történészeink is megtanulnák használni az internetet, mely az emberi tudás mindeddig legnagyobb tárháza, és akkor láthatnák, hogy a kelet-európai térségben bőven fordulnak elő Csángur (Changur) nevű települések, még hozzá ott, ahol azok logikusan lehetnek: Bulgáriában. (Ez pedig azt jelenti, tetszik, nem tetszik tudósainknak, hogy a bolgár honfoglalásban Csángur nevű csoportok is részt vehettek.)

A csángó önismeret szempontból nézve mérföldkö Duma-István András *Csángó mitológiája*. Ebben a könyvben foglalja össze – sokszor briliáns elemzésekben – mindazt a tudást, melyet az őseitől örökölt, s melynek birtokába nemegyszer bábasszonyokon vagy “titkos tátosokon” keresztül jutott. Előtte a csángók kultúráját már számtalanszor kutatták, ám mindig kívülről tették ezt, külső emberek, felboncolva a csodát, ami csak egységében működik. Duma-István viszont eléggé nyitott és eléggé elfogult ahhoz, hogy másképp szóljon saját közegéről: számára a védőkövek, a “*rovosmaradékok*” (rovásmaradékok) a boszorkányvilág, a szépasszonyok, a mesék, a népviselet egy másik világ felé nyitnak kaput. Egy olyan mitikus csángó világ felé, amely még ma is megbújik a küzdelmes jelen mögött, s amelyet csak azok értenek, akik benne vannak.

Ugyan Duma-István András nem von le semmilyen explicit következtetést, de a kutatásaiból kitűnik, hogy minden emlék egyfajta fény- vagy napimádat nyomait mutatja. Mindeddig senki nem foglalkozott a Moldvában mindenfelé megtalálható, szerte-szét heverő, gyertyalángot, napot idéző kerek kőtömbökkel, amelyeknek – és erre Duma-István András hívja fel a figyelmet – az öregek védőszerepet tulajdonítanak, és melyek elmozdításától a fiatalok is babonás félelemmel tartózkodnak. E kövek által a fény, a nap őrzi a csángó portát, sőt hosszú időn keresztül őrizte a csángó templomot, olyannyira, hogy még ma is találunk védőköveket templomok közelében. Emlékezzünk csak, mennyire csodáljuk minden pünkösdkor a csángó zárandokok hajnali napvárását: ehhez a (nap)kultuszhoz köthető a védőkövek jelenléte is. (Mint megrögzött székely-kutató jegyzem meg, hogy a védőkövek elkorcsosult maradványai Székelyföldön és – a Brassótól Szebenig húzódó – Szászföldön is dó fordulnak, hisz a legtöbb kapu előtt van egy kerek, ún. “*vettető*” kő, mely nem engedi, hogy a kapu teljesen kiforduljon és kivetődjön a sarkából. Eddigélé viszont nem tudok arról, hogy a székelyeknél e kövekhez különösebb hiedelmek fűződnének.)

Duma-István András sokat zsörtölődik a néprajztudósokon, akik akár éveket töltenek Csángóföldön, és a legegyszerűbb dolgokat sem veszik észre, vagy félremagyarázzák azokat. Egy ilyen kapitális tévedésre hívja fel a figyelmünket akkor, mikor bebizonyítja, hogy a csángó kerpa szónak az égvilágon semmi köze nincs a román *cârpa*-hoz (mely rongyot jelent). Ugyanis a kerpa egy fakarika, *kóifa*, melyre az asszonyok rácsavarják a kerparuvát (körfát befonó ruhát, rongyot), melyet aztán a gecába (a befont hajukba) illesztenek, majd azt kendővel letakarják (ez adja a csángó asszonyok jellegzetes, Nefertiti-stílusú fejkendő-viseletét, mely által a fejük hosszabbnak tűnik). A legelszomorítóbb az, hogy e tévedés éppen a csángókutatás egyik alaplírában, Dr. Kós Károly, Szentimrei Judit és Dr. Nagy Jenő *Moldvai csángó népművészet* c. könyvében fordul elő, melynek nyomán azt mindenki átvette és azóta ellenőrizetlenül használja. Pedig elég lenne Moldvában bárkit megkérdezni, mi is pontosan a kerpa, vagy csak a paraszti logikánkat használni, hogy rájöjjünk a tévedésre: amennyiben a

kerpa szintén ruvát (ruhát), rongyot jelent, akkor értelmetlenné válik a kerparuva kifejezés (= ruvaruva, ami már halandzsa).

Duma-István András a Csángó mitológiában számbavesz, kiigazít, részleméleteket dolgoz ki, ám ennél tovább (nagyon helyesen) nem merészkedik, mivel még nem érzi úgy, hogy eleget tudnánk egy csángó eredetelmélet felállításához. Ezért biztos vagyok benne, hogy számos olvasó fog érdekes hipotéziseket kiagyalni a könyvből kiindulva. Amielőtt messzemenő következtetéseket vonnánk le a napimádat és a Nefertiti-viselet kapcsán a csángó—egyiptomi kapcsolatokról, jön a következő rész, amelynek (az olvasó által elvégzendő) elemzése inkább a finn-ugor kapcsolatok felé mutat, legalábbis jelenlegi tudásunk szerint. Elég, ha csak a kerpában, körfában fellelhető “pa” hangalakra gondolunk. Emellett a kötetben közölt újévi hejgetés részei kísérteties hasonlóságot mutatnak a Kalevalával. A hejgetésben szó esik például a Csodamalomról, a szampóról:

*“Búzát a kasba¹ vették, vizet malomra engedték, ami
fogatt örölni,
Csoda fogatt kijönni, aranyliszt fogatt folyni s ezüst
korpa belőle. “*

Ilmarinen kovácműhelye is felbukkan:

*“Bémenének a mélységbe, a földnek a fenekébe, vas-
mester keresésibe,
Katarágyunak a fiát, ki hevert barlangjába, pipával a
szájába, vasverőn a lába.
Felszöke a két lábra, s nekiszökék munkára, kedves szép
szakmájára,
Ekét fogtak kiverni, kalapálni, végre kisimogatni, ahogy
tudta szeretni. “*

És hogy még bonyolultabb legyen a kép, ugyanebben a hejgetésben megjelenik a Napszentkép is, akihez Újévünk Nagysága fohászkodik:

¹ kosárba

*“Újévünk Nagyságafelkelt regveliben, ezüst tengeriben
szép fekete szemeit mosta a vizében,
Arany kendezővel töröli szemeit, Napszentképhez fordult
szívből imádkozva. “*

Előfordul néha, hogy Duma-István András nem kanonizált elméletekre támaszkodik, mint amikor a keptár jeleit olvassa az ősi székely rovásírás jelképei alapján. Am teszi ezt azután, hogy az öregek elmondják neki, a díszek, jelek a keptáron “rovosmaradékok”, és mindeniknek megvan a maga jelentése. Mindenesetre azt sikerül bebizonyítania, hogy a keptár jelei jelentenek *valamit* – és ezt néprajzosoktól sosem tudtuk volna meg, hisz ez az a pont, ahol a külső ember előtt be záródnak a kapuk.

Először Duma-István András úgy tervezte, hogy a könyv végén olyan népi versek, mondókák szerepelnek majd, amelyek egy átfogó csángó mitológia lehetséges maradványai. Aztán, ahogy írta a sorokat, előtört belőle a költő, és ő maga is hozzátett, elvett, megváltoztatott, átírt sok mindent, olyannyira, hogy ezek a versek már inkább egy sajátos dumai mitikus realizmus kifejeződései, semmint mítoszdarabkák. Szerencsére ezek a versek nem is akarnak a költészetnél többnek mutatkozni.

Iniciatikus, beavató könyv a Csángó mitológia, a csángó lélek nagyszabású kivetítődése.

Sántha Attila

„A mitológia egy olyan hitvilág, mely leírja és megmagyarázza a világ működését egy adott kultúrában.”

A VILÁGOSSÁG ÚTJAIN

Ebben a könyvben való leírtak, amelyikekről szólni fogok, saját kultúrámból származnak, és úgy akarok bemutatni mindent, ahogy én látom. Mert amennyiben ebben a kultúrában nőttem fel, biztos, hogy az, amit belőlük felfedezek, azt a kultúráim hordozza.

Amit megismertem kisgyerek koromban a falu környékén: a boszorkányvilág, a szépasszonyok, a mesék, a népviselet, a tárgyak és az ezekhez kötődő hiedelmek, a jelképek magyarázatai, egy másik világ felé nyitottak kaput.

Ebben a világban mindennek jelentése volt. Egy csángómagyar ember népviseletének mintázása, színezése, viselési módja elmondta nekem, honnan való az illető, és ha jobban ismertem a falut, akkor még azt is tudtam, hogy milyen szomszédságból.

Ha az utcán elindultam és valaki köszönt, tudtam, hogy melyik faluból jött. Tudtam, hova megyen, és mi a végcélja.

Ha valaki lebetegedett, tudtuk, hogyan kell orvosság nélkül meggyógyítani.

Azokon a betegségeken kívül, amik az Isten árkai voltak, a többieket mindig lehetett orvosolni, bábasszonyok és tátosok munkájával.

Ha nem is éltek tátosok az én időmben, mégis ezeknek tanítására hivatkoztak a bábák, akik önt öntöttek és gyógynövényeket használtak. Mintha még most is valahol rejtettek volna a tátosok ebben a világban.

Még a 20. század végén is, az ősi tátos hit együtt élt az egyházi hittel. Néha tátosként kezelték az egyház képviselőjét, a papot is.

A jétség² nem Isten átka volt, hanem a gonosz és a rossz szándékú embereké.

² ijedséges betegség

Mint a *bibana*³, és más kisebb betegségek is.

A társadalom betegségei ellen is voltak orvoslások, amiket csak a bábasszonyok tudtak megcsinálni.

A rosszat a Boszorkányok tudták hozni és elűzni, ők nem mindig csángó származásúak voltak.

A szépasszonyok két világban éltek egyszerre, és a bűnös lelkét fel tudták váltani az egészséges csecsemőével.

Majdnem eltűntek már a tátosok az én időmben, de őket is néha ismergetem, mert a titkos világ őket nem tudta titkolni. Ma is többen – így Farkas Mihály és Simoné – emlékeznek a klézsei Becze Évára, aki a tátosi szerepet játszotta a második háború előtt.

A ház berendezése a lakásban, a szoba (aminek nálunk ház a neve) szent hely volt, benne semmi nem változhatott, és ma is vannak velem egyidős barátaim, akiknél a ház ugyanúgy néz ki, mint amikor építették.

Fontos volt, merre fekszik a ház nyílása, hol van az ablak, hogyan süt be a nap. Mint ahogy az is, hogyan jelentkezik be a vendég, mikor és hol áll a házon belől, mit mond.

Idővel ezeket annyira belévéstem a gondolataimba és viselkedésembe, hogy később fel se nem fogtam, hogy ezek nekem részeim, hozzátartoznak létezésemhez.

Később a falun kívüli világgal való kapcsolat más és más tudományt hozott életembe, amit lassan alkalmazni tudtam odahaza is. Mert vannak helyzetek, amelyekhez ha az ember nem alkalmazkodik, akkor már nem fogadják el, és ő maga se nem tudja magát képviselni.

De mégis, mindig maradtak titkok, amelyeket a falun és népemen belől nem tudtam felfejteni. Sok idő, tapasztalat kellett, sok kérdés, verődés fordult meg fejemben, hogy valamennyire értelmezni tudjam azt, ami volt, van és változik.

A jelen könyvem nem akar tudománynak mutatkozni, hanem egy olyan leírásnak, amelyik száz és százezer kérdést tesz fel a tudósoknak. Ezért minden józan embernek azt ajánlom, figyelemvel és kritikus módon olvassa a leírtakat. Én nem elméleteket és nem bizonyítékokat akarok itt sorjázni, hanem be aka-

³ kelés az emberi testen

rom mutatni azt, amit én látok és tudok ez világon, úgy, ahogy én sejttem ezeket. Minden kritikát elfogadok lelkifurdalás nélkül, mert az én lelkem nincsen megfertőzve más érdektől.

Sokszor volt alkalmam a csángó világról beszélnem, sokan meghallgattak, és egyszerűen nem volt válasz arra, amit elmagyaráztam. S no hát volt olyan eset is, amikor nem is voltam teljesen meghallgatva, és még előre megcáfolták, nem is várták meghallgatni azt, amit mondok. Ezeket nem bánom, mert az az ember, *ami* nem figyel és nincsen türelme, az még nem egy élő emberi lény, még akkor se nem, ha kemény diplomával rendelkezik. Türelem kell a szöveg írásra, a kép írásra és a vers írásra is. Majd akinek füle, szeme, és türelme van, olvasni fogja a szellem logikáját is, és amikor a hiedelmekvel találkozik, akkor meggyőződik arról, hogy az anyag, az erő és a szellem ugyanazon a logikán keresztül követi saját útját, csak mindegyik a saját törvényei szerint.

Amikor valaki azt mondja: *“én nem értem, mert nem látom”*, ez azért lehet, mert Ő csak a ládát nézte, de a benne tartott dolgokkal nem foglalkozott. Nem elegendő egy faluba bemenni és ott élni, akár ott születni és felnőni, hogy ezt a falut teljesen megismerd. Ahhoz kell tudni annak történelmét, szokásait, múltját és a jövőre való gondolkozását.

Én ma látom, milyen egyszerű a modern univerzum: megenged mindent és mindent tárol, ezért senkit se nem érdekel a dolgok értelme. A mítoszi világban ellenben vannak korlátok és útmutatók, amelyiknek vezetnek valahová. Ha az úton elindulsz, akkor nem mindegy, mire figyelsz, hisz a mítosz elődbe tesz mindent: tudatlant és láthatatlant, a te dolgod pedig felfejteni az értelmet.

A mai materialista világ mint megoldott dolgokat próbál bemutatni majdnem mindent, így a legegyszerűbb helyzeteket se nem ismerjük, mint a tudatlan gyerekek.

Biztos, hogy sokszor találkoztak azval az esettel, hogy egy áruházban, ha két árusító dolgozik, akkor nem is tudják, mit árusít a szomszédjuk és nem is érdekli. Sőt még a kolléga nevét se nem tudja, mert esetleg csak egy napra bérelte a helyiséget, a többi nem érdekli. A régi kultúrák más elvekre alapították működésüket: a szabályok be nem tartása, a dolgok semmibe vevése végtelen büntetésre terhelte a lelkiismeretet.

Az üzenetekben megmutatkozó szabályok a másvilágra készítették fel az embert. A másvilágra való felkészülés átszötte az egész életet, az üzenetek utat mutattak az elviselhető öröklét felé. A jót és a rosszat ismerték az emberek, és a kettő között egyensúly volt. A régi csángó kultúrában szent volt a család és a gyerekek, ugyanúgy a nemzés is. Tehát bűn volt a terhet leállítani, ami a mai modern életben megengedett dolog. A házasság felbontása nemcsak bűnt jelentett, hanem a társadalomból való eltávolítást is. A rossz felmutatása a félelmet tette a lelkekbe a bűnözés ellen. A mítoszban pedig rossz az, ami egy bizonyos rendet felbont.

Amíg el volt szigetelve (a huszadik század közepéig), összhangban és teljes harmóniában létezett a csángó-magyar kultúra. A lélek egy szellemi logikát követett, amely kereste a tökéletesség formáit. Ennek a mítoszi világnak az üzeneteivel találkozunk még ma is mindenfelé. Kérem kövessenek.

NAPJÖVET, NAPSZENTÜLET

Minden út Rómába vezet, mondták a rómaiak. És nemcsak mondták, hanem építették is az útjaikat Róma felé. A mi elődeink útjai nem annyira a földön, mint az égen voltak kirajzolva. Rabok útja (Hadak útja, Hodok utik), Hajnalsillag, Esticsillag, Vencel szekere (Göncöl szekere) stb. Így inkább nézzük meg, hogy reggelre mit hoz a nap számunkra az utak ügyében.

Az összes régi csángó faluban napjövetről napszentületre tartanak az utak a falun keresztül (kivéve az utolsó században épült falvakban). A falvak mind olyan völgyekben helyezkednek el, amelyek keletről nyugat felé nyúlnak. A legkeletibb ilyen falvak Magyarfalu, Lábnik, a Szerettől nyugatra pedig Pokolpatak, Klézse, Somoska, Forrófalva, Nagypatak, Bogdánfalva – mind a nap útját követik. Ha a falu előtt egy hegy áll, akkor természetesen a világosság nem keletről nyugatra érkezik. Ilyenkor a hegy árnyéka játssza a szerepet a falu elhelyezésében, és mindig a falu végén jelenik meg először a nap alakja.

A nap közeledését a hajnal-harangszóval jelezték. Imában ébredve szólalt édesapám:

*Első kakasszó szólít
Kelj fel Mária
Boldogságos szép szűz Mária*

Így emlékeimnek legyek híve, végigkövetem az időt és utat, amely nap mint nap vezette útjainkat, hogy végtelenségit létemnek tudjam ismerni és felfogni. Édesapám, reggel kelvén, napvilágra megfordult, s mind a két kezével a mellén, így imádkozott:

*Hajnal, hajnal, piros hajnal
Kibe Mária nyuguvék
Urunk Jézus születék
Eleveneste szép virág
Neked adom lelkemet
Tőled várom lelkemet*

Menyben örök dicsírségben.

Édesapám kimenyen vala a kertbe és a vízfolyást megengedé,
hogy a napnak ereje, együtt a tűz és a víz keltse növényeinek ere-
it. Mit így fejezett ki:

*Meg öntöztén o szép kertet
Nap szép benderbez⁴ fordult
És a bölcsesség magjával
Hangja testemre borul.*

Amikor szólt és imádkozott, akkor magának tanácsot is ad
vala:

*Már megvirjádván éj után
Kérjük az Istent leborulván
Hogy münköt ez nap fáradván
Bűnbe ne ejtsen a sátán
Úgy faljon nyelvünk szólása
Ne hallhassék durr⁵ folyása
Szemeinknek nyargalása
Világ hívságát ne lássa
Távozzék minden restsegünk
Hogy jóra forduljon testünk
És józan legyen eledelünk
Hogy münköt ez nap fáradván
bűnbe ne ejtsen o sátán.*

A nap pedig végigkövette az útját, és a déli harangszónál az
egész falu világba borult. Árnyék nélkül maradt a templom, a há-
zak nemcsak kint, de bent is világot kaptak, a napfény déli süté-
sében mindenki megállott a dologból, és így szólt:

*Mii Atyánk, ki vagy a mennyekben (...) őrizd meg
nemzetünket és szobodítsad meg a pokol tüzítől A déli*

⁴ a bender elsődleges jelentése: göndör, bodor, itt: hengerkerék, amelyet lehet
forgatni, bendergetni

⁵ keveredett, rossz szándékú, dúlt

*ebédben add, erőben és nyugvásban tisztesüljön minden
ember testje és lelke.*

Így nyugat felé indulva, a nap este a falu végén leszentülve búcsúzott Mária harangszóval, hogy reggel újból induljon és keresse a falut.

1. kép Klézse látképe a dombtetőről (Csibo András felvétele)

KÖVEK, KAPUK A FÉNY VÉDELMÉBEN

Bárhonnan is induljunk a templom felé, láthatjuk, hogy a keresztetek az útnak a jobb oldalán helyezkednek el. Nem ritkán, hanem többször is eléfordul, hogy a kutak is szintén a jobb oldalon vannak a falu bemeneténél, együtt kövekkel és keresztetekkel.

2. kép A klézsei Tyúkszer falurészbeu található ledöntött kőfej (Csiba András felvétele)

Egy különös dolog hozta fel a figyelmemet a kövekkel kapcsolatban. Valami magas kövek lábra állítva, a képeken látható formába faragva, a házak előtt, a keresztelődésekben és a templom bejáratánál is megtalálhatók, mintha a kereszteteket akarták volna helyettesíteni. A csángó ház kapuja előtt és min-

denütt, ahol ezek a kövek voltak, valamilyen védési szerepet töltöttek be a rossz szándék ellen, mondták az öregek. Természetesen a fiatalok nem tudják értelmét, és kidobják, leborítják. Mégis, néha megmaradnak ott, ahol senkinek érdekít nem érintik.

A forrófalvi temető előtt egy nagy vaskereszt áll, amely az elejtetteknek van állítva, és amelyet állítólag a templom tetejére szántak először. Viszont végül hová került a kereszt? Pont azon kő elejébe, amelyen a temetői fatemplom talpai fekszenek. A kereszt hozta fel a figyelmemet a kőre, mely tüzetes szemlélődés után sokkal fontosabbnak látszik, mint eleinte gondolnánk: úgy tűnik, hogy a kőn támaszkodik az egész templom, vagy épp fordítva: a templom tartja a követ. Tudom ugyan, hogy mindkét változat képtelenség, mert egy kis kő nem tarthat egy egész templomot, és a kő is jól meglenne magában a templom nélkül, de mintha az építőknek az lett volna a szándékuk, hogy a kő szerepét kihangsúlyozzák.

3. kép A Tyúkszerben található kőfej teste egy útkereszteződésben
(Csiba András felvétele)

4. kép A kőfej teste közelről (Csiba András felvétele)

Mivel a védőkövek Székelyföldön és a szász földi székelyeknél is gyakran előfordulnak, biztos, hogy valamilyen fontos szerepük kellett legyen őseinknél. Hogy pontosan mi, nem tudom, viszont álljon itt Sebestény G}”Ula *Rovás és rovásírás* (Budapest, 1909) c. könyvéből a fogarasi református *templomban talált rovásírásnak a megfejtése*: “A torony oldala tartja e nagy követ”.⁶

5. kép A klézsei templom sarkánál található védőkő (Csiba András felvétele)

Ha tovább vizsgáljuk a köveket, egyéb érdekes dolgokra jöhetünk rá: a klézsei templom előtt és a külsőre-kecsini templom közelében az út jobb oldalán levő köveknek a teteje mintha egyenes lenne.

Úgy vélem, valamikor a kövek fejét valakik levágták.

Erre egy másik, a klézsei Tyúkszer részben talált kő hozta fel a figyelmemet: a ledőlt kőtől nem messze megtaláltam egy másik követ, mely tökéletesen illeszkedik az előbbihez.

A fej gyertyaláng formájú, lásd a mellékelt képen.

⁶ A fogarasi református templom 1759-ből való rovásírása Bod Pétertől származik. A felirat mára megsemmisült.

6. kép Afomfalvi temetői templom előtti kereszt az elfelejtettekért, mögötte a két oszlop, mely a templomot támasztja, alattuk a védők törzse (Csiba András felvétele)

A tyúkszeri kő testiről azt mondják, hogy Budó Anti hazavitte az udvarába, és azután nem tudott aludni, ezért visszahozta az eredeti helyére.

Egy másik kőfejszék formát Külsőrekeszben az utcán találtam, közel a csorgóhoz, ahogy Szarka Mericák felé visz az utca.

Miközben néze-

7. kép A védőkő kinagyítva (Csiba András felvétele)

gettem, a háziasszony megjelent az utcán és megkérdezte, mit akarok. Kérdeztem, elvihetném-e a kőt. Nem, felelte, de akkor azt mondtam, hogy megfizetem. Szó sincs róla, azt mondta, ezt nem lehet megfizetni.

8. kép A külsőrekecsini védőkő a templom közelében (Csiba András felvétele)

Gondoltam, hogy valamilyen formában magyaráznom kell a dolgot.

A végeredmény az volt, hogy vihetem a kőt, és ő a tőlem kapott 10000 lejért misét fog mondatni...

A kövekkel kapcsolatban még egy dologra kell felfigyelnünk: Pusztinában a kútnál és jobboldalt álló régi sírok egy

részén keresztet helyett kövek vannak (az új sírokon kivétel nélkül keresztet) – ezzel kapcsolatban lásd Domokos Pál Péter felvételeit A moldvai magyarság c. könyvében.

A klézsei templom udvarán a következő védőkő-törzsek találhatók:

Ugyanakkor a keresztet ábrázoló régi síremlékek esetében (mind a moldvai csángóknál, mind Székelyföldön, mind a szászföldi székelyeknél) megfigyelhetjük, hogy a kereszt felé egy tetőt állítanak,

Az eredmény egy olyan építmény, amely formájában a védőköveket idézi:

9. kép A megvásárolt kőfejek (Kis János felvétele)

10. kép Befejezetlen védőkövek a klézsei templom udvarán (Kovács László felvétele)

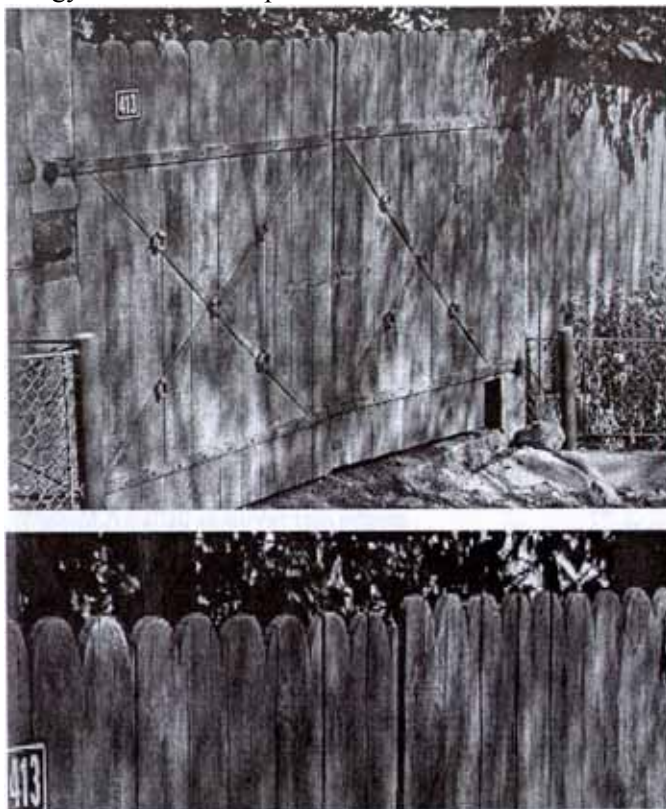

11. kép Kőbe rakott Boldogságos Szűz Mária a külsőrekecsini út jobb oldalán (Csiba András felvétele)

12. kép Védőkő-formát idéző kapuláb, kapuláb-minta és deszkázás (Csiba András felvétele)

Nincsen a csángóknak monumentális székelykapu, de igenis vannak jellegzetes csángó kapuk. A kapufedél alatt a deszkázás vagy a kapuláb és díszítései szintén a védőkö formáját ábrázolják, mint ahogy a következő képeken is látható:

**13. kép Csángó kapu, a védőkövet idéző deszkázás kinagyítva
(Kis János felvétele)**

A kérdés az, mennyire vannak közel ezek a formák egyik a másikhoz – vagy épp azonosak lennének? És ha azonosak, mely időkből származnak, mennyire vannak közel a mostani keresztényi hithez?

Tény, hogy ezek léteznek itt és most is. Most már nem kell elrejtetni őket, mert nem veszélyesek, de mégis tekintélyt sugároznak.

A LAKÁS

Nemcsak az emberek és az élő lények képviselik az életet, hanem minden, alap az élethez mint alap szükségeltetik. Ez az élet védőterülete, ez adja az élet erejét. Így az építkezés is az élet-hez igazodik és kapcsolódik az életfával és az életvízzel. Ugyan-úgy, mint a növények, a házak is a déli fekvést keresik. A csángóknál, ha a déli világot hegy takarja, akkor a ház eleje az utat követi, mivel az út keresi a nap menetit.

Kétfajta lakóépületet találhatunk a csángó falvakban. Az első a kicsi ház, amelyet ma elsősorban nyárikonyhának vagy sütő konyhának használnak, de régen ez volt a nagy ház (téli-nyári lakásra használt ház) is. A kicsi ház korábban mindig egyszobás volt, de később kétszobást is építettek. Mindegyik kicsi háznak van „töltése” (töltése, tornáca), és lókötők támasztják a gerendavégeket.

A második a hagyományos ház, ez általában három részből áll: a kicsiházat (ami szobát jelent) követi a szín és a nagyház (lakó- vagy hálószoba). Máshelyen a szín van dől, mögötte a kicsi ház és mindkettő mögött a nagy ház. Megjegyzendő, hogy a ház szó itt szobát jelent, míg a szoba, szoba szót a kályhára (vagyis a sutúra) használják a csángók. Végző soron egyik a másikval összefügg a gondolkodásban, hisz a szoba az kályha, sum, és a máshol is a meleg köré gyűl a család. A csángó a szoba (kályha) köré gyűjti családját. A nagyházból be lehet menni a kilérbe⁷, amelyben a ruhákat tartották, és a kicsi házból a kamarába, ahol az élelmiszereket tárolták. Később a kilérből alakult ki a konyha, ahol főzöttek és a gyerekek aludtak. A mai csángó házak egy része gyönyörűen őrizgeti a régi ház elemeit, még akkor is, ha a szobák száma és ezeknek bensősége növekszik.

A küszöbnek is fontos szerepe van: ha valaki nem jön át a küszöbön, akkor már baj van. Ugyanis a küszöb az, amely a rosszakat (embereket vagy egyebeket) távol tartja.

A pince előtt van a gölécs⁸.

⁷ a házeresz meghosszabbítása alatti kis helyiség

⁸ a pincetorka előtti kis szín

A kilérben, a nagyházban és a kamarában rudak voltak, amelyekre a ruhákat rakták az ablakok körül. A képek körül kendezőkkel díszítették a ház belsejét.

A színből gyerekkoromban a hiúba mentünk, ez néha félelmetes is lehetett, mert itt a szellemek laktak. Amikor el akartunk bújni, a nyakadan kecskék nemcsak a hiúban, hanem kint az udvaron is várhattak... Ezek nagyon köpöríték⁹ a gyerekeket, akik rosszak voltak vagy éjenként kint járkáltak.

Az állások¹⁰ (melyek szintén inkább az udvar jobb oldalán találhatók) gyönyörűen vannak építve, és sokszor előfordul, hogy nagyobbak, mint a házak. Az állás alá be lehet jönni az úttól, és alatta hely van a szekérnek, a kádnak, mindennek, ami a mezőgazdasághoz szükséges. Ez a hely szintén védőszerepet tölt be, itt vagy a kapuban tanácsolt a szerelmes a vére vésárájával (szerelmesével) mert védve voltak minden rossztól. Az állás az udvar felé nézett.

Az állás jobb oldalán volt a nyári készítő hely, bal feldől az állatok lakó helye, a végén a disznópajta és a tyúkpajta. Mikor a tyúkok hergeltek¹¹, akkor lehet, hogy azalatt a szépasszonyok gecába¹² kötétek a lovak sörényét. A második fajta állás alatt nem volt főzőhely, ilyenkor a nyári főzőhely állott szemben a házzal, és itt fonták a kalácsot, melyet aztán béhánytak a kemencébe. Nyáron itt vacsorázott a család, és itt hallottuk a meséket a világ-mindenségiről a háromlábú széken.

Ha saru (csizma) van felkötve az állás gerendájára és a saru száda¹³ be van szorítva, akkor azt jelenti, hogy a tejét a tehénnek elvették, és a gazda próbálja ezt visszafordítani. Amikor a tej el-

⁹ szomorították

¹⁰ a házhoz vagy az istállóhoz csatolt ereszféle

¹¹ a kakas búbolta a tyúkot

¹² befont haj, amelyet körbe felfognak kontyba

¹³ szája, bemenete

romlik a tehénél, akkor harmatvizet és tehénganyét vagy pesdést¹⁴ tesznek a csizmába, és felakasztják az említett módon a gerendára az állat helyén.

¹⁴ vizeletet

VISELET, JELENTÉSEK

Menőleg az utakon, az idegen ember nem ért semmit a jelekből és a jelképekből, amelyikek ábrázolják a környezetet. Ámul és bámul, néz körbe, és saját tapasztalatával próbálja megmagyarázni magának a helyzetet. Hibásan, mert ő egy más kultúrából származik. Ezért furcsa ugyan számára minden, de a saját magyarázata kielégíti. Így látja, és bízik benne, hogy így van.

Még rosszabb a helyzet a tudósokval. A tudósok soha nem állnak meg nyugodtan azval szemben, amit látnak, tovább és tovább szeretnék tudni, mi is van, hogy van a dolgok mindensége. Nem veszik észre az apró, de fontos dolgokat, például azt, hogy a csángó embernél az ajtó nincs zárva, és így ennek értelmet se nem értik. Ha a ház előtt van egy bot, eszükbe se nem jut, hogy annak jelentősége lehet. Ha vasárnap érkezik meg, akkor nem érti, miről beszél a népviselet.

A csángók pedig mutatják a viseletükben, hogy ki és honnan származik, melyik faluból, melyik falurészből, sőt azt

is lehet tudni, hogy házas-e az illető vagy nem. Hogy gyászban van, hogy éppen most jegyzett el valaki és készül a menyegzőre. Hogy mit csinál most, éppen hívogat a menyegzőbe, vagy keresztapákat keres.

Egyébként a bot keresztüliben téve a ház ajtajánál azt jelenti, hogy nincsen senki honn jelenleg, így az összes község tudja ezt.

Egy karimás botra kötött servet¹⁵ és ezen való díszítés különböző színes mintákval, az hívogató pálca, amellyel a hívogató hívja a nuntába¹⁶ híveit.

Jönnek a néprajzosok. Velünk laknak éveken át, még akkor se nem értelmezik helyesen a helyzetet és amit mondunk, mert ők néha műveltebbek, és hivatkoznak a korábban nálunk járt kutatókra. Csak nem értik meg azt, amit az elődeik láttak és értettek, hisz most ezek csak valamennyire vannak élőben.

¹⁵ kis kendő, zsebkendő

¹⁶ esküvőbe (vö. román *nunta*)

14. kép A Nyisztor család háza Pusztinában (Csiba András felvétele)

15. kép Szóba, azaz főzőkályha (Kis János felvétele)

16. kép Klézsei női viselet (Csiba András felvétele)

17. kép Klézsei (magyaros) katrinca (Csiba András felvétele)

18. kép Klézsei (magyaros) keptár (Csiba András felvétele)

19. kép A fenti klézsei keptár előéről, a vállainál a csillagok helyett az élet vize látszik (Csiba András felvétele)

20. kép Klézsei suta keptár; vénleány, vagy vénlegény hordta (Csiba András felvétele)

21. kép Pusztinai (székelyes) keptár (Csiba András felvétele)

Ha egy menyegzőbe cseppennek be, akkor elmondják, mit láttak, hogyan vannak a szerepek és mire értelmezik ők ezeket. – Ne köpörítsél¹⁷, mondja az egyik asszonya kutatónak, a kutató tovább szalad és pász. – Kösd a bezerédet¹⁸, mondja a kisleánynak az édesanya, erre a kutató fáradtan másra koncentrálni, nem is veszi észre, hogy itt egy szóösszetételvel áll szemben. Be-záró bezere. Ugyanakkor a bezerét melyekötővel (mell-kötővel) kötik meg – ez se nem használatos máshol.

A ribanc szót a már elviselt, összetépett ruhára mondják. A ruha szó viszont egyszerű (fej)kendőt jelent. Régen a kendő kerpán¹⁹ volt hordozva. A kerpa az kör-fa, körfára vették fel a ribancot, ami kerek formára alkotta a csángó asszonynak a kendőjét. A ruha és a ribanc ugyanannak a fogalomnak két külön neve, attól függően, hogy régiebb vagy újabb a tárgy.

22. kép Kerpán, azaz körfán hordott felkendő (Domokos Pál Péter nyomán)

A képeken balról jobbra az első nőn látható a körfá, a másodikon a réva²⁰ kötött kerpa ruva (körfá ruha), a harmadik és

¹⁷ szomoríts

¹⁸ az inget a nyaknál összehúzó kötő(döt)

¹⁹ körfán

²⁰ rá

negyedik nőnél már a kerpára rakott kendő. A kendő hasonlít a kendezőhöz²¹. A kendezőt adták ajándékba a keresztapának, akit aztán kendeztek (magáztak).

Aztán nálunk a nyúl az füles vagy füljes.

A kisleány cinka, a fiú pedig kölyök vagy egyszerűen gyermek.

Van ám nálunk cenke is, ami kis kutyakölyök. Játsszunk egy kicsit!

Cenke, cinka, cenege, három kicsi kicsike.

Alább próbáltam egy olyan mondatot fogalmazni, amely csángó szavakból áll össze, és amely a magyar fülnek körülbelül annyira tűnik ismerősnek, mint etelközi őseink beszéde:

„Bezere²² eszehúzza a melyekötőt²³ és szorítsa a csupágot²⁴ egy cinkánok, melyik kipöríti²⁵ anyját, hogy fogja meg a filyeskét²⁶, mi pipirigben²⁷ lesködőzik²⁸, mit szádob²⁹ alatt látott ő. Az anya tepelődve³⁰ szedi a nagy külbécset³¹, s a lósórdit³² es kapdossa, a sebeskét³³ es esszeszedi s labadát³⁴ paréval³⁵ vegyíti, hogy legyen a csiporba³⁶ étel, a kópris³⁷ alatt főzelék. Eves³⁸ kis cinka hüvelykéje³⁹, mit verisórja⁴⁰ megcsapta⁴¹, hét⁴² elkerül-

²¹ kendő, melyet akkor kap valaki, mikor keresztapa lesz „

²² az inget a nyaknál összehúzó kötő, bezáró

²³ mellkötény

²⁴ az ingmellén „csupa ág”, ágakat ábrázoló varrások

²⁵ szomorítja

²⁶ nyúl (füles-állat)

²⁷ káka

²⁸ leskelődik

²⁹ hársfa (a székelyeknél: szádok, zádok)

³⁰ sietve, tepelődve

³¹ csiga

³² növényfajta: lósóska, lósósd

³³ sóska

³⁴ laboda

³⁵ friss tavaszi zöltségek

³⁶ fazék étel készítésére

³⁷ a fazék földője

³⁸ gennyes

³⁹ hüvelykujja

⁴⁰ unokatestvér

te⁴³ az alótól⁴⁴ a porkaverés⁴⁵ jácodásán s siér⁴⁶ lába. A cenke⁴⁷ szalad a fílyes után, s a cínka⁴⁸ ezért kesereg.”

Magyarra lefordítva ez így hangzik:

„A madzag összehúzza és szorítja az ág-mintás mellkötényt a fiatal leánygyermeken, aki azzal nyaggatja anyját, hogy fogja meg neki a nyulat, amelyik a kákában leskelődik, s amelyiket a hársfa alatt látott ő: Az anyja sietve szedi a nagy csigát, a lósóskát kapdossa, a sóskát is összeszedi, s a labodát póréval friss tavaszi zöldséggel vegyíti, hogy legyen a fazékban étel a fődő alatt főzelék. Gennyes a kislány hüvelykujja, mit az unokatestvére megütött, mikor elkerült, elvegyült a kecskegidától a labdázás közben, és fáj a lába. A szuka kutyakölyök szalad a nyúl után, s a kislány ezért kesereg.”

Hát ilyen gazdag, archaikus és magyar a moldvai magyar nyelvjárás. Igaz, itt kevesebbet jártak a nyelvújítók.

Es még mi minden el van rejtve e kultúrának a mélyére: hosszú évekre lenne szükség, az érthetetlenből valamit érthetővé tenni – de közben észre se nem vesszük, hogy nemsokára minden

⁴¹ megütött

⁴² mikor (vö. a székely nyelvjárásban chejt). (A)mikor régebben: ahét (vö. a székely nyelvjárásban *ahajt*).

⁴³ elvegyült, elvesztődött

⁴⁴ gidó (vö. a székely nyelvjárásban: kecskeolló, olló)

⁴⁵ labdázás, porkavarás

⁴⁶ fáj

⁴⁷ szuka kutyakölyök

⁴⁸ 16 évesnél fiatalabb lány

emberi tapasztalat, gyötrődés elvesz. Csak pár jel marad meg, amelyek sajátos útjaikon kikerülik a pusztulást.

Ezek a jelek üzenetek, ezeken keresztül sejlik át a mítoszi világ.

SZÍNEK ORGONÁJA

A zenész az, aki a hangok összetevésével egyezteteti érzéseinket, és átadja nekünk azt, amit érez, így kialakítja azt a zenét, melyre vágyunk. Körülünk forgó hangok, melyek a földről vagy az űrből érkeznek, hatnak ránk, és mindegyikünk képessége szerint érzi, esetleg hallja ezeket. A dob, a kürt, a furulya, majd a hegedű, az után a harmónium pillanatokra lelkünk mélyén levő részecskéket rezonáltatnak a világmindenséginek zúgásából. A zene az a művészet, amely a legtermészetesebb, a legkifejlettebb, amely átlépi az ösztönök határát és rációban üzen a hang erejével.

Az ember keresi ezeket a hangokat, melyeket valahonnan a hallhatatlanból és a láthatatlanból alakít át saját képességeihez. Vágyik az ember a természetben egyedül lenni, és egyben összekötni az erőket önmagával és a természetvel.

És ahogy az űrből jönnek a hangok, úgy jön a földről hozánk felé a színek zenéje, mely lelkünk mélyében nyugalmat, fájdalmat, örömet vagy félelmet okoz. Ugyanúgy, mint a zene, a színek is üzeneteket hordoznak a múltból és a jövőből.

Míg a zene szimfóniáját a férfiak, a színét a nők szólaltatták meg. A férfi nem sokat foglalkozott a színekvel, mégis, megismervén ezeket, megállt a harcból és gyönyörködött azokban a pompákban, amiket a nő szemei elejébe hozta. A nő szötteket termelt, hogy a hűvesben melegebb fészket teremtsen gyermekeinek.

Előbb a tiszta fehér vagy fekete dominált, majd egyéb színek kezdték tarkítani a ruhákat. Gyorsabb volt szőni, mint kötni, így a szöttek gyakrabban⁴⁹, vertebb lett.

Majd a szövőszéknél dolgozó nő, miközben énekelgetett, megérezte a színek harmóniáját, és akkor megszületett a szövőszékből alakult színorgona.

A használt színekről meg lehetett állapítani, hogy ki hova való, még akkor is, ha az összes Szeret völgyi faluban hasonló színek domináltak – mégis falunként, néha falurészenként is kü-

⁴⁹ sűrűbb

lőnböztek. Az északi csángóknál a népviselet sínezése majdnem hasonló volt a Bákó megye déli részén lakó csángókéval. De a sínezés az utolsó időben más irányba változott az északiaknál, ám mivel ezeket a falvakat nem annyira ismerem, nem térek ki e témára. Mégis annyit megjegyeznék, hogy régen (az 1950-es évek előtt) ezen északi és déli falvak közt állandó kapcsolat létezett. Például a forrófalvi temetőbe temetkeztek a szabófalviak, pedig a két falu 80-90 kilométerre van egymástól.

A Bákó megyei csángó településeket két nagy csoportba lehet osztani: azokra, amelyek a Tázló völgyén, a megye déli részén helyezkednek el, és azokra, amelyek Bákó megyének az északi részén találhatók. El lehetne nevezni őket ősi magyar, illetve székely településeknek, ha nem keveredtek volna annyira a lakók a házasságok által. Ennek ellenére, a színek megmutatják a falu magyaros, illetve székelyes jellegét.

A magyaros falvakban a katrinca alján nem használják a piros csíkot, és az ing nincsen kiengedve a katrinca alól pendelyként. A bernic⁵⁰ (bemyéc) teljesen más színeket használ, mint a székely falvakban.

A székely nőknél az ingen világosabbak a színek, és kevésbé vannak díszítve mintákkal – ám a székely férfias ingeken is lehetnek minták.

A magyaros falvakban a díszítés néha különbözik a fehér színtől, mindamellett, hogy van fehérrel díszített harisnya is. Az ingujj és a gallér fehérrel, sárgával vagy más világos színnel van díszítve.

Több fajta bundát hordanak a csángók: mást a Szeret völgyén, mást a gyimesiek és mást a Tázló völgyén. Egyesek a bundáikat keptárnak nevezik, ami nem más csak a kép-tár⁵¹.

A keptár mintái zsúfoltabbak a magyaroknál és szellősebbek a székelyeknél.

⁵⁰ keskeny, gyapjúszőttös öv.

⁵¹ Azt se nem hallgathatjuk el, hogy sokan a keptár szó etimológiáját a román pieptar-ból (melles) vezetik le, és elképzelhető, hogy igazuk van. Ám míg román vidékeken a szónak csupán *p*-, *ty*-, és *cs*-betűs változata létezik (pjeptár, tyeptár, cseptár), a moldvai csángó vidékeken kizárólag a *k*-betűs változatot használják, mintegy sugallva, hogy a keptárnak köze van a bundán található képekhez.

A magyaroknál sötétebbek és apróbb mintákat hordoznak, ugyanakkor több geometrikus mintát tartalmaznak.

A továbbiakban csak a magyaros falvak színvilágát veszem szemügyre, viszont figyelembe kell venni, hogy ezeken belül is szintén különböznek a színek és minták. Például Lujzikalagorban a piros világosabb árnyalatú, Klézsén sötétebb, ám valamennyire világosabb, mint Forrófalván. Pár általános jellemzőt azonban így is meg lehet határozni.

A lányok viselete vidámabb, mint a férjezett termékeny aszszonyé. A már nem termékeny fehérnép nem annyira virágos, inkább feketés ruhákat hord, míg az öregasszonyoknak sötét terzsenyi⁵² vagy fekete színvel van mintázva az ingje.

A fiatal fiúgyermekeknél inkább fehér a népviselet, ami a jövőt képviseli. A felnőtt fiatalnál már mintázat is van, ami a jelent és erő bomlását mutatja, majd korának ideiben a keptárt viseli a házasság előtt.

Az öreg férfinál már a fehér és a fekete dominál. A keptár helyett az öregebb házaspár vésztán visel, ami posztóból készített mellény. A vésztán barna vékony sávok vannak a teljesen fekete posztón.

23. kép Kati Magdolna (Madi) és szőttesei (Duma András felvétele)

⁵² sötétpiros

Külön könyvet lehetne írni a zene és a szövés kapcsolatáról, és ugyanakkor lehetne mindenfajta zenének a megfelelő mintákat rögzíteni, csak ehhez közel kellene élni és egyben a természettel, hogy örökségünk hullámaint felismerhessük. A színek mellett a jelképek, minták hordoztak leginkább üzeneteket a népviseleten és a házi szötteseken. A kétnyistes osztovátá használata megadta a változtatások lehetőségét, és így a lepedőre, a faliszőnyegre kerülhetett a föld, a víz, a kék levegő, majd a homály és villámlás.

Majd a hármast nyist és nyílás nemcsak a színek további lehetőségeit adta meg, hanem formák megjelenítését is. Így jelek kerültek a szöttesekbe, azok a jelek, melyeket a férfiak először vonalakban, majd később keresztezett vonalakban faragtak volt annakidején. Így a szöttesek közösen termelődtek a férfi és nő világából, azok az érzések, melyek a faragásban születtek, később a szövőszék logikájából emelkedtek ki, és majd a szoba tele lett a színek és a jelek zenéjével (és természetesen ezek kódolt üzeneteivel is).

Itt és most csak a négynyistes szövőszékkel készülő szötteseket szeretném röviden bemutatni. Ha a szövőszéket nézzük, láthatjuk, hogy a négy nyist egymás mellett van, melyet a lábítók mozgatnak. A négy nyistesnek megvan az az előnye, hogy kétnyistes módon is lehet használni, és kétszer három nyistesen is használható.

24. kép Négy nyist az osztovátában (szövőszékben) (Duma András felvétele)

Tehát 1, 2, 3, 4 pároztatva: 1, 2 és 3, 4, vagy keresztben 2, 4 és 1, 3, míg a kétszer három nyistesnél 1 és 1, 1 és 2, 1 és 3, 4 és

4, 4 és 3, 4 és 2 és így tovább. Ezeket is két, három, vagy több módon lehet felszedni, ahogy a csángók mondják, felfogni a nyistre, majd ezt variálni a lábítók lépéseiben.

A napokban Farkas Demeter leánya Magdolna, Madi, aki jelenleg Katyi András, Cătea Andrei felesége, többfajta szőttest mutatott négy nyistesen, és a feleségem is négynyistes szövőszékben dolgozik.

A nyistek felfogásából, melyek Madi kis füzetében vannak leírva, mindegyik felfogásnak megfelelően, többfajta mintát lehet kialakítani.

– András, e hímét én e lábítókból állítam ki, egy felfogásból több hímét es tudok szőni, így vagy egy hímvel szövem, vagy több hímvel szövem e lepedőt. Eszedeteknél es bé kell tartsam, mit csak e szőtteseknél tartak bé.

Itt a „hím” minta értelemben szerepel, vagyis a mag, melyből jön a minta. Ugye a természeti világban is a Hím hordozza a fajok magját.

A Pityeres hímnek nyistben való felfogása (felszedése) a következő):

4	2	4	2	4	2	4	2	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1	3	1	3	1	3	1	3

A második minta felfogása:

1	3	1	3	1	3	1	3	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	4	2	4	2	4	2	4	2

Kisgyerek koromban érdekes játék volt meghatározni, hogy a ruhája alapján melyik faluból való az odavetődő csángó-magyar asszonyka. Tudtuk, hogy melyik faluból származik. Csak egy dolgot nem értettem, éspedig azt, hogy mért nem szabad a nőknek másfajta ruhákat hordaniuk, vagy legalább a ruhamintákon változtatniuk. Hisz a modem világ újabb és újabb változottakval je-

lentkezett, és nem értettem, hogy minek tartózkodtak a népviselet eltávolítása ellen a nők. (Aztán akartuk vagy nem akartuk, a váltás lassan megtörtént.)

Miközben a férfiak elhagyták a falvakat, vasúti munkára jelentkeztek, az építkezéseken vagy a gyárakban dolgoztak, a nők honn maradtak és szőttek, művelték a mezőt a gazdaságban, pár állatot tenyésztettek és a hetvenes évek végéig guzsalyaskodtak⁵³. Aztán előfordult, hogy ezekbe a guzsalyasokba⁵⁴ egyre több és több asszonyka új mintákat hozott a magával. A hosszú katrinca rövidebb lett, pirosabb, hisz a férfi a városból modem öltönyben jelentkezett, és akkor a nő is próbált alkalmazkodni. Aztán a guzsalyasnak is szűkebb lett a köre, még ha fenn is maradt egy ideig a táncguzsalyas (ahol a lányok megtudták, hogy a modem világ újabb öltönyt és életmódot kínál a fiataloknak).

25. kép Pityeres szőttes (Duma András felvétele)

Paradox módon, mivel a mindennapi élet a modem világban többet kért a személytől, a szegénység is a népi ruházat elhagyásakor mutatta ki az arcát igazából. A népviseletek viccessé váltak, a régi szokások nevetségesnek tűntek, és lassan-lassan bekövet-

⁵³ fonóházba jártak

⁵⁴ fonóházba

kezett az akulturáció. Ma már lassan a család nem él együtt, a gyerekek kiskorukban eltávoznak hazájuktól, és elidegenesednek. A férfi heteket, hónapokat vagy éveket idegen helyeken tölt el mint munkás, nagyon kicsit van a családdal, és amikor visszatér, hozza azt, amit a másik kultúrából átvett.

Többször is szerettem volna tudni, hogy ezek a változások miért jönnek olyan gyorsan, és ugyanakkor miért tartózkodnak az emberek a változások ellen. Látna, hogy nemsokára egyes értékek elvesznek, kérdeződni kezdtem. Mivel az öregek, akik értették a dolgok jelentését, már nem voltak, a megmaradott generáció nehezen értette, vagy nem is értelmezte azt, ami van. Mégis, részeket mindenből megőriztek.

MIÉS⁵⁵ - ÉS INAPNAPOK⁵⁶

A moldvai csángó-magyar társadalomban a családon belől a munka úgy volt felosztva, hogy mindenki ereje és tehetsége szerint végezze azt.

Reggel az ima után (miután táplálta lelkét és testét) mindenki pontosan tudta, mi az dolga. A nehezebb munkát a férfiak viselték. Télen az erdőben dolgoztak, tavasztól a szántástól a kaszálásig ők gondozták a földet, ugyanakkor a nyári szabadidőkből a télre való szükséges javításokat fejezték be. És ha valakinek a fia házasodott, akkor az új ház építését kalákában elvégezték még télidőből, a fa szerzésétől, a zsindely készítésétől, esetleg a szalma zsupposztásától kezdve egészen a kőalap rakásáig. Nyárra nem maradt csak a bésikárlás⁵⁷ és sikitás⁵⁸, amit mindenki a rokonságból és a szomszédságból végzett az új család jövőjéért.

A szőlő megdolgozása még tavasz eleitől kezdődött, és a hold járása szerint kellett metszeni és sikimi⁵⁹, később bevágni (a teljes kapálás).

A veteményes kert csak az asszonyoké volt, miközben a nagy és nehezebb munkát végezték a mezőn a férfiak. De amikor a mezőn eljött az idő a kapálásra, a szénagyűjtésre és a búza aratására, akkor nő, férfi, fiatal és nagyobb gyerek együtt dolgoztak a mezőn. Akik nem bírták a keményebb munkát (mint a gyengébb gyerekek, öregek vagy betegek), gondoskodtak az állatok etetéséről (legeltetéséről) és a kicsibubák (kisgyerekek) növeléséről. Nemritkán kapáláskor a nő árnyékot készített a kicsinek és csak a táplálására hagyta időt magának, közben a kisebb testvérek ügyeltek rá.

A család életében az állatok közül a juhoknak és a kecskének volt nagy szerepe, ezeket közös esztenákon tartották. A juhtól jött a gyapjú a lepedőnek és öltözetnek, a kecskeszőr pórásnak és

⁵⁵ hétköznapi (mívesnap)

⁵⁶ ünnepnap

⁵⁷ betapasztás

⁵⁸ itt: vékony sikkárlás lóganyéval

⁵⁹ itt: bokr körüli kapálás

kötélnek volt jó, a bőrt pedig a kucsma és a bunda belseinek használták fel.

Az esős időkben és a mezei munka szüneteiben télre való gyűjtés történt: gombásztak, mezei gyümölcsöket szedtek és dolgoztak fel. Virágvasárnapra eljött az ideje a gyógynövények megszenteltetésének és elrakásának a hosszú télre, amelyekből aztán teákat, füstöléseket készítettek a téli betegségek ellen.

26. kép Hajnali csúcsforgalom (Kis János felvétele)

A kendernek külön időt szántak. Kétfajta kendert ismertem gyerekkoromban: a halándart⁶⁰ a kötélnek, és az aprókendert a fonásra. Kenderszálat és ontokot⁶¹ használtak a lepedőknek, fal- és ágyterítőknek. De hogy ide kerüljön a növény, téltől ganyézni kellett a földet, és aztán az aratás után a kender áztatni került a Szeretbe, ahol mi gyerekek élveztük a megszedült halakat, amelyek beakadtak a kévékbe, és így könnyebb volt rájuk találni. Onnan hazahozták a kendert, megaszalták, ami után került léhelésre

⁶⁰ ritkásan vetett kender

⁶¹ vászon keresztiszála, belfonál

(héhelésre)⁶² és tépésre, majd kitába⁶³ kötve, télen a guzsalya-
sokban fonóra került. Mindezt a munkát majdnem csak a nők vé-
gezték. A kendernek a pozdorjáját is felhasználták tűzgyújtásra
télen, hisz ez aszún gyorsan lángot kapott a szikrakőtől.

A takarításnak is külön szerepe volt. Így került sor a nyári,
téli, tavaszi és őszi lúgzásra, majd a patakban való mosogatásra.
A lúg hamuból készült, és egy fehér lepedőn átszűrve, a cseber-
ben többször is átment a ruhákon. Hétvégén a nők gecát⁶⁴ mostak,
majd fontak. A viselő- és inaplógúnyák (ünneplóruháék) mindig
tiszták voltak, hogy az izzadság nem bántsa az ember testit.
Szombaton a ház földjét, úgyszintén a tűzsutut⁶⁵, a hálósutut⁶⁶ és a
kemencét lóganyéval felsikárolták (feltörölték), illetve
kitapasztották.

27. kép Haza a magosból (Kis János felvétele)

⁶² a kender szeges fésűvel való fésülése, gerebenezése

⁶³ hét vagy több csomó kidolgozott kenderszál

⁶⁴ hajfonatot

⁶⁵ a kemence előtti szénkihúzó hely

⁶⁶ a kemence háta mögötti meleg hely, sut

A testnek külön takarítás volt, télen a cseberben és nyáron a gátakban. A csecsemőt hathetős koráig minden este növényekkel kevert feredővízben feresztették.

Vasárnapra még a kis madárka se nem rakta fészket, hanem énekelt a boldog csángó-magyar embernek, aki ment a szentmisére és kérte az Úrt a segítségért. A fiatalok és a gyermekek porka⁶⁷ verést több forma játékban játszottak, este pedig a táncban vettek részt. A téli hosszú időkben este későig zajlott miesnap (munkanap) a házi guzsalyas, és inapnap (ünnepnap) a táncguzsalyas.

Ünnepekre kalácsot, kókenyát⁶⁸, rétest és édes kenyeret sütöttek. ilyenkor már hús is került az asztalra, és a sültnek is helye volt. A hétköznapi sokszor zsiradalom⁶⁹ nélkül telt el, ilyenkor csak főtt étel volt. A főzelékbe minden módú fűszer és kerti növény került. Miesnap a guzsalyasokban pujt⁷⁰ főztek és ritkában más gabonát. A gabona közé édes répát tettek, ami nagyon finom volt.

⁶⁷ labda

⁶⁸ húsvéti túrós tészta

⁶⁹ állati (disznó, lúd) zsír nélküli étel

⁷⁰ kukoricát

ROVÁSMARADÉKOK A KEPTÁRON

Édesapám 1905-ben született, és majdnem mindenre volt válasza, de voltak olyan helyzetek is, amikor így szólalt meg:

– *Ezt csak a bábasszony tudja.*

Könnyűd lett volna ez nekem, hisz édesanyám bábasszony volt, csak hát az én fiatakoromban ezekről nem lehetett tudjak. Édesapám más dolgokkal kapcsolatban – amelyekről sejtette, hogy nem tud mindent – már küldött valamelyikhez a faluból.

Egyik nap kérdezgetem édesapámat, mik ezek a varrások a bundán.

A bunda vagy keptár, patkós keptár, lassan borítva volt fekete vászonnal, és használata a mindennapi viseletben megtörtént.

Erre megáll, megnéz, és így szól:

– *Rovosmaradékok⁷¹, ezekről tudnak a mesterek.*

A legnagyobb mester Klézsén Demse Ádám volt, pontosan tudta, hogy milyen neveik voltak a mintáknak, kétszemű és háromszemű meggyes, ökörhúgy vagy életvíz, szárnyas nap stb. Ő még azt is elmagyarázta, hogy’ kellett odafigyelnie és újból csinálnia egyszer a keptárt, mert új mintákat akart építeni belé:

– Tudod, varrtam egy keptárt, s gondoltam, ha új minták (hímek), lesznek benne, akkor szebb lesz. Még a széleken is változtattam, csak hát mikor az öreg eljött, hogy elvigye a leány bundáját, úgy megvert, hogy egy hétig hevertem az ágyban. Így mást csináltam neki, s azután nem mertem változtatni a mintákon, mert tudtam, hogy vége az üzletnek.

Ezek után engem is egyre inkább érdekelni fogtak ezek a „rovásmaradékok”, míg egyszer csak találkoztam a „rovásírás” szóval. Olvasgatva rádöbbsentem, hogy ezek a rovásmaradékok a rovásírás betűit (mintáját, vagy ahogy Demse Ádám mondta: hímeit) képviselik.

A keptár (képtár) nem egyéb, mint egy bunda, amelynek irhájára rengeteg minta, hím van varrva. Merre van ez varrva a

⁷¹ rovásmaradékok

bundán, az irhára. Mondhatjuk azt is, hogy az írat, „írás” a moldvai magyaroknál: „*irhás*”.⁷² Később rájöttem, hogy ezek a jelek a szöttesekben is megvannak, természetesen másként párosítva.

Hosszú ideig nem tudtam értelmezni ezeket a jeleket, egyébként nem volt a szemeim előtt, csak a székely rovásírás betűi, amelyek után ellenőrizhető lett volna egyik-másik jel – de a minta nem volt olvasható. Ezért el kezdtem olvasgatni a rovásírásról írt könyveket, így ma már egyre világosabbnak látom a dolgokat.

A szárnyas nap és a csillagok jele ott van minden ruhán, amely a moldvai magyaroknál irhából készül. Molnár V. József A nap népe c. írásában (polisz folyóirat, 2000, 54. szám) így mondja: „Az ekképpen imádkozó csángó Isten szent igéjét, szent eredményit és szent rendelését köszönti a Napban:

„*Mikor reggel felkelek / Napkeletre tekintek / Ott látok egy arany ágat / Aranyágon zöldességet, / Ott van a Krisztus*”. Az „élet vizére”, az ún. ökörhúgyos mintára felhossa a figyelmet Gazdáné Olosz Ella könyve is, *A tű csodája* c. könyvében.

És a bodzabél minta is megtalálható a férfi és női népviseleteken is.

A rovásírásos betűkre leginkább hasonlító geometrikus minták leginkább a Szeret völgye és környéken lakó falvak keptárain használatosak, lásd Ioan H. Ciubotaru *Catolicii die Moldova* c. könyvét.

Ugyanezek a minták megtekinthetők dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, dr. Nagy Jenő *Moldvai csángó népművészet* c. könyvében is.

A továbbiakban ezeket a jelképeket próbálom értelmezni a székely rovásírás alapján. Varga Géza *A székely rovásírás eredete* c. könyvében nemcsak a rovásírás jeleit, hanem a jelek neveit is rekonstruálta, felfedvén a jeleknek a képirásban rejlő eredetét. Varga szerint rovásírásunk betűi egykor vallásos jelentőségű fogalomjelek voltak, és a jelkészlet ma is tartalmaz hieroglif jellegű szó- és szótagjeleket.

⁷² A szótörténet ismeretlen, esetleg török eredetűnek tartja az íl; írás szavakat. Hogy mennyire elképzelhető az írás szó fenti eredeztetése, mi se nem támasztja alá jobban, mint az, hogy a pergamen és a papír elterjedése előtt általában irhára írtak mindenfelé.

Ha a keptár jeleit figyeljük, akkor rájövünk, hogy a székely „képírás” Varga Géza által kikövetkeztetett jelképei alapján a csángómagyar keptáron („képtáron”) értelmes mondatokat találunk.

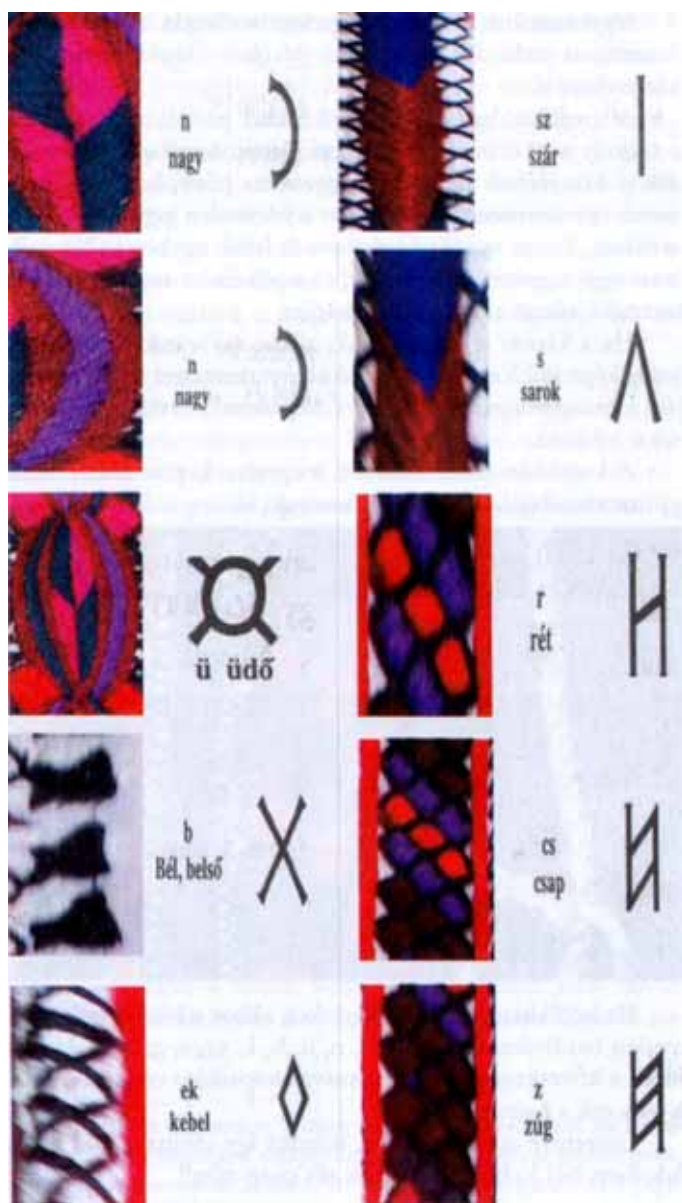
A korábban látható klézsei magyaros keptár alábbi kinagyított részéből sok minden olvasható ki:

Ha betűkként olvassuk a jeleket, akkor a következő értelmetlen betűhalmazt kapjuk: f, n, ü, b, k, sz, s, r, cs, z. Ha viszont a következő oldal jeleit szavak képeiként olvassuk, máris változik a helyzet:

Összetéve egy mondatba, mindez így szólna: „**föld nagy üdeiben bél kebel szár sarok rét csap zúg**”.

A keptárt tovább olvasva a következő jeleket találjuk:

A keptárt tovább olvasva, a következő jeleket találjuk:

a szárnyas nap

az életvíz

és a csillagok

s
sarok

d
Du, Duna

m
magas

ü üdő

ek
kéz

A második mondat tehát így hangzik: „szárnyas nap, csillagok és víz körében a Duna kebeliből magzik sarkig kebelezik az idő”.

Ha össze rakjuk mindkét mondatot, akkor egy üzenet van leírva számunkra:

„Föld nagy időjében bél kebel szár sarok rét csap zúg, a szárnyas nap, a csillagok és a víz körében a Duna kebeliből magzik sarkig kebelezik az idő.”

Vannak más népviseleti tárgyak is, amelyikék őriznek ilyen jellegű üzeneteket, ilyen a *katrinca*, amelyiket a nők hordják, miután férjhez mennek, a *kendező* vagy a gyermek szemére való *servet* (takaró), amit arra használnak, hogy a napsütés ne bántsa a szemeit az ölben hordott gyermeknek.

28. kép Gyermeknek való servet (Csiba András felvétele)

Az atya jelkép néha mintha más jelentést is akarna mutatni számunkra, úgy tűnik, mintha az atya jelképe tartalmazná a kebel jelképet, mintegy azt sugallva, hogy két külön jelképről van szó, a bélről és a kebelről. Így megtaláljuk mind a három jelképet: „Bele kebel atya kebel”, vagyis mindennek bele, keble az atya.

VILÁGOSSÁG SZÜLETÉSTŐL A HALÁLIG

A világnak rendjéhez tartozott mindig az élet és a halál. A csángók követték Isten útját, azt az utat, amit Isten számunkra rendelt még születésünk előtt. Aki a tőle rendelt útról kitért, az örök bünt követett el, és ettől csak az Úr bocsánata tudta megmenteni. Ezért az emberek féltek és tiltakoztak együtt élni a bűnös embervel, de mégsem büntették meg őt nagy szenvedésekre. Büntetés csak egy volt: a kiközösítés a társadalomból és az el nem fogadás. Ha valaki nem fogadta el azt, amit a közösség meghatározott, akkor őt se nem fogadták el. De mi volt az, amit a közösség meghatározott? Az nem lehetett más, csak az Isten rendje, amely a becsületet, a tisztességet és a szeretetet képviselte. Emellett a rendnek a fontossága is nagy szerepet játszott társadalmunkban.

A legény és a leány tisztességének követelménye szent dolognak volt számítva, ezért ha a legény erkölcstelenséget követett el, többé egy rendes leányt se nem vehetett feleségül. Ha a leány vétkezett, akkor többé a templomban és a társadalomban nem volt helye, se nem a leányok, se nem az asszonyok között. Így a házasságnak és a termékenységnek csak egyetlen egy útja lehetett: az, amikor a két ember szerelme megegyezett a természetes szerelemmel, ami a isteni természetből szakadt.

Nagy öröm és boldogság érintette meg azt a nőt, aki a szent termékenyítéssel új házat adott egy tiszta új léleknek, mely a világosságból jött. Majd amikor kialakult a gyermek teste és elhagyta anyját, az apa és a keresztapa gyertyák világosságával örvendtek neki és a siralmat (sírást) okozó édesanyjának a családban való fogadásért. A világosság a házasságba is követte az emberi lényt, és majd a síron a kereszt a világosságnak jele volt. Így a halál egyben az újjászületés reményét is jelentette.

Ez módon mikor megszülettünk, akkor édesanyánk bubának készített tekerőben mint kis bogárkat növelt fel egyenes emberi lénynek, lábainkat megszorítva és kezeinket testünk mellé téve, hogy az új púp (gubó) embernek egyenes legyen. Az első lépésünktől fehér hosszúingben lépegettünk, és tanultuk a lépéseket, a

megszólításokat, a köszönést, az imát, és játék idejében a tiszteséget és a becsületet.

A kisleányok gecát hordtak, és hajdonfejük szépen fésült volt. A gyermekségük második részében a leánykák díszes ruhákban jártak, mintázott ingben és katrincában, majd leány és legény keptárt hordott, ami jelezte, hogy készek a házasságra.

29. kép Kicsibaba bepólyálva. (Duma András felvétele)

De a házasság előtt a leánynak készíteni kellett hozományt, a legénynek a házat és gazdaságot. A hozomány készítése alatt zajlottak a fonó- és táncguzsalyasok, ahol a legény és a leány találkozhatott a felnőttek szemei előtt, és ahol megismerhették egymást. Az ötvenes évek előtt a leánynak földig érőn kellett hordania a katrincát, és a kezén az ing majdnem az ujjait is takarta. Közel a házassághoz, a leány már kerpát, körfát kötött a gecájára, és a kendőt nem ismerte a szép gecája csak a házasság első estéjén.

Ha egy nem házas fiatal meghalt a családban vagy a rokonságban, akkor a leányok kioldották a gecáikat, és a hosszúhajuk levegett⁷³ a levegőben gyászmódrá, vagy esetleg egy fekete ruhadarabot is

köttek a kieresztett hajra. Temetésekor a halott házasságát így is

⁷³ lebegett

végigjátszották, megtartották: menyasszonynak vagy vőlegénynek öltözött be a szereteje a meghalt fiatal legény vagy lány mellé, és a fiatalak ünnepi színes ruhákban késérték a koporsót. Mi több, ha valaki szerzetes vagy apáca lett, számára a menyegzői búcsúztatást neki is végigjátszották.

A legényeskedés és a leányoskodás idején a leány servetet adott a legénynek, ugyanazval a mintával, mit magának készített, és mindketten a derekukon hordozták azt, míg vésáráskodtak (szerelmesek voltak egymásba). A leány matacselt⁷⁴ és gerdánt⁷⁵ adott a legénynek.

Húsvét után egy hétvel a gyerekek és a fiatalok a mátkázó vasárnapon tojást váltottak és megjegyzték maguknak az egy életre való kapcsolatot, amit be is tartottak. Mátkát, vésárt⁷⁶, komát, brejcskét⁷⁷ és más barátsági kötelességeket köttek egymásnak. A fiatal szerelmesek kezdték elvállalni a keresztszülőséget, és keresztelni jelentkeztek párosan. Ugyanis az élet hosszú ideje alatt a halálig, mindenki köteles volt három gyermeket megkereszteltetni. Háromnak légy házassági keresztapja. Háromszor hívogató. Háromszor virágos pálcát vigyél vagy készítsél. Háromat megbérmáltassál. Háromnak sírgödrit ássad, hármat megferesszél a holtjában, mert csak így foghatják össze a kezeidet keresztbe a mellkasodon halálod óráján.

Ha a keresztelésnél és a temetésnél is nagy szerepek voltak, a házassági búcsúztatásnál volt a leggazdagabb és a leghosszabb a szertartás. A leánykérés estéjén a legény legközelebbi rokonai bekérőznek a leány családjához, és keresik a sutát, mely valahova elszaladt, és megtalálva a leányt, megkéri a vőlegénynek, majd örömdiót kapnak, amit osztani fognak a rokonságnak. Ekkor a rokonság már tudja a történeteket, és indulnak a szervezések.

Ezután a leány meghívja az asszonyokat szabogatni, és megszabják az egy életre való gúnyákat. Pénteken indul a mulatozás az állatok levágásával, szombaton aztán következik a búcsúztatások első része a fiataloktól, majd vasárnap reggel a családtól és

⁷⁴ gyöngyös kalapdísz

⁷⁵ gyöngyfüzérrel díszített pántlika, amelyre a kalapdíszet fűzik

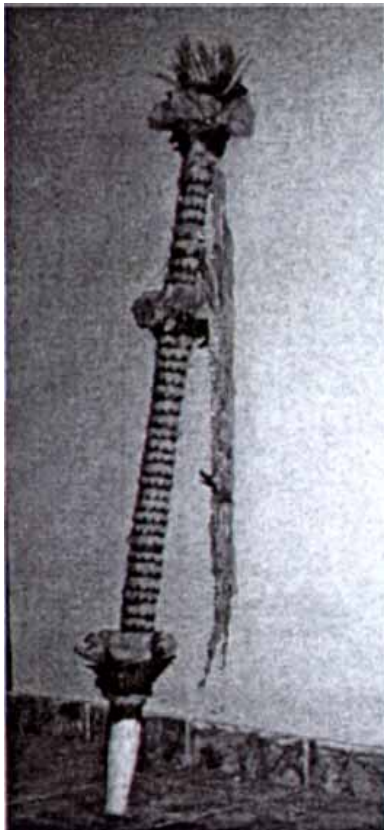
⁷⁶ lányok egész életre szóló barátsága

⁷⁷ brej: bizalmaskodó szócska, melyet akkor használnak, amikor két ember lélekben közelíteni akar egymáshoz

este a közösségtől. A menyasszony és a vőlegény a hirdetés idein virágot hord a keptáron, a lánya legszebb katrincáját és fatáját⁷⁸ veszi fel, a legény a kalapjába a gerdánt és a páhatulut (páva tolat) tűzi, amelyet a leány adott neki.

A szombati napon készült a virágos pálca, amely egymároknyi vastagságú, másfél- vagy kétméteres egyenes fa kellett legyen, és amelyet zöld erdélyi szegfűlevélvel díszítettek pikkelyesen. A pálcára faragtak egy kört, a tetején búzafej kajásszal, a pálca vége pedig gyertyaláng formájú volt. A szép virágos pálca mindig a gyertyára emlékeztet, és pedig mindkettő a kopjafát hozza a szemeim eleibe. A pálcára piros virágkoszorú került. A virágos pálcát a leány rokonsága készítette, és megtáncoltatta a fűlyke⁷⁹ estéjén a búcsúzáskor.

A pálcát a fiatalok családjából az egyik unokaöcs vitte és kísérte az unokatestvérít. Ha visszanézünk a könyv elejére, a templom irányába indulván, a régi kutak, a védőkövek, a keresztetek a templomig mindig az út jobb oldalán vannak. Így a virágos pálcát is a fiú a jobb kezében viszi a templom irányába, és szintén vissza irányban is a jobb kezében. Balogos nem viheti a virágos pálcát

30. kép Virágos pálca (Duma András felvétele)

⁷⁸ katrincát helyettesítő vékonysejemszoknya, melyet a lányok viselnek

⁷⁹ a házasság előtti estén tartott legény- vagy leánybúcsúztató, amikor a virágos pálcát elkészítik

Az esküvőt a leány falujában tartották, ha a leány nem volt odavalósi. A búcsúztatás a szülőkétől vasárnap reggel történt. Az egyik hívogató szerepemben felkért a vőlegény, hogy hozzam ki a menyasszonyt a pad szűgulyából⁸⁰. Tudtam, hogy a menyasszonyt több leány védi, és azt is, hogy ahhoz, hogy a menyasszony velem jöjjön, meg kell fognom az egyik ujját – de hogy melyiket, azt már nem tudtam. Az egyik öregasszony megszúgta, hogy majd az egyik leány megmondja, melyik kezétől és melyik ujjától kell megfogni a menyasszonyt:

– *János es meg van bízva, de csak te veheted ki, mert te vagy a legény közelebbi nyámja⁸¹, a jobb keze s a harmadik ujjja.*

Ugyanis az történt, hogy először János barátom próbálta kikeríteni a menyasszonyt, de neki csak egy csúful felöltözött öreget adtak ki a pad szűgulyából. Én pedig nem találtam a menyasszony kezét, és akkor azt mondtam gondomban, legyen ami lesz. Az első próbálkozásomra a kipróbált kéz odavitte a kezemet egy másik kézhez, így a menyasszony engedelmeskedett erőltetés nélkül. János barátomnak átadtam a menyasszonyt, és semmi különös nem történt, nem botráncozott senki. János a menyasszonyt a vőlegényig kísérte, és tőlem elvette a botot, amelyiket a vőlegénynek adott át. Az tette a módját, hogy hármat üt a menyasszonyra, s azt mondta:

– *Csak ennyi verést kapjál tőlem életedben.*

Ez Forrófálván történt, de nem tudom, hogy szokás volt-e, hisz soha ilyesmivel nem volt többé alkalmam találkozni. Majd Jánosval ketten a körtáncban vezettük a fiatal párt, és három tánc ideje után leültettük a búcsúztató asztalhoz őket, ahol várták a leány szülei. A tánc ideiben örömkalácsot csókolattak velünk, amelyikből kapott mindenki egy kis morzsát.

A fiatalok és a gyerekek, együtt a keresztapákval, követték a vőlegényt és a menyasszonyt a templomig, majd vissza őket mindkét házhoz, ez időben a hívogató pálcával a csapat előtt

⁸⁰ két pad találkozása a ház szegiben

⁸¹ rokona

mentek a hívogatók. A közelebb lakó házasulandó fiatal házánál várták őket, és a kaputól az ajtó bejáratáig háromszor állították le a jegyeseket Elejikke bort, búzát és pénzt hintettek, miközben az összes kísérő megállott és csujjogtatott. Majd az asztalok körül búcsútáncot jártak a fiatalok és a házbeliek (ez a tánc egyébként háromszor is megismétlődött: a vasárnapi asztal előtt szintén, a nagy búcsúztatás után, és hétfőn az izvár⁸² estéin. Ennek a táncnak búcsúztató- vagy bulgareaszka tánc volt a neve.)

A tánc után a leányok beültek az asztalhoz, és a menyasszony, esetleg a vőlegény fogadta a hívogatókat a csókos pohárral. Ez az örömpohár volt (hasonló a keserűpohár a halottnál). Amint a csókos pohár meglett, a hívogatók a két háztól egyeztettek a menyasszony költözését a vőlegényhez, és szertartásosan kerestek egy servetet, ami gondosan el volt rejtve az egyik fa teteire. Ezalatt bort kóstoltak s pislény⁸³húst ettek. Az egyeztetés alatt a menyasszony kapuját bezárták és az utat is elkötötték.

A menyegző után a fiatalok viselete megváltozott. A menyegző után, az imát napja előtt, az új asszonyt kendőbe öltöztették, (fej)kendőt kötöttek neki, és *kend*-nek szólították a gyerekek és fiatalok. A fiú kalapjától *is* lekerült a pávatoll, és ez után természetesen má a fiú *is* kend lett.

Az izváron mindenki megadta a fiatal párnak az ajándékot. Régen ajándékoztak állatokat, élelmiszert, gabonát, később ezeknek helyét vette a pénz. A gyermekeknek és a fiataloknak nem kellett adniuk semmit. Amikor má kendőbe volt öltöztetve (feltették a fejére a fejkendőt), az ajándékokat a menyasszony kapta meg. Régen nászajándékba adták a földet is, amelyet örököltek a fiatalok a szüleiktől.

Az izvár végén a fiatalok elvonultak egy másik szobába. Egyes falvakban a vendégsereg addig várt, amíg ki nem jöttek a fiatalok és a véres lepedőt fel nem mutatták. A keresztapák, majd a keresztanyák titkos tanácsot adtak a fiataloknak az életről. Ebben a szerencsében még ma is részesülnek a fiatalok. Így a keresztapa a keresztfiának fontos tanácsokat adott át, és odafigyelt

⁸² hétfő esti multság, amikor a leány rokonai jönnek az új házhoz

⁸³ csirke

az új fiatal párnak a jövőjére is, ha az édesapa elhalt, mivel ő vette át az apa szerepét.

A házasság után a fiatalasszony csak az asszonyok között élt, a menyegző eltávolította örökre a szülőktől. Ez módon könnyebb és természetesebb volt az elválás.

A házasság után a család annyi gyereket kell elfogadjon a Jóistentől, amennyit az rendel nekik, így 12-14 gyerek is volt egy családban. Gyerekek vállalása után az volt a házasok kötelessége, hogy ezeknek jó keresztapákat keressenek. A keresztapa majd segített a keresztfiú nevelésében. Így van ez ma is.

LAKODALMI RÁADÁS

Íme a búcsúztatás, amelyet több kutató már gyűjtte, s amely a klézsei Botezatu Victoriánál kéziratban is megtalálható:

*Jó estét uraim ide hallgassatok,
Kedves asszonyaim ide vigyázzatok,
Éfiak és lányok ti se csacsogjatok,
Rövid beszédemnek figyelmet adjatok,
Hogy szóljak csak hármat a szent házasságról,
A páros életben való sógorságról,
Az ágas-bogas sógorságról,
És ha megvárhattok, a szent komaságról.
Ádámot az Isten mikor teremtette,
A szent házasságot még akkor szerzette,
Éva szent anyánkat olyan társnak tette,
Ki egész életben hú legyen mellette.
Mert akinek értő társa nincsen,
Nincsen a világon ki rea tekéncsen,
Nincs ki sárban riva nyugodalmat hintsen,
Nincs ki megbíztassa: ne félj, édes kécsem.
De a jó feleség egész boldogsága,
Férfinak a kécse, földi mennyországa,
Ezáltal megesék a jó sógorságra,
Mindig gyarapodik örömes jószága.
Tudta ezt az Isten, azért ada feleséget,
Ki hitének adjon minden tiszteséget,
Ez hüven megossza baját s vendégséget.
Tü fiatal párok jól meghallgassatok,
Amíg éltek, egymást mindig szeressétek,
Terheteket együtt híven viseljétek,
Hogyha fáztak, egymást megmelegítsétek.
Csak úgy lesz reátok az Isten áldása,
Ha egymásban leszen szüveteknek mása,
Úgy lesz házatokban, szemetek meglássa,
Bor, búza, békesség, kukurica s kása.*

*A szép muzsikának szűnjék meg zengése,
A réz sarkantyúknak csendüljön pengése,
Nagy keserűségnek öröm legyen vége.
Kik ide gyűltetek, hallgassatok végre,
Mert búcsúzásomnak most leszen kezdése,
Legyünk csendességben, míg leszen végzése,
Hogy meghallgasátok figyelmetességgel.*

*Én édes testvérim, mind jó egészséggel,
Tőlem elmaradván, legyetek békében,
S éljetez Istennek az ó szent kedviben.*

*Halljanak szót tehát, édesapám s anyám,
Édes gyermekiknek kérek megbocsátást,
Hogy ők elnyerhessék nagy úrnak áldását,
Jó voltát rájuk s Istentől áldását.
Ez szép éfiaknak öröme napjára
Ide gyűlt nemzetség szép lakodalmára,
Egy küs üdőt kérvén mindeniktől, várva
Ide figyelmezést most búcsúzásomra.*

*Dicsőség ez örök nagy magasságban
Istennek, ki lakik felső boldogságban,
Ki rendelsz én nekem igaz hites társat,
Kivel hogy megnyerjem boldog mennyországot.*

*Ilyen bő versekkel szómat lefolytatom,
A jó jámbor népet beszédben nem tartom,
Isten rendelésit szépen lerajzolom,
Nehogy örömikre unalmat okozzam.*

*Mint tengeri lakó szép halász madárka
Fészkit s tojáskáit a víz szélén rakja,
Tizennégy nap alatt költ és fenn es tartja,
Nehogy addig tengerhajó, rontó hallja,
Mégis madár, állat ó is szomorkodik,*

*Egy helyről más helyre ő is váncalkadik⁸⁴,
Visszatekint búsan maga, siránkozik,
Énekin szomorún kezdi víg szavait.*

*Most jámbor atyák ezt meghallgassátok,
Fijatok s lányatok így szól tühozzátok,
Kiket letérdelve előttek láttok,
Szülők s atyafijak, hát megbocsássátok.
Köszönöm, jó atyám, te jó hűségedet,
Köszönöm énhozzám te kedveségedet.
Az Isténért, kérlek, engedd meg vétkemet,
Hogy el ne veszesszem én bűnös lelkemet.
Köszönöm, atyám, nagy szeretetedet,
Melyet nem érdemlem, gondviseletemet.
Az Úristen áldjon ezekért tégedet
És szent országába vigye bé lelkedet.*

*Ma itt kiesik nyelvem megváltott helyiről,
Könyveim, mint patak, úgy folynak szemimből.
Mindig hozzád néztem az én búcsúzásom,
Édes kedves anyám, tőled megválásom.
Most hozzád fordulok, édes szülőanyám,
Ki kilenc hónapig méhedben hordozál,
Kilenc hónap után ez világra hoztál,
Nekem már megbocsáss, hogy tőlem megváltál,
De nem örökösen, csak mától holnapig.
Köszönöm, hogy hozzám olyan jó voltál,
Azt fogod sajnálni, ingem megnöveltél,
Ingemet tápláltál, s széltől megőriztél,
Rossz hírtől és névtől ingem oltalmaztál.
Édes kedves anyám, ne epeszd magadat,
Bocsáss el ingemet, kedves lányadat,
Ha megbántottalak, Krisztus sebeire kérlek,
Hogy bocsáss meg az ő szent vérre,
Szép kicsi koromtól nagyra felnöveltél,
Szerencsés sorsomra nagyon örvendeztél,*

⁸⁴ vágyik

*Mert most ingemet es szárnyamra eresztél.
Ez után es kérlek, ne felejts ingemet.
Valamíg nekem es hallod jó híremet,
Én es megmutatom kötelességemet,
Ameddig a halál elmenti életemet.*

*Isten megfizesse fáradságotokat,
Isteni s emberi ajándékokat,
Vigyen fel ezekért titeket mennyekbe,
Vigadjatok szüntelen, örök dicsőségben.*

*Kedves testvéreim, tőletek búcsúzom,
Szívemből nektek es ezeket kívánom.
A nagy Úristennek áldása maradjon
Mindenik rajtatok, sova el ne hagyjon,
Végre az egekben magához fogadjon,
Az örök életben néktek es részt adjon,
Sok jó szerencsével megajándékozzon,
S az ő szent malasztja köztetek maradjon.
Jámborul éljenek Istennek kedviben,
Nagy részt vehessenek a nagy dicsőségben.*

*Még a teremtéskor elrendelte Isten,
Hogy két nemzetségből egy nemzetség legyen,
A két virágszálnak most engedés legyen,
S az egész életik békességes legyen.
Piros hajnal után jöjjön fel napotok,
Sok jó szerencsével forogjon sorsotok,
Isten áldásából teljék bé házatok.
Végre mennyországban legyen lakásotok.
Áldja meg az Isten házi mWlkáikat,
Töltsék békében ó lakásaikat,
Szaporítsa Isten kevés marháikat,
Köszönjük szívüknek ők adományikat,
Látogassa Isten királyi székiből,
Tekéntszen reváik isteni kedviből,
Hintsen áldást revik a magas mennyekből,*

*S őrizze meg minden szerencsédenségtől.
Nagy gond vár, Isten, a te híveidre,
Már ird le ezeket az élők könyvibe,
Kik keresztül állván emberek seregibe,
Néked élhessenek teljes életikbe.*

*Fordítom szavamat sok szép éfiakra,
Legények s lihányok, sok jó barátimra,
Jó lihány barátim, hozzátok fordulok,
Ha reátok nézek, szinte elájulok,
De szüemből erősen búsulok,
Hogy seregetekből más útra indulok.
Ezután már nem lesz köztetek lakásom,
Hogy az uram fűjja, úgy lesz táncolásom,
Jaj, de hamar elmúlt vidám leányságom.*

*Kedves alsó, felső jószívű szomszédim,
Mindenféle kedves jószívű akaróim,
Áldjon meg az Isten, szüemből én mondom,
Mennyekbe magához vigyen fel, kívánom.
A növendős szüzek, kívánom, nőjenek,
Legények számára hogy növekedjenek,
Mint a nádszál, szépen felnőjenek,
A jövőben minket kedveljenek.*

*Immár most vendégim, most érik szólásim,
Érzelmes uraim, hozzátok, remélim.
Ezen böcsületes éfiuság felé
Az a kívánságom, egész társasághoz,
Éljenek, kívánom, a tisztelt vendégek,
Állandók legyenek⁸⁵ sokáig, kívánom,
Pántikába készült sok szép vendégeim,
Legények ölelvén hogy itt vigadjanak,
Ebben hasznát vegyék a szép mulatságnak,
Az áldás szerencsés legyen ő házába.
Kérlek hát barátim, reám figyeljete,*

⁸⁵ sokáig együtt maradjanak

*A rend társaságra ékesen nézzetek,
És az új királynét valamin tartsátok,
Azt a vendégeknek meg ne tagadjátok.*

*Kinek mostan eztet nincs kedve hallgatni,
Az olyan ivásba fogjon békfordulni,
A borban elmerült legény vigasságba,
Aki nem állhassa, tisztos multságba.
Figyelmezetlek, barátim, ezekre,
Vigyázzatok ti már böcsületetekre,
Sokat ne nezzetek a veszekedésre,
Vagy egyéb más csúfság bücsületlenségre.*

*Uraim s asszonyim, kik ide gyűltetek,
Rózsaszínű füzet kik már ültettedek,
Kik az asztalunkra letelepedtetek,
Tudjátok, hogy ide mért seregeltetek,
Nem azért, hogy ide verset aludjatok
Vagy menyasszonyunknak hogy hímet varrjátok,
Hanem a hurkákval megbirkózzatok,
A boros kancsóba megbotránkozzatok⁸⁶.*

*A gazdánk asztalát már megterítette,
Késeit, villáit mind lehelyezte,
Hetvenöt kenyerit már fel is szeldelte,
Húsz okás hordóit száz csapra üttette,
De az már még semmi, hogy hátul az öreg
a konyhába főz kétszáz veréb véget.
A nyersen⁸⁷ most pirul hetcenhét cenege,⁸⁸
Hát a sok kicsinált, bécsinált csemege,
Sorba láb, nyúlsarok, édesen csinálva,
Kakasfarok és tyúk, mézvel megfundálva,*

Káposzta a disznó farkával póználva⁸⁹,

⁸⁶ megbotoljatok

⁸⁷ nyárson

⁸⁸ cinege

*Lehet hozzá nyúlni gusztásan villával.
Készítik a kakast édes tulujával⁹⁰,
Hintezik⁹¹ a lábát apró liszt kásával,
Hogy nyúlhassunk mű es hozzá a villával.*

*Már nincs hátra egyéb, csak kapuk nyíljatok,
Puskák ropogjatok, muzsikák szóljatok,
Esmét én lábaim útnak induljatok.
Ti sok szép vendégim, mindig maradjatok,
Cifra multságba mindig mulassatok.
Mindnyájan kik itten mellettem maradtok,
Minden közönségek, minden atyafiak,
Velem egyetembe mind azt kiáltátok:*

Boldogul éljenek szülők és magzatok!

*A búcsúztatónak torka megszáradott,
Mert míg búcsúztatott igen elfáradott.
Ha egy pohár borval ő azt leöntené
S egy borsó ruhával meg es törölhetné,
Inas fáradt lábat csak elévezetné.
Víg örömet adjon nektek a jó Isten!
Isten éltese! Húzzad, muzikás!*

⁸⁹ póznaként megerősítve

⁹⁰ édességbe mártott tollseprővel kenik be

⁹¹ hintik

TÁRSADALMI SZEREPEK

Mi mindent nem kellett teljesíteni a társadalmon belől, ami szentelt dolog volt, és amit senkinek se lehetett átlépnie! Ha az utolsó időben sok minden ki is vészett, ma is megvan egy elégé kincses része a mi világunknak. Én mindent, amire emlékszem, emlékeztetni fogom az olvasónak, és majd amit kifelejtettem, szívesen kiegészül a népem kultúráján belől. Tetteinkvel maradunk meg a földön és a földi istenségben, mert a földi isteneknek felett az emberek fent állnak a közgondolkodásunkban.

A menyegzőn viselt keptárt nagy becsületben tartotta mindenki, és büszkeség lett, ha valaki haláláig megőrizte, és őrizetbe tudta adni onokáinak. Ma már ez a kincs veszélyben van, sokan nem tudják értelmét, és egyszerűen pénzt keresnek belőle, eladják a néprajzosoknak vagy a külföldieknek. De Isten mentse meg azt, aki tudja a menyegzői keptár értelmét, és mégis eladja! Nem szeretném elmondani, mi mindenvel akadályozná annak az életit, aki vállalta a keptár gondozását és nem tartja be.

Emellett a virágos pálcát (amit a kopjafával hasonlítottunk) is meg kellett takarítani és figyelmesen gondozni az esküvő után. Én gyermekkoromban ezeket a virágos pálcákat a hiúban találtam, rákötve a kakasülőre, hol két hegyes fa haladt ki a fedél tetein. Ott találtam a két gyertyát is, amelyet a menyegzőnk idein hordoztak a testvérek és onokák a házasodóknál, a már elfelejtett virágos pálcá helyett. Ezek a gyertyák a nagyház (nagyszoba) két szegiben vagy néha a gerendán kapták a helyüköt. Ezeket csak fontos esetben lehetett meggyújtani, és csak a családon belőli használatban.

Istenem, a lakodalom utáni napokon mi mindent kellett betartani: több új rokont és közeli szomszédot meg kellett látogatni és pár órát együtt tölteni, hogy a menyecske jobban illeszkedjék az új családba és felejtse a régi családot, amelyiket kisirattak halálra a menyegző idein saját rokonai és a fiatalság.

Emlékszem, egy néprajzos tanárral voltam egy hagyományos menyegző felvételére Csíkfalvában, és amikor a család próbálta

elmesszíteni⁹² a vőlegényt, akkor néha verekedésbe keveredtek a testvérek, akik majd azután együtt mulattak tovább. Természetesen mindennek megvolt az oka, mert ilyen helyzetben a színészkedésnek nincsen helye. Szegény tanár követe és szaladt, hátha megérti az értelem, egy hét múlva magyaráztam neki a dolgokat és nézett, majd én nem találom azokat a szavakat, amelyikkel el tudjam magyarázni, hogy én mit látok igazán ebben.

Majd, amint a menyasszony megismerte a mi világunkot, az új családot, szépen részt vett minden újonan született gyermek avatásában⁹³, és borval, pálinkával, süteménnyel, fokhagymás csükrével és babonai tanáccsal látta el a rokonságot, míg nemskára ő maga részesült ebben.

És bizony legalább háromszor kellett megtörténjék az életben minden, ami rendet és élethez való kapcsolódást jelentett. Keresztapának, keresztanyának lenni, halottat feresztetni, gödröt ásni, házassági keresztapának lenni, emellett Szent Mihály lovát⁹⁴ kíséni, tojást váltani, búcsújárni.

A keresztapai szerep

Keresztszülőnek lenni egy életre való esküt jelentett. Ha valakik vállalták a keresztszülőséget, akkor az anya és az apa mellett második szülei lettek a megszületett gyermeknek.

A keresztapa csak rendes családból származhatott, és a legközelebbi barátok vagy a harmadfokú rokonságon túliak közül került ki. A keresztapaság nem volt megengedve a nagybátyának, a testvérnek és az unokatestvérnek, később ez a hagyomány már nem volt fontos.

Emellett keresztapa lehetett az is, aki gyerekkorban vagy fiatalkorban esküt tett erre a mátkázó vasárnapon. A mátkázó vasárnap a gyerekek, a fiatalok és néha a felnőttek írott tojást váltottak, és esküt tettek arra, hogy szerepet vállalnak egymás életében. Így például ha egy legény és egy leány esküt tett, akkor ők Vér⁹⁵ és Vésára⁹⁶, jegyesek lettek, ami azt jelentette, hogy házas-

⁹² távol tartani

⁹³ újszülöttnéző látogatás, vagy ahogy a székelyeknél nevezik: pocita, radina

⁹⁴ temetési zászló, vagy temetési ágy

⁹⁵ fogadott unokatestvér, fiúszerető

ság előtt hosszú beszélgetéseken át ismerkednek. Ha két lány tett esküt, akkor ők mátkák (barátok) lettek, hogy elbeszéljék egymásnak bajaikat az életük folyamán. A fiúk komaságra vagy keresztapaságra tettek esküt, és ezt be is tartották.

Készülvén a keresztelésre, a keresztapa teljesen új öltözetet hozott a keresztfiának vagy a keresztlányának, majd bérmlásra készítették a gyermeket. A keresztgyermek szülei kendezővel (kendővel) ajándékozták meg a komájukat a kereszteléskor, és a kendező átadása után *kendezték* egymást.

Emellett a keresztszülő dolga volt a gyermeket felkészíteni a fiatalságára, amely azt jelentette, hogy mindenre megtanították, amire nem volt szabad a szüleinek megtanítani őt, beleértve a nemi életet is. A segítségnyújtás és a tanácsadás nem ért véget azután se, hogy a keresztgyermek megházasodott, hanem a keresztszülők haláláig tartott.

A báb asszonyi szerep

Miket tudtak vagy nem tudtak ezek az asszonyok, azt én nem tudom, de elmondom azt, amit sejtettem, mert édesanyám is báb-asszony volt. Először is, édesanyám látta el tanácsokkal – a szülést előkészítendő – a terhes nőket, megmondta, milyen ételt egyen vagy ne egyen, a bor használatára pedig ne kényszerüljön, és figyeljen arra, hogy a szellemekkel ne álljon kapcsolatban.

Még a víz elszakadása előtti apró fájdalmaknál hívták a báb-asszonyt, hogy az mindent elé tudjon készíteni, azaz vizet forraljon és megmossa a vajúdo nőt. Ha a mezőn történt a szülés, akkor a nőnek magamagát kellett segítenie, és figyelnie kellett arra, hogy ne érintse a kezével testének felbomlott részeit. Mivel mezőn való szülés csak nyáron történt, a nőt ilyenkor zöld ágakra vagy hosszú szénára ültették, és szekéren hazavitték, ahol már várta a bábasszony. A házban szentelt virágok és szentelt gertyák voltak előkészítve, hogy az illat és a füst minden rosszat kivigyen a gyermek közeléből, és megvédje a házat a rossz szellemek, a szépasszonyok, a boszorkányok ellen. A nő testének rendbehozása egy hétig folyamatosan történt, minden este vagy akár reggel is, ha szükség volt rá. Ez azt jelentette, hogy az anya

⁹⁶ fogadott unokatestvér, lányszerető

testét ledörgölték vagy megferesztették többfajta növényből készült folyadékval.

Emellett minden este a bábasszony megferesztette a gyereket, akit aztán púpba kötött, és egyenesre becsavart, így ember lesz belőle és nem állat. Az anya se vízért nem mehetett, se ételt nem készíthetett ezalatt, és ha ezeket nem tartotta be, akkor a bábasszony lemondott a gondoskodásáról. Elmondható, hogy a bábasszony két hosszú héten való gondoskodása sok jót hozott a világra. A bábasszony haláláig tisztelve volt attól, akinek a világra hozatalában segédkezett.

Az apai és az anyai szerep

Az apának és anyának kötelessége volt elfogadni az összes gyereket, amit az isten rendelt. A „szülő” szót nem ismerték a csángók, ehelyett azt használták, hogy az „enyimek”, a „tied”, emel is éreztetvén a szülők és a gyermek közti összetartozást. Ha pedig valaki egy időre eltávozott, nemcsak a szüleit és testvéreit nevezte az enyimeknek, hanem a faluját, a nemzetét, a csángóságot. Ezért apánkval és anyánkval egyek voltunk, ők voltak a gyökereink, melyből mi, a gyökérből kihajtott ágak, mindig és mindent átvettünk. Amint mi is külön gyökeret eresztettünk, a tudásunkval kötelességünk volt őket meghaladni. Hogy ez megtörténhessen, szüleink keresztapákat kerestek nekünk, akik kapcsolatba hozzanak a tágabb környezettel, s mintegy beoltsanak másfajta tudással is, mint amit a családon belül kaptunk. A családon belüli nevelkedés az egész életünkre kihatott, és ha bétartottuk az otthon tanult szabályokat, akkor nem érhetett semmi rossz az életben.

Az anya a csecsemőt egy évig bepakolta (bétékerte), púpba kötötte, hogy egyenesen nőjön, majd egy év után jární tanította.

Kiskorukban a gyerekek hosszú ingben jártak, és télen ritkán mentek ki a házból, ez csak hat éves koruk után volt valamennyire megengedve. Hét éves korától aztán minden gyerek egyedül is kiléphetett a közösségbe, a játékok és a legeltetés ideiben.

Amikor a fiú nagyobbacskább lett, az apja kezdett vele foglalkozni, odáig, hogy lassan a fiúgyerek csak a férfiak közt forgott, együtt az apjával vagy nélküle. A leányval csak az édesanya foglalkozott. A nemi problémákról a szülők nem beszéltek gyere-

keikkel, a lány ezeket a fiatalabb keresztanyjával vagy a fiú a keresztapjával tárgyalta meg.

Amint a gyerekek felserdültek, az apa kötelessége volt, hogy segítse a gyermekét házkészítésben és a földtulajdon gyarapításában. Az anya pedig hozományt kellett készítsen együtt a leányával. A gazdaság fenntartásáról is kioktatták az apák és anyák utódait.

A '40-es és '60-as évektől kezdődően, amikor a föld már nem volt elegendő, először a fiúk távoztak el a faluból munkát keresni és pénzt szerezni, majd később a lányok is. Ekkor már nem a föld és a ház adta meg a fiatalok szabadságát, hanem a szakma.

Lassan az iskola is más irányba vezeti a fiatalok gondolkodását, akik elhiszik azt, hogy magasabb műveltségben részesülnek, mint az előbbi generáció. A régi kultúra értékesebb elemeit elvesztik, és csak a gyengébb, összehullott elemeket látják belőle.

Így a két generáció közt a kommunikáció elmeszesedik, és bekövetkezik az akulturáció, a hagyományoktól való elszakadás. Igaz, hogy az együttműködés szükségessége miatt mégis kialakul valami új formája a kommunikációnak és a kultúrának – csak hát a nép egyrésze elvesz ezekben a hullámokban. Mégis, a szülők megtesznek mindent az utódaiknak javára, és próbálják a régi kultúrájuk elemeit átadni, annak követelményeit teljesíteni. Ezért ma a fiatal generációnál is a család és a gyermek szent, aki pedig úgy érzi, hogy nem tudja teljesíteni az elvárásokat, nem vállalja az apai és anyai feladatokat.

A szülők halálukig kellett segítsék a fiatalokat, és a fiatalok mindig el kellett fogadják az öregebb generáció tanácsait. Ugyanakkor, hogy ne zavarják a fiatalokat, az öregek próbálták távol tartani magukat azok életétől. Ha együtt is éltek a fiatalokkal, amennyire lehetett, külön szobában vagy udvarban laktak, és külön akartak élni. Ha a fiatalok erőltették, hogy a szülők vélik egy házban éljenek, az öregek akkor is mindent megtettek, hogy valamilyen formában külön legyenek.

Sokszor lehet hallani az öregektől a következőt: *„Mintsább kénozzak valakit jóban, a jó Isten vegyen el a földről”*. Ezért, ha valakinek életiben rossz tapasztalata volt valamiben, a gyerekeinek nem mondja el azt, nehogy a fiatalok megtudjanak valamit az ő nehézségeiről. Ha ezeket a tapasztalatokat mégis el kell monda-

niuk, akkor úgy adják elé a dolgokat, hogy a fiatalok az öregebb generáció nehézségeit a múlt bűneiként lássák.

Ha az unokák valamilyen ok miatt árván maradtak, akkor kétség nélkül az öregek újból felvették az anya és az apa szerepét – ez akkor is előfordult, ha a gyerekek szülei rendetlenek voltak, vagy nem volt erejük gyerekeiket nevelni. A gyerekeket nem idegenítették el semmiért a világon, és még ma is van olyan család, amelyben 14-15 gyerek található, átlagosan pedig 6-7 gyerek.

Az a mondás járt köztünk, hogy aki a gyerekeit megtiszteli, az Isten előtt jól fog lesz járni. Így a gyerekek Isten ajándéka volt és az is maradt, akármi áron.

ÚJÉVI HIEDELMEK

Több hiedelem is van nálunk, amely az újesztendőhöz kötődik: ez éjjel a szellemek nem hagyják nyuguvásban a világunkat, és az emberek keresik a világ elrejtett kincseit. Újesztendő előtti nap a házigazda asszony egy kör alakú abroncsba tette le az ételt a majorságnak. Azt mondják az öregek, az újesztendő estéjén megszólalnak az állatok. Ezek a hiedelmek talán még a pogányság korából származnak, ezért mikor a mesélő elmondja a történetet, akkor emlékeztet, hogy ne adjuk tovább a mesét. Én ezeket a történeteket most egyetlen egy mesévé gyúrom össze, remélvén, hogy nem visz el miatta a bankus⁹⁷.

Mese az állatokról s a régi tátosokról

Volt egyszer; amikor volt, oly rég volt, amint senki nem gondolná el amikor az üdő nem lehetett megmérve, és amikor a mennyországban egy nap háromezer évet töltött. Az óperenciás tengeren túl élt egy nép, amely gyönyörködött a természetben, a szép világ rendjén, a hármasságon: a vízen, a tűzön és a levegőn. A hármasság eme kincse pedig a tátosok erejéből tovább szaporodott és nőtt. Egy idő után ez a nép belébolondult a természetbe, a bűnben fetrengett, és megfeledkezett az istenek parancsairól. Annak ideiben az állatok tanították a tátosokat az istenek dolgairól, de a tátosok már nem kezdtek hallgatni az isten teremtményeire, és sokszor vétkeztek. Isteneknek képzelték magukat, és azt állították, hogy az állatok bolondok. Egy idő után pedig el is felejtkeztek arról, hogy az állatokra hallgassanak, mi több, feledésbe merült az is, hogy az állatok beszélni tudnak.

Történt, hogy egy veszedelemkor az újév éjén, az emberek összehajtották az állatokat és behajtották őket egy

⁹⁷ gyermekriasztó találmány, boszorkány, nyakadan kecske

mély barlangba, a bejárathoz pedig odatettek egy pásztor, hogy vigyázzon rájuk.

Mielőtt pedig elmentek volna a barlangtól, a legöregebb tátos megparancsolta a Pásztornak, hogy ne hallgasson az állatok szavára, mert halálnak halálával fog lesz meghalni.

A tátos szavaira furdalni kezdte a kíváncsiság a pásztor oldalát, és arra gondola, hogy mi lenne, ha a barlang szádához feküdne, mert ugye ott az üdő és melegebb, s a szél se nem éri. Miután semmi különlegeset nem hallott, a pásztor elszenderedett. Hát halljanak csudát, éjjélkor hirtelen beszélgetésre lett figyelmes, ugyanis az újév éjféle volt az az üdő; amikor az állatokat az emberek saját nyelvin érthetik.

Épp monda az egyik juh, hogy az emberek elfordultak az istenektől, s hogy emiatt bűnhődni fognak, magyarázá a ló is, a disznyó is, s a tyúkok is, míg egyszer meg nem szólalt a kakas:

– Figyeljetek! Lent a barlang szádánál a pásztor hallgatózik, és elárulja a népnek a titkot, amiről ti siránkoztok.

Ezután pedig csend lett, az állatok elhallgattak. Még hajnalhasadta előtt felkele a pásztor és szalada elmesélni az embereknek, hogy az állatok jelezték a nép büntetésit a bűneikért, s hogy a világvége következik.

De hiába próbálta a pásztor elmagyarázni az embereknek, amit hallott, azok csak hitetlenkedtek, mondván, hogy az állatok titkait csak a tátosok tudhatják meg. A tátosok pedig csak vigadtak és énekeltek, rá se hederítettek a pásztorra, mert hogy is képzeli, hogy pásztor léte az állatok beszédét értene; ejiszen nincs tátos jele,

nincs rajta a nap és hold. Az öreg tátos pedig, aki a juhászt figyelmeztette volt, sehol se nem volt található.

Regvelre pedig az állatok kitörtek a barlangól, s az első kakas szóval szólta mindenkit:

– Keljetek fel, bolond tátosok, mert eljött az idő; fussatok az Éden kertjéből! Büntetések az lesz; hogy elvesztek, új tátosok jönnek! Addig maradtok a sötétben, amíg az új tátosok is bűnöznek, s akkor újra ti váltjátok meg őket.

Megsetétedék a nagy hegyeken túli világosság, a folyó felsűrűdék, és az állatok együtt az emberekkel bögven menekülének az Éden kertjéből. A régi tátosok pedig kihalának.

Amint megmenekültek és letelepedtek az emberek, hát tényleg új tátosokat találtak, olyanokat, mint Becze Éva vagy Martinás pap. Aztán az új tátosok közül is csak egykettő maradt, ők pedig rejtőzködének. Lassan mindenki elfelejté a tátosokat, de majd eljön az idő, mikor az új tátosok bűnözni fognak, és akkor csak egyszer feltámadnak a régiek.

Sokszor észreveszem, hogy az állatokval az emberek kommunikálnak, és csodálom, mennyire megértik egymást. Ám ezt csak azok tudják elérni, akikben még él az isteni parancs, amely nem engedi az embernek a félrelépéseket. A fent leírt mesének részeit a következőktől hallottam: nagymamám testvérétől, Cachiar (Kocsor) Bálán Mihálytól Forrófalván, Lungu (Hosszú) Mihálytól, a „*somoskai lérecskétől*”⁹⁸ (ahogy nevezte édesanyám a sógorát), és másoktól.

A ősi kultúránkat nem sikerült megváltoztatnia a római katolikus egyháznak, inkább együtt él a kettő, és különös harmóniában léteznek. Hisz a keresztény egyház és a pogány tátos hit is monoteista volt, egy Istenben hívő. Papnak meg tátosnak születni kellett, és sokszor a pap és a tátos ugyanegynek volt tekintve. S

⁹⁸ lét: sógor

ugyan a csángómagyarok római katolikusok, és ehhez nagyon is ragaszkodnak, de amikor az egyház nem oldja meg az ember problémáit, akkor a bábasszony, a boszorkány és a tátos ad neki tanácsot. Amikor egyik se nem tud segíteni, akkor a szomszédos ortodox pópákhoz fordulnak, mert hisz minden Istentől való, és Istennek mindenfajta szavát meg kell érteni.

Mégis, minket a katolikus egyház fog össze. Ma bizony sokan elhagyják vallásukat és nem érdekli őket ez a fajta összefogás, így lesznek új keresztényi vallásúak vagy szektások. Az viszont, hogy valaki ortodox-szá váljon, a lehető legtrikábban fordul elő.

Az életerő az Istentől jön, és csak ő lehet életteremtő, mondja a mi világunk, az anyag is az Istentől van, mondja a biblia, de az Úristen Jézus Krisztuson keresztül arra tanít a Bibliában, hogy más istenekben ne higgyünk, mert ezek nem igazi istenek. Így a régit kivetjük vagy elhanyagoljuk.

És mi lesz akkor a tátosokkal? Hallgassuk hát a tátosok rendit, és próbáljuk megérteni őket, mit is mondanak ezek a teremtmények. Mit mondtok, ti teremtmények, akik csak a magatok igazságát akarjátok elfogadtatni, és már nem figyeltetek a mellettek élő emberekre, akik veletek együtt és mindenvel egyeden egy teremtetőtől voltak teremtvé?

A teremtmények és istenek felett egyeden egy Isten van. Ő adta nektek a lehetőséget, hogy az igazságot és a valóságot keressétek, amelyet ti kell továbbfejlesztetek. Amennyiben erre nem vagytok képesek, elvesztek, és Teremtetőtököt nem fogjátok ismerni.

Hejgetés⁹⁹ vagy urálás¹⁰⁰

Az év utolsó napján hejgetni indulnak el a falu férfijai, a nagyon kicsi gyerekektől az öregekig. Több csapat is van, a kicsi gyerekekből álló csapat inkább utánozza a felnőtteket, és béléltogatnak a szomszédokhoz. A fiatallegényes csapatok meghejgetik, urálják a leányos családokat. A felnőtt férfiak csapata (amelybe csak házasságban vannak) megtiszteltetésből minden családot meghejgetnek.

⁹⁹ évbúcsúztató szokás, a hejgetés szót az ősi csángó falvakban használják

¹⁰⁰ évbúcsúztató szokás, az urálás szót a székelyes csángó falvakban használják

Mindhárom csapatnak vannak hejgetőik, akik a lentebb leírt hejgetés szerepet játsszák, és van egy vagy két dobverő. A harangos meg, kinek derekán meg vállán keresztülvetve harangok vannak, harangozik. A maszkosok medvének, kecskének vannak öltözve, de vannak falvak, ahol lovaknak is öltöznek. Ezenkívül a házások csapata ekék elé befogott állatokval járta végig az udvarokat és a hóban borozdát húztak, hogy bőség legyen a következő esztendőben. Amint megvolt a hejgetés, a hejgetőket a család megtisztelte és behívta a házba, ahol kis ajándékot kaptak. ilyenkor kalács, deó¹⁰¹, magyaró¹⁰², bor, pálinka került az asztalra.

Az alább következő hejgetés az öregek emlékeiből ered, és megpróbálom vele kiegészíteni Tobák Ferenc gyűjtését. Ugyanis néhány évvel ezelőtt Tobák Ferenc, aki Amerikában lakik valahol, már gyűjtött egy hasonló hejgetést Lujzikalagorban, Klézsén és Külsőrekecsinben.

Klézsei hejgetés

Jó estét kívánunk a házigazdának s engedelmességgel gazda asszonyának,

Házhoz idetartó gyermek virágának és őszre borított bölcsi nagyapának.

Most szólak maguknak, ide hallgassanak, újhoid új királyról maguknak ma szólak.

Újhoid változáskor és napforduláskor megjött új királyunk és világosságunk,

Elmondom kenteknek és gyerekeiknek kint az udvarukon, megjött a nagysága,

Ó nagy királysága tizenkét ökörvel, tizenkét ünővel, kik vannak patkolva

Mint régi világba, arany patkóikval, gyopár fonalakval húzzák az ekéket,

Bő bor, bő búzával, áldás, szerencsével szenteli kenteket és az életüket.

Rittyencsetek ostorokat, pakkantsatok csillagokat, hejgessetek legények,

Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,

¹⁰¹ dió

¹⁰² mogyoró

Heljjjges hejjj !

*Újévünk Nagysága felkelt regveliben, ezüst tengerében szép
fekete szemeit mosta a vizében,
Arany kendezővel töröli szemeit, Napszentképhez fordult
szívből imádkozva.
A tavaszi madár szépen megszólamlott, vetésnek idejét újból
megmozdított.
A nagy királysága felvette az ekét, elvette magokat, zsákot,
mind a tizenkettőt,
Szép fekete földbe, ekébe borítá tündéreknek földjét, szépen
felfordítá.
Búza teremése nem leve egy hétre, hanem holnap után egy
hétvel megvétve.
Rittyencsetek ostorokat, pakkantsatok csillagokat, figyeljetek
legények
Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,
Heljjjges hejjjl*

*Ezek után ó Nagysága elment istálló mélyébe, lovat lásson
szerénységben,
Pelismérvén benne tüzet, mert fekete, mint az üszök, kopasz
bátorságtól háta,
Legyen királyunk barátja. Nyergelve erre a szép hátra, mező-
re ment vágatásra,
A búza szépen zöldöllik, veré mindenkinek szemét, gyönyörű
a saragja.
És így teve ó királysága, véve szemet tarisznyába, elvivé az
asszonyiságnak
Az asszonyi királysághoz, aki az asztalán látva, lassan ó ki is
szitálta.
Teremte két kalácsat, Úr Jézus szívére látott, ki a szegben
nem állott.
Ezért kérjük eltömi, nekünk szépen átadni, útra tudjuk hasz-
nálni.
Rittyencsetek ostorokat pakkantsatok csillagokat, hejgessetek
legények,
Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,*

Heljjjges hejjjl

*És adjanak kintieknek, fentiek, és lentieknek, ők sincsenek
már innen,*

Hanem Csóka-mókáról, Puliszka országából, a keleti világról,

*Hol a macskák örüszködnek,¹⁰³ hangyáktól, meg védekeznek,
És a karóval verik, ne egyék meg puliszkát, korpát, belőle kását.*

*Mi a híreket elhoztuk, a nagy hegyeket átúsztuk, sötét, sárban
s göréncsben¹⁰⁴,*

Éjjéli előtt, éjben gyomrunk aszott nyeregben, a havasi hidegben.

*Rittyencsetek ostorokat, pillantsatok csillagokat, hejgessetek
legények,*

Ekék mélyet menjenek, szerencsésen vessenek.

Heljjjges hejjjl

*Ezután az ó nagysága elment ki Magyarországra, kilenc kiló
vasat venni,*

*Kilenc kiló erős vasat, abból csinályan sarlókat, mind az
egész rokonoknak,*

*Ki a derékval tud bírni, és aztán tud meghajlani, búzát bogról
bogra vágni,*

*És a bogról marokba, marok marokra rakva, kévékben és
asztagban.*

*Onnan vitték szóróban szemet, raktak a zsákba, mind tizenhat
szekérvel.*

Ezt rakák a szekérbe, ki vasval van megkötve, mesterektől feszítve,

Vivék búzát molnárhoz, a Nagy János bátyánkhoz,

*Kijöve a kapuba, lisztes kalapot hajtva, kezet adott
nagysággal, az újév királysággal.*

*Rittyencsetek ostorokat, pillantsatok csillagokat, hejgessetek
legények,*

¹⁰³ őrizkednek, félve vigyázkodnak

¹⁰⁴ göröngy

*Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,
Heljjiges hejjj!*

*Búzáat a kasba¹⁰⁵ vették, vizet malomra engedték, ami fogatt
őrrölni,
Csoda fogatt kijönni, aranyliszt fogatt folyni s ezüst korpa
belőle.
Látta ezt a nagysága, s a lelkében öröm adta ajándékként
megadni,
Rokon népnek kiosztani ezüstöt és aranyat, lássák meg a pia-
cot,
Vegyének ők ökröknek, s ami kell az ekéknek.
Rittyencsetek ostorokat, pillantsatok csillagokat, hejgesetek
legények
Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,
Heljjiges hejjj!*

*Bémenének a mélységbe, a földnek a fenekébe, vasmester ke-
resésibe,
Katarágyunak a fiát, ki hevert barlangjába, pipával a szájá-
ba, vasverőn a lába.
Felszöke a két lábra, s nekiszökék munkára, kedves szép
szakmájára,
Ekét fogtak kiveni, kalapálni, végre kisimogatni, ahogy tudta
szeretni.
Az az eke csoda lett, magától dolgot kezdett s elhozott minket
ide,
A nagy házi gazdákhoz, legényekhez, lányokhoz és özvegy,
öreg emberekhez.
Rittyencsetek ostorokat, pillantsatok csillagokat, hejgessetek
legények,
Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,
Heljjiges hejjj!*

*Ennek végén csoda vala, tizenkét galamb kivállá, öregként
fenn repül vala,*

¹⁰⁵ kosárba

*Elrepültek, egy, még egy, hagyták ők tisztán az eget, ki ki-
újulásba kezdett,
Megújult és megtisztult minden rossztól, gonosztól,
Irigységtől, ellenségről s a pokol rossz kinságától.
Nagyságos úr, házigazda, ide hallgasson szavamra,
A Nagyságos új királlyal úgy kívánjuk magának
Házába tisztaságot, Isteni mennyországot, égi jó tisztaságot,
S megtaláljuk a jövőben, egészségben, békeségben,
Lélek mélyén üdvösségben, áldásval és szerencsével.
Rittyencsetek ostorokat, pillantsatok csillagokat, hejgessetek
legények,
Ekék menjenek mélyet, szerencsésen vessenek,
Heljjiges hejjj!*

Isten tartsa meg a házigazdát és szerencsét adjon kenteknek!

– Tessék bejönni!

FARSANG

A farsang megünneplése a hatvanas évekig élt Moldvában. A rossznak a halálát jelenítette meg, az átlépést és változást képviselte, az újulást.

A csapatban több fiatal legény szerepelt szép népviseletben, és mellettük egy boszorkány és egy viccesen felöltözött pár, a menyasszony és a vőlegény. A csapat végigment a falun és megállt az ismerősök kapujában, ahol táncoltak. A tánc közben csujogtattak és hívogattak.

Csujogtatások:

Édesanyám főrolj¹⁰⁶ tejet, hogy még egyszer egyem veled.

Magos vagy te, mint a nád, tejvel növelt volt anyád.

Tejben, vajban feresztett, míg szárnyadra eresztett.

Jaj, szép, zöld a petrezselyem, a nyírásza¹⁰⁷ végig se-lyem.

Az öves tánc következik, majd a búcsúztatás:

1. szereplő:

*Jó estét, uraim, ide hallgassatok,
Kedves asszonyaim ide vigyázatok,
Éfjak és lányok, ti se csacsogjatok,
Rövid beszédemnek figyelmet adjatok,
Hogy szóljak csak hármat a szent változásról,
A páras hosszú életben üdő forgásáról,
És az ágas-bogas nyári virágzásról,
És ha megvárhattok, a szent változásról.
Tovább lépnek táncval*

¹⁰⁶ forralj

¹⁰⁷ menyasszony

2. szereplő:

*A réz sarkantyúknak csendüljön pengése,
Nagy keserűségnek örem legyen vége,
Kik ide gyűltetek, hallgassatok végre,
Mert bócsuzásornnak most leszen kezdése,
Legyünk csendességben, míg leszen végzése,
Hogy meghallgassátok figyelmeteséggel,
Én édes testvérim, mind jó egészséggel,
Tőlem elmaradván, legyetek békében,
S éljetez Istennek az ő szent kedviben.*

Tovább lépnek táncval a faluban és csujogtatnak.

*Ne nézzenek nyílára, mert nem jövőnk halálra,
münköt hijába neznek, velünk úgysem jöhetnek.*

Megállnak és újból búcsúztatások hangzanak el

3. szereplő:

*A jó jámbor népet beszédben nem tartom,
Isten rendelésit szépen lerajzolom,
Nehogy öremikre unalmat okozzak.
Mint tengeri lakó szép halászmadárka
Fészkit s tojáskáit a víz szélén rakja,
Tizennégy nap alatt őket is feltartja.*

Tovább lépnek táncval

*Ezek tiszteléséért vigyen fel menyekbe,
Hol ti vigadjatok örök dicsírségben.*

4. szereplő:

*Kedves testvéreim, tőletek bócsuzom,
Szívemből nektek es ezeket kívánom,
A nagy Úristennek áldása maradjon
Mindegyig rajtatok, szava el ne hagyjon,
Végre az egekben magához fogadjon,
Az örök életben néktek es részt adjon.*

5. szereplő:

*A két virágszálnak most engedés legyen,
S az egész életik békességes legyen,
Piros hajnal után jöjjön fel napotok,
Sok jó szerencsével forogjon sorsotok,
Isten áldásából teljik bé házatok,
Végre mennyországban legyen lakásotok.*

*Tovább lépnek láncsal, és megkezdődik a Csontkirály és
a Babkirály búcsúztatása. Egy csapat fiú kél tüzes koro-
nával rikojtozik:*

*Túl a hegyen Kákován, macska szánt a határán.
Nálatok fiam Budán, meg van sok rossz tarisznyás.
A tyúkszeri lányok szebbek mint a virágok.
A budai legények kert töviben lesődnek.
Csonk király és Babkirály, húshagyatba tiltottál.
Mától kezdünk böjtölni, hamuzni és tisztítani.*

BÚCSÚJÁRÁS A MOLDVAI MAGYAROKNÁL

A moldvai magyaroknál máig a búcsú és a búcsújárás a társadalmi események legjelentősebbikei közé tartozik. Tavasztól őszig, minden vasárnap, valamelyik moldvai faluban búcsút tartanak. ilyenkor a falvak megbolydulnak, a környékről mindenhol indulnak a búcsúsok az ünnep irányába. A nem helybéliek résztvesznek a szentmisén és utána meglátogatják a rokonokat, vagy akinek nincsenek rokonai vagy ismerősei, azokat meghívják vendégségbe a falubeliek.

A hatvanas évek előtt a búcsús falu szomszéd településének templomából is elővették a zászlókat, és a pap kíséretével a búcsújáró templomig mentek el. Lehet, hogy egész évben csak ekkor találkoztak egymással a szomszéd falvakban lakó rokonok. A búcsú alatt az emberek elbeszélgettek, mi több, néha üzleti ügyeket is kötöttek.

A vendéglátás után a házasok hazatérnek, a fiatalok maradnak. Egy-egy faluban a búcsú utánra táncot szerveznek a fiatalok. Régebben szigorúan meg volt határozva, hogy délután két órától este nyolcig zajlott a tánc és a multság. Nem ritkán előfordult, hogy a legények féltékenyséjükben összezsaptak egy vagy más leány miatt. Amikor még a zászlókval járták a búcsút, akkor a fiatalok is hazamentek együtt a házasokkal a vendégség után.

Az én gyerekkoromban nem tartottak esti misét, hanem a búcsújárók hazatérte után csupán vecsernyét a falubelieknek. A papjainknak mindig fontos szerepük volt az emberek körében, rájuk hallgatott és bennük bízott meg a nép. Éppen ezért, a búcsú idején hallott prédikáció nagyon fontos volt a moldvai katolikus hívőnek, az, hogy mit mondott a pap.

Régen az idegen nemzetet nem kedvelték a búcsúban, aki nem tudta a magyar szót, az rosszul érezte magát ez alkalommal. Tény, hogy a búcsújárások sokban segítették a magyar anyanyelv megőrzését. Ebből a szempontból kiemelt fontosságúak voltak a Kárpátokon túli magyar katolikus búcsúk, melyekre a csángók mai napig eljárnak. A legfontosabb a csíksomlyói búcsú volt. Az emberek szekerekkel, élelmiszervel, gyerekekkel három-négy nap

alatt gyalog haladtak, míg végül megérkeztek a csíksomlyói szent hegyre. Azután a Szent Péter templom udvarán találkoztak az ottvaló rokonokval is. Sok-sok év után mára ez a rokonság kihalt, a moldvai magyarokat elfelejtették az erdélyi rokonok, és fordítva.

31. kép „Két kálvárom van...” (Kis János felvétele)

Lakatos Demeter egyik versében említi, ahogy az édesapja úgy magyarázza neki a hovatartozását, az eredetét, mint valami messze régi időkből való eseményt, amely homályba vész. A lészpedi, pusztinai emberek esetében még viszont él az emlékekben az Erdélyhez való tartozás, még ha a vérségi rokoni szálak meg is szakadtak.

Szülőfalum, Klézse emlékében és életében is ott van a csíksomlyói búcsújárás.

2004-ben harmadik alkalomval tették meg gyalog a zárándokok az utat Csíksomlyóra, több mint 150 km-t, négy nap alatt. Mások vonatval elutaztak a Gyimesekbe, onnan pedig a helyiekkel együtt mentek tovább.

32. kép A forrófalvi temető (Csiba András felvétele)

Ez a búcsújárás expedíció is egyben. Azért búcsú, mert a négy napig folyik az ima és az ének, mindkettő magyarul. Azért expedíció, mert a szállást csak sátrakban lehet megszervezni, és hegyeken, ösvényeken kell járni.

HALÁL

Amint az ember teljesítette feladatait és az életnek előbbi szerepeit végrehajtotta, a mennyben való életre készült fel. Így az élet a halálra való felkészülést is jelentette egyben. A halála napján majdan viselendő öltözetét előkészítette, emellett három személynek való öltözetet hagyott maga után, és ezek viselőit személyesen nevezte ki a közelebbi rokonságból. A ruhát viselniük kellett a halott temetése után is, és ezt a szokást még ma is tartják. Mindenki még életében előkészítette a koporsónak való deszkát, amely éveken át száradt és várta a halál pillanatát. A keresztnek való fát viszont általában nem volt készítették elő, ez már a maradottakra hárult.

A csángó ember nem félt a haláltól, inkább azon igyekezett, hogy halála napján nemcsak anyagiakban, hanem lelkileg is legyen felkészülve. A halál pillanatát nem várta, de inkább azt választotta, mint az ágyban való szenvedést: *„Uram, arra kérlek, szenvedtess ingem lábom, hogy ne adjak keserű pahárt az utódjaimnak”* és *„Nem hiszem, annyit bűnöztem volna, hogy megutáljanak ingemet.”*

A csángók a halálban a világosságot várták és várják, mikor érzik haláluk közeledtét, és ennek jelképezésére szolgál a gyertyák, melyek a túlvilág világosságának visszfényei: *„Ne sírjál halálom óráján, hogy világosságban tudjak atyám eli menni”*.

A halottat három napig tartják, lábaival az ajtó felé, ezalatt a halálkendővel (halotti lepellel) van letakarva, és gyertyák égnek körülötte. A tükröt letakarják, hisz a lelkünk tovább él a tükrön túl, és látható lenne a múlt és a jövő. Ezt az elképzelést a fiatal lányok titokban néha ki is próbálják, és rálesnek a tükröre.

A halott utolsó, nagyútra készül e világunkban, ezért felöltöztetik az előre előkészített halottruhába, majd három napi virrasztás után a templomba viszik. Amíg a sírhoz ér a menet, szintén háromszor búcsúztatják: egyszer a háza előtt, a családtól, másodszor a templomban, és harmadszor a gödör szádánál¹⁰⁸.

¹⁰⁸ szájánál, nyílásánál

Ezután toron folyik tovább a búcsúztatás, miután a komondári¹⁰⁹ asztal véget ér: először a falutól, másodszor a fennjáróktól (a rokonságtól) és harmadszor a testvérségtől búcsúztatják.

Régen a fiatal leányoknál a kioldott haj jelképezte a gyászt. A gyászoló nem vehetett részt menyegzőn, táncmulatságon vagy más öröms szerepben.

Ha valaki feléledt a tetszhalálból, annak két oka lehetett: vagy valaki sírni fogott a halál jelenlétében, vagy a tetszhalott nem volt felkészülve a halálra és még szenvednie kellett e világban. Sokszor az is előfordul, hogy az élőknek megjelenik álmukban az élő szeretteik halála. Erre azt szokták mondani, hogy aki nek halálhírét keltik, hosszú életben részesül.

¹⁰⁹ toros

FÉNY, GYERTYALÁNG, TERMÉKENYSÉG

33. kép A házigazdaasszony szerint már 120 éves láda Máriafalván. A láda maga Sósikúton, azaz Sárata-n készült (Kis János felvétele)

Ezen a hozományos ládán négy festett mágos pálca látható, kettő teljesen állva és kettő dőlten, lent pedig, a dőlt pálcák töve mellett, két másik mágos pálcának a feje található. Ha megfigyeljük, a két dőlt pálca között minden különösebb erőlködés nélkül felfedezzük az anyaméh képét is. A két szélső virágos pálcán tisztán látszik, hogy a pálca feje igazából stilizált gyertyaláng. Nem kell nagy képzelőerő ahhoz, hogy rájövünk, a házasságba vivendő ládán a termékenységvel kapcsolatos díszítések vannak, melyek a termékenység forrását egyértelműen a fényhez kötik.¹¹⁰

Ez a stilizált gyertyaláng több csángó faluban a már említett védő kövekre faragva is előfordul. Amikor először fényképeztem a követ, épp le volt dőlve – nagy volt a meglepetésem viszont, mikor következő alkalommal arra jártam, hisz a kő újra állt. Vala-

¹¹⁰ Talán innen magyarázható a „tartja a gyertyát” mondás is, hisz a népi hiedelem szerint fényre, azaz teremtő erőre van szükség ahhoz, hogy a közösülés egyben megtermékenyítés is legyen.

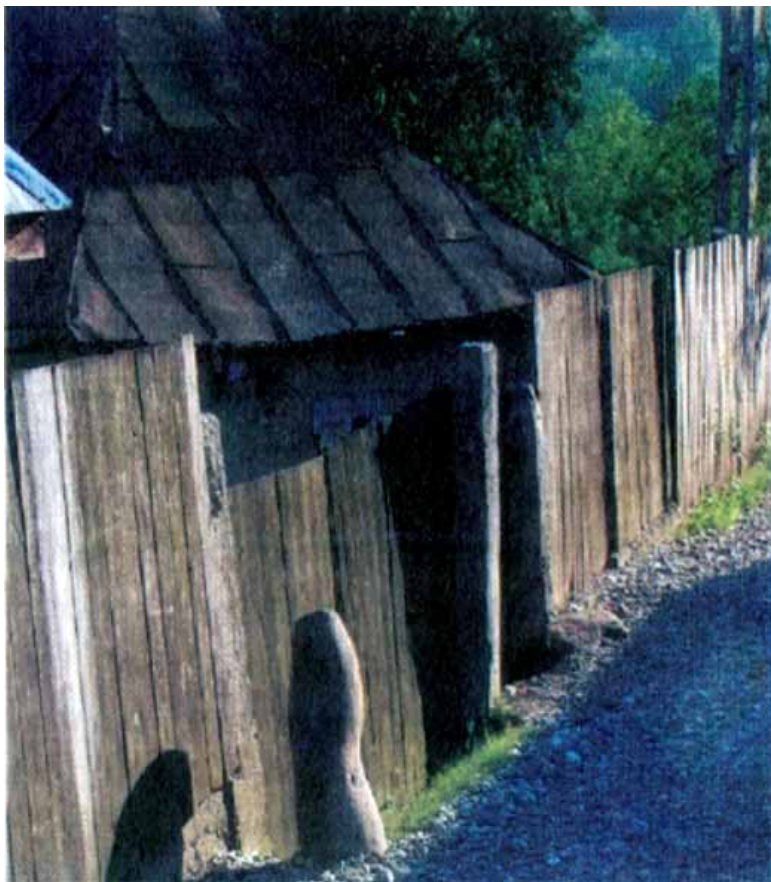
kik újra felállították, nem tudni mi okból. Íme, most így áll a teste:

34. kép Védőkö teste (Kis János felvétele).

Ha a mellette heverő követ is figyeljük, és a kettőt összerakjuk, újra az unos-untalan visszatérő motívumot, a gyertyalángot kapjuk, azt, amely a mágos pálcán és a csángó kapukon

Ha a mellette heverő követ is figyeljük és a kettőt összerakjuk újra az unos-untalan visszatérő motívumot, a gyertyalángot kapjuk, azt, amely a világos pálcán és a csángó kapukon megtalálható. Miután a motívum jelentését a hozományos láda esetében egyértelműen sikerült a termékenységhez kötnünk, már nyugodtan elmondhatjuk azt is, hogy a gyertyaláng, a fény, a világosság minden előfordulásában a bőséghez, a termékenységhez kötődik, azt szimbolizálja, azt invokálja – és ez magyarázza azt is, hogy mindig kerülnek valakik, talán a régi tudás tudói, talán épp a titkos tátosok, akik a ledőlt köveket újra és újra felállítják, hogy ne szenvedjenek kárt azok sem, akik a tudást mára elfelejtették.

35. kép Egy másik védőkő-test (Kis János felvétele)

VADMODERNIZÁCIÓ A CSÁNGÓKNÁL

Mint mindenütt, Moldvában is nagy változások következtek be a közösségek életében. Am ez a változás egyáltalán nem modernizációt jelentett, hanem valami mást. Ugyanis szerintem az igazi modernizáció nem azt jelenti, hogy elvetünk mindent a kultúránkból, hanem azt, hogy a régit fejlesztjük, elfogadjuk belőle azt, ami jó, és kiszűrjük azt, ami rossz.

És lehetőleg a modernizációnak úgy kell bekövetkeznie, hogy az emberek saját maguk tisztítják folyamatosan gondolkodásukat, életfelfogásukat, nem pedig kívülről hatunk rájuk, hogy egy más életformát rájuk erőszakoljunk.

Azt, ami velünk, csángókkal történt, inkább nevezném egyfajta premodernizációnak, vadmodernizációnak, hisz a beavatkozás során lassan megsemmisül kultúránk, és helyére kerül egy idegen, gyökértelen egyenvilág. Az én véleményem az, hogy ezáltal kultúránk legféltettebb kincsei vesznek el, a régi tapasztalat kihal és megsemmisül, és így bekövetkezik egy akulturáció, amely visszatartja az emberek igazi fejlődését.

A moldvai magyaroknál a vadmodernizáció megtörtént, csak szerencsére nem fejeződött be teljesen és az összes falvakban. A régi (vagy egyszerűen csak a) kultúra elemei még élnek. Hisz a család összetartozása és a valláshoz való ragaszkodás még összetartja a csángókat. A nyelv már veszélyben van, és ha ez elvesz, akkor tényleg csak a család és a vallás marad. Ugyanakkor attól félek, ha kihal a nyelv teljesen, akkor a másik két elem is száz éven belül már elvész.

Mi maradt meg mára?

A házakat már nem építik kalákában, mégis, a család segítése ma se nem elhanyagolható. S ha a nagyszülők szavait már nem is fogadják el a fiatalok a ház építésével kapcsolatban, csendben a régi szokások megmaradnak, hála az asszonyoknak, akik hagyják, hogy a férfi beszéljen és jöjjön az új ötletekkel, ők meg csinálják, amit jónak látnak – nagyon értik, hogyan kell ezt csinálni. Így pénz kerül a házalapra, és még azt is betartják, hogy a háznak délre kell néznie.

A körbe rakott padok ellenben elveszőben vannak, ugyanúgy, mint a hozományos láda és a szőttes hozomány is.

Már az ötvenes évek előtt elkezdett változni a férfi népviselet, melynek helyét a modern öltöny vette át. A nőknél is a népviselet egyre használhatatlanabb lett, ezért gyors változások voltak szükségesek. A katrincát kurtábban, rövidebben kötötték, rajta a minták megnőttek. Az ing is változott, a geometrikus minták helyére virágosak kerültek, nyíltabb színekkel és kicifrázva. Majd ennek használata is megszűnt, amikor már a városi életvel egyre inkább kellett kapcsolatban állni.

Ami nem változott, az a patkós keptár, de már a hatvanas években ellett takarva fekete vászonnal, és viselőruha lett miesnap is – szerencsére visszanyerte az ünnepi szerepét hamarosan.

A szőttes lepedők és a faliszőnyegek is veszélybe kerültek. Van, ahol *már* őrzik a régi mintákat, és újra használják azokat, de a nagyobb részén ezek teljesen elválnak. A fiatal nők ezvel már nem foglalkoznak, így napokon belül eltűnik egy szakma, ami általános volt a háziöltözet és ennek díszítéseinek készítése. Már nem mondják az öregek, hogy a gyerekek ne álljanak a szövőszék alatt, mert nem nőnek meg vagy elviszik a szépasszonyok, mert egyre kevesebben szőnek.

Ugyanakkor vannak kezdeményezések, amelyikek keresik a jónak értelmes gyökereit a régi kultúrából, de ha ezt nem találják meg, újramezlik a keresést, átvéven elemeket abból az új környezetből, amelyben élnek. Talán az a baj, hogy a csángók nincsenek tudatában azoknak az értékeknek, amelyeknek egyedüli hordozói ők, és amelyeket feladni nem érdemes. Érdekes viszont, hogy – ha öntudatlanul is, de – sokakban élnek még a régi kultúra maradványai, és ez viselkedésüket irányítja.

A fiatalok a család szentségét megtartják, anélkül, hogy tudnák, ez volt a régi kultúrának egyik legfontosabb eleme. Akik külföldön munkát keresnek, előbb-utóbb visszatérnek, és feleséget vagy férjet otthonról visznek maguknak.

VÉGSZÓ

Ez az üzenet nem csak tőlem jön és nem csak az enyém, hanem azon kultúráé, amely engem teremtett. Kikerülöm azt, amit csak az én agyam szüleménye lenne. Pedig agyam se nem tudta volna ezt termelni, ha ez világval nem állott volna kapcsolatban.

A mi világunk rendje, a benne előforduló jelek és formák titkokat hordozgatnak, amelyek egy régi világra utalnak. Nem akarék hozzászólni, hogy ezek a jelek és formák mit képviselnek, hisz nem voltam tátosnak növelve. Ez a régi kultúra eddig belülről nem volt leírva, mégis, akik itt élünk, közbe-közbe hallunk és megérezzük valamit belőle. A csángó kultúra jellegzetes jelképeit, ha valahová illeszteni akarjuk, akkor leginkább a székely-magyar, azon belül a rovásírás alapjául szolgáló jelképeihez kapcsolhatjuk, és ezen irányban való kutatások közelítik egyiket a másikhoz.

36. kép „Imádunk téged Krisztus és áldunk téged mert a Te szent kereszted által megváltottad a világot.” Forrófalvi síremlék (Csiba András felvétele)

Rögtön hallom sokaknak a szavát, hogy lehet, a csángó népviseleten levő jelek, formák mindenütt megtalálhatók a világon. Lehetnek és kellnie legyenek is, mert az emberiség kezdetén valahol nagyon közel volt egyik a másikhoz, így bizonyos jelképek közösek voltak. Így az emberiség a világ kezdetitől hordozza közös jelképeit, amelyikeknek értelme nem oly régen még tisztán és világosan érthető volt, még nálunk, csángóknál is. De lassan, amint a nyelvünk kivesz, elvesz ezen jelek értelmezésének, megértésének esélye.

Meg fogjuk-e tudni valamikor az igazságot? Hisz nekünk is jogunk lenne hozzá...

Vagy a jó Isten ezt csak az uralkodóknak engedte meg, akik saját maguk állítják ki az igazságukat?

„Imádunk téged Krisztus és áldunk téged mert a te szent kereszted által megváltottad a világot.”

Ez áll a forrófalvi síremléken.

Petrás Ferenc pedig (a híres Klézsén szolgáló páter, Petrás Incze János édesapja) így búcsúzik a nagypataki síremlékén:

*„Itt az úrnak SZ Nevében Petrás Ferencz meg pihen.
Mig a Trombita szavára a nagy napra fel serken”*

Még sok mindent lehetne írni arról, ami a csángó hiedelemvilágot jellemzi. A magyar kutatók nagyobb része elismeri, hogy mi megőriztünk olyan régi elemeket a magyar kultúrából, melyek Erdélyben és Magyarországon elvesztek, s le is írják ezeket. Úgy hiszem, hogy nem lett volna értelme ugyanezeket újra említsem. Öröm volt különben látni, hogy elveszőben levő elemek meg vannak mentve. Ugyanakkor az is nyilvánvaló lett számomra, hogy a nem moldvai kutatók a kultúrát csak felleltározzák, de nem értik meg. S ha ma jönnének azval a szándékval, hogy a mélyebb összefüggéseket is megtalálják, az az érzésem, már hiába jönnének: késő, mert itt bizonyos dolgok véget értek (igaz, bizonyos elemek megmaradtak). Az ötvenes években idelátogató kutatók még találkozhattak pompázatos hiedelmekkel – de akkor nem volt szabad ilyesmivel foglalkozni. A mai néprajzosok, tátoslátók meg hiába jönnek, mert a mítoszok összehullása megtörtént, s az elemeket kívülállónak összerakni nagyon nehéz.

Amit én próbáltam, csupán annyi volt, hogy – mint aki ebbe a kultúrába született belé – megpróbáltam a saját élettapasztalatomat a látottakval és az olvasottakval egyeztetni.

Mert amit őrzünk mi a régi hihedelemből, az nem az úgynevezett spiritizmus vagy miszticizmus, hanem a természeti tapasztalatból kialakult hiedelem, amely jellemző a világra, amelyből jöttünk.

Nem akartam beavatkozni a csángókról a románság kapcsán folytatott vitákba sem. Természetes, hogy a szomszédságban élő románság átadott sokmindent nekünk, de – és erre nemigen találtam eddig tudós írásokat – át is vett tőlünk. Ha utalások voltak a

román kultúra vagy nyelv elemeire a könyvben, akkor azok csupán azért történtek, mert túlságosan leegyszerűsítettnek tartom, hogy mi mindent átvettünk, de nem adtunk át semmit. Ilyen volt például a keptár (melles-bunda) szó eredetének a magyarázata, amelynél ugyan lehetséges a román eredet, de az is tény, hogy nálunk, csángóknál, ennek magyarul érthetőbb jelentése van. Vagy például ott van a kerpa (a körfa, amelyre a fejkendőt teszik az asszonyok) esete, amelyet egyesek szintén románból, a cîrpă (rongy) szóból eredeztetnek. Aki ilyent mond, az biztos, hogy életében nem látta a kerpát, amelyik éppen az, aminek a neve is mutatja: egy kör formájú fejhosszabbító fakészítmény (olyanszerű, mint amilyent a Nefertiti-képeken láthatunk), és összekeverik a kendővel, amit a kerpára tesznek (merthogy a cîrpă – rongy románul nagy nehezen kendőnek is magyarázható). Hogy a népviselet formája hasonlít a románokéhoz, nem azonosítja a kettőt, mert ennek részei, mintái és üzenetei teljesen különböznek.

Valóban, lehetne menni tovább a kutatásban, és megnézni, hogy mi az, amit a románság vett át a moldvai magyarságtól. Szép román könyveket láttam, rengeteg pénzbe került a kiadásuk, amelyek arról próbálnak meggyőzni minket, hogy mi románok vagyunk – a képek, a rajzok, a minták azonban teljesen mást mondanak. Ezért köszönöm a nemzetem nevében ezeket a könyveket, mert sokmindent leírnak, még ha félremagyaráznak is – ez az utódainkon segíthet.

Sajnos a magyar nyelvű írások nem jutnak el az itt való magyarokhoz ismert okokból: ezek magyar nyelven vannak írva, és elég kevés az, aki még tudja használni a magyar olvasást. Pozsony Ferencet és Tánczos Vilmost kivéve kevés a kezdeményezés a magyar nemzettől és tudománytól, hogy román nyelven is megismertesse ezeket a dolgozatokat. Pedig milyen büszkék lennének az itt való magyarok, mikor megtudnák, hogy igazából se nem bozgorok¹¹¹, se nem csángók, hanem ugyanahhoz a magyar nemzethez tartoznak, mint az erdélyiek vagy magyarországiak. Merthogy a mindig kóválygó tehénynek tesznek csengőt, mert csengve csángál el.

¹¹¹ hazátlanok

A csángóknak látniuk kellene, hogy a magyar nemzet nem akar lemondani róluk. Merthogy azt látják, hogy kellene a román nemzetnek, példa rá a sok könyv, amely a csángók románságáról megjelenik. Ugyanakkor a csángók egy része tisztában van azzal, hogy a románság és a római-katolikus egyház nem önzetlenül fogadja tárt karokkal magához a csángóságot, hanem ennek politikai okai vannak. A csángómagyarságnak jelentős népessége viszont jelen pillanatban nem tudja, melyik fajta gondolkodást fogadja el. De mint minden nemzet, ő is át fog menni ezen a helyzeten, és akkor világosan fogja lesz látni, melyik a jó útja. Mert egy nemzetet lehet ideig-óráig politikai megfontolások alapján vezetni, és a közgondolkodását is meg lehet semmisíteni, de az a porából előbb-utóbb fel fog támadni.

A természetes és termékeny kultúra még egyelőre nincsen teljesen megszűnve, sokan ragaszkodnának ahhoz, hogy ebben éljenek és fejlődjenek, és ez elég nagy nehézségeket hoz rájuk. Egy olyan nép, amely soha nem szerette a pénzt és a szolgaságot, most ezeket el kell fogadnia, mert nem lát más utat a jövőben kialakítandó szabadsága felé. A természet neki a világ kezdetitől mindent megadott, és most ki van szakítva ebből, így arra vágyik, hogy visszatérjen oda. A keresztény katolikus vallás közeledett a természetbe illeszkedő kultúrához, és ezért ez a nemzet teljes lélekkel elfogadta. De most egyre inkább látható ebben a mester-ség, ami nem az Istentől jön. Ám a csángó nem támadja az egyházát és reméli, hogy megtalálja az egyház ébredő részeit.

A mai hiedelmeink valamit magukban hordoznak minden tapasztalatunkból: egy részt a régi pogány természeti kultúrából, egy részt a római-katolikus vallásból, és egy részt a jelen modern világból, mely értelmetlen fogyasztásra kényszerít. A tudás az, amely megmentheti ezt a kultúrát, a tudás a múltból, a jelenről és az esetleges jövőről. Ha a szegénység még nagyon nagy is, a harc már indulgat, és ha lesz egy saját gazdasági erő, akkor ez a nép természetes és természetbe visszaillő modern világot alapít magának. A jó mindig győzni fog a rossz ellen, mint azt mítoszaink is hirdetik.

E könyvemben csak arra tértem ki, amiről gondoltam, hogy nem sejtenek azok, akik tudósokként velünk foglalkoztak. Köszö-

nöm a Jó Istenek segítségit, és azokét az emberekét, akiket megvilágosíta, hogy rám és népemre figyeljenek.

És most kövessék verseimet, melyek nem egyebek, csak egy pici csepp a csángó kultúra tengeriben, egy nyomorodott agg amelyeket termelt. Köszönöm szépen.

VERSEK

A Bálványkút lelke

*Ismeretlennek ismertem életemben, értettem és meg-
védtem,*

A szentelt, tudós hegyeken, a csúcsakan ő megszentelt

*Karácsonykövet¹¹², változást, a fejlődést és halasztást.
Még tartja ma is erejét, és védi az ő értelmet, régi tudást.*

*Halála előtt megérzi, magában kifejezi az új helyit,
Fakereszt-forma bálványka, te lettél vosba olvasztva.*

*Keresztezve az utakat és megvédve a kutakat
Utcák végén létezel, elhagytad a nyomokat.*

*Minden reggel kutamból öntözők, melyet keresztelt,
Mit a régi nagy időkben ős kő-istentől szentelt.*

*És mi lesz, mikor elveszel? Ki még újra keresztel?
A tudásnak egyik része nem lesz kécse senkinek...*

*Ha minden tudás maradna, az ember jobban haladna
Az ártatlan nagy világba és minden színű kultuszba.*

*A bálvány mindennek része, az Istenek természete,
A világnak a kezdete és az embemek kécse.*

*Megvan bennik a szellemik, a tudásik és ereik
Meg vannak kőbe fészítve és rekesztve.*

*A végén megszabadulnak, üdő után kiolvadnak,
Szabadok lesznek, időtől és szellemtől szabadultak.*

¹¹² hegycsúcs a Kárpátok moldvai oldalán

Bálvány!

*Nos, mondd el nekem, mit csinálsz
Mélyen oldalan és hol állsz?
Mikor véded szellemeket
És élő lényi lelkeket?*

*Mért vagy az igaz nagy védő
Délre kapura letevő?
Hol él neked üzeneted,
Milyen a nagy lelked?*

*Mert látom magad őbenne,
Több részben világan fejlett,
És halhatatlan életed
Sok mindent mamáig védett.*

*Vitte a baba¹¹³ babanát¹¹⁴
A tátosnok a nagyannyát,
A családat és gyereket
És nem végre az Istenet.*

*Azután mélyre váltattál
És másra kialakultál,
De megmaradtál Istené,
Az élőlénynek védőé.*

*A menetnek jobb oldalán
Vagy jobb oldalrész kapuján,
És kimenetnek csak balra,
Késérsz műnköt a halálra.*

*Kintről megvédsz a szellemtől,
Bentről kivissz a végzetből,
Megadad a halhatatlant,*

¹¹³ jóindulatú (varázsló)

¹¹⁴ varázsló, varázslat

A magból magzatt magzatiant.

*A bálványkereszt lelkedben,
Az Istentelen Istenben,
Csak Istent tudad védeni
És vele végre maradni.*

*Isten fia a te fiad
És vele együtt halálad,
Vagy te vagy, vagy neked magad,
Ha bírad¹¹⁵ vagy hogy nem bírad.*

Ősi hitünk

*A volt előtt volt valami,
Mit nem tudtál észrevenni,
Az erőből megszületett
És nagy világot épített.*

*Megépítette halálát,
Halálából az életit,
Teleszórta mindenséget,
S honnan jött, már visszatért.*

*A hamvak, vizek, növények,
Az állatokban tovább élnek
És belőlünk tovább lesznek,
Honnan jöttek, visszatérnek.*

*Majd essze-vissza fordulva
Élünk, halunk, csak mozogva.
Essze-vissza vagyunk szúrva,
Így üsmerjük, hogy mi vala.*

*Ebben az Istenes zavarban
Minden ügyesen van rakva,
Az életből megszámálva,*

¹¹⁵ bírod

Mikor menyen, hol és hova.

Élet, halál, mozgás

*Szeret vize fényin
Csillagok ragyognak,
Éjjélkor a Robok Útján
Északra haladnak.*

*Kemény fáradtsággal
Anyagba olvadnak
És a pihenésben
Ezerig maradnak.*

*Hosszú kényszerzésben¹¹⁶
Ezerig álmodnak,
Álom csalásában
Aluva nyugusznak.*

*Hazug, gonosz csalja
Halálba, nyomorba,
Méges nyugvásában
Isten életét hozza.*

*Világ ébredésit
Csillag fénye rakja,
Életnek magzását
Anyagból szakasztja.*

*Világ mozgásában
Szeret fénye ragyog,
Örökre maradván,
Fényes napval csillog.*

¹¹⁶ kínoztatás alatti vágy a szabadulásért

Kilenc baba¹¹⁷ babana¹¹⁸

(Kilenc jóakaró varázsló)

*Kilenc baba babana
elindultak nagy útra,
háram hegyet átmenni,
háram vizet átlépni.*

*Háram nap átszámitni,
Boldogasszonyhoz menni,
tőle tanácsát kérni,
egy évig mit kell tenni,*

*milyen kénycseket¹¹⁹ gyűtni.
Kilenc baba babana,
tátosakval utána,
jó a rasszból tanulva,*

*Kilenc vízből ivának,¹²⁰
kilencszer nyuguvánok,¹²¹
hatszár dudókat¹²²
kapva, háram álom aluva.*

*Nem esnek ki se táncok,
tippadási¹²³ varázssok.
Mindent el kell felejtetni,
az úton megújulni.*

*Kilenc Baba babana,
tátosakval utána,*

¹¹⁷ jóindulatú

¹¹⁸ varázsló, varázslat

¹¹⁹ kincseket

¹²⁰ ittak

¹²¹ pihentek

¹²² növényeket

¹²³ tippadás: tapodásos-táncos szertartás, varázslat, boszorkánytánc

*érkeznek a nagy hegyhez,
szenti ős gyűlekedéshez.*

*Ezer babonák érkeznek,
és semmit se nem értenek,
csak a kilenc baba babana,
rég szellemik dudóban.¹²⁴*

*Reggel mindenki várja,
meglássa a nogysága¹²⁵,
ő már meg fog jelenni,
kilenc babának szólni.*

*Tátosak csak leskődve¹²⁶,
felveszik figyelembe
Nagyasszanyának a szavát,
édes tiszta tanácsát.*

*– Kilenc baba babana!
Lélek legyen tisztulva,
rassz jóba takarítva,
legyetek boldagulva.*

*Boldag csak az tud lenni,
ki fel fog takarítani,
rasszt a rasszval kivenni,
és jóba takarítani.*

*Nem tátos névben lenni,
és boldaggá mégis válni,
tátosaktól tanulni,
tudjatak boldagulni.*

Tűz, láng, napi fényiben,

¹²⁴ növényekben

¹²⁵ mindenható erő

¹²⁶ leskelődve

*megjelen a képben,
a népnek szellemiben,
ujj boldagnak ujj képben.*

*Csak a kilenc babana
tudja, hogy ő ki vala,
imádva tátosaknak,
a honn maradatoknak.*

*Ezereken¹²⁷ nagy babák,
kitalált sok babonák.
Csak a kilenc babana
hazza a kénycset haza.*

Láng

*Láng, a tűznek parázslása,
Életnek megmaradása,
Nem éri meg harcolni,
Élet nélkül maradni,*

*Harcolni, verekedni¹²⁸,
Halál elál megszökni.
A lángot fenn kell tartani,
Életben megmaradni.*

*Isten van közagyunkban,¹²⁹
Magyar gondolkodásban,
Ugyan ott van gonosz is,
Tevődik¹³⁰ ő velünk is.*

*A mérleget fogjuk meg,
jót és rasszat asszuk meg,
Így kell tovább harcolni,*

¹²⁷ ezredéveken

¹²⁸ háborúskodni

¹²⁹ közgondolkodásunkban

¹³⁰ törődik

Magyar népnek ébredni,

*Ujjbórországot képezni,
Megértetve nernzetekvei,
Magyar isten istenekvei,
Magyar nyelv isteni kénccsel.*

Csángáló¹³¹ halhatatlanság

*A természetből fakadva,
vagyok teljesen barulva¹³²
meghírvadva¹³³ és ápadva¹³⁴
a hosszú élet-halálba.*

*A tükörben megébredés,
Isten-parancs teljesítés:
a halálból a kivégzés,
se¹³⁵ szeretetben születés.*

*Istenből szakadt lellemvel,
tejben ferdém¹³⁶
édesanyámnak testiben,
fejlődésben a képemben.*

*Megtanulván a jövőben,
épülök ki a testjemben,
tudjak újjból¹³⁷ megszökni,
egy ujj világban születni.*

*A születésem lényege
csak tanulásnok¹³⁸ értelme,*

¹³¹ járkáló

¹³² letakarva

¹³³ megmerevedve, erő nélkül

¹³⁴ fogolyként tartva

¹³⁵ (é)s a

¹³⁶ fürödtem

¹³⁷ újból, újra

¹³⁸ tanúságnak

*csak fejlődni, kiépülni,
a lélekben művelkedni¹³⁹*

*Ujj halál és ujj születés,
a környezetben építés.
Az anyám halál testiből,
családtanuló életből*

*mozgok es és fejleszték,
az ujj életben teremtek.
Közgondokban építek,
a halált ujjból fejleszték.*

*Az óra szól, meg kell szökni,
meghalni és megszületni
a tejben ujjból feredni,
tanulásból fejleszteni.*

*Az istenből kiszakadatt,
ujjból Istenhez támadatt,
fejleszteni mindenséget,
építeni az életet.*

Angyalnak lecke

*A boszorkányok világa
angyalaknak van számítva,
itt kell tinektek fejlődni,
képeszkedni¹⁴⁰ és épülni.*

*Nehogy fogjatok tippadni¹⁴¹,
megvetett¹⁴² füvet lenyomni
és a nyilakat felszedni,
hogy ne tudjon esszetépni,*

¹³⁹ művelődni

¹⁴⁰ küzdeni

¹⁴¹ tippadás: tapodásos-táncos szertartás, varázslat, boszorkánytánc

¹⁴² elrendezett (vö. "megvetett ágy")

*se mézes kancsóból inni,
kígyóméregvel kóstolni,
mert szétszakad szépségeitek,
eltávozik Istenetek.*

*Mű vagyunk itt az Istenek,
kényszergettető kényszerek,
ti vagytok láthatatlanság,
mű nem az, mi veletek világ.*

*Itt senki se fog ismerni,
méges nyomorba fog tenni,
próbálkozva kivégezni
a rasszval rasszat tisztítani.*

*Így tisztán tudtak maradni,
a jót egybekötni,
Menyországot kifejleszteni
Menyországban végig élni.*

Két kálvárom¹⁴³ van

*Van nekem es két kálvárom,
Atyám nekem tennelte¹⁴⁴,
A két csúcst a házam elé
Minden reggel letette.*

*Nézzed, fiam, a keletit!
Ez a sztenka¹⁴⁵ legnagyobb,
Kit az egyház neked adott,
Apád s te is hordozod.*

*Nyugat kálvár bujdosik,
Lelked mélyin csuszkálík,
Ennek meg a fakeresztit*

¹⁴³ kálvária-kereszt

¹⁴⁴ teremtetten, csinálta

¹⁴⁵ kőszikla, csúcs

Mindnyájon többen viszik.

*A keleti fakeresztet
Kőkeresztté váltatták,
A komáid éjfilikor¹⁴⁶
Hot ökörvel kihúzták.*

*És már csak azén is, hogy
Kőből volt a hegyre emelve,
A háramból letört egyik,
Ki rassz tolvojt feszíte.*

*Oldali hátam keresztet
Meg akanák váltani,
Méges azén a lelkikben
Fából fogták elhogyi.*

*Azén kell az ajtó részit
Délre szépen fordítani,
Hogy nyugatot és keletet
Tisztán tudjad meglátni.*

*Így tanulod meg a földön
Keményen állni, mint a kő,
Ha bírod, ha nem bírod,
Keménynek lenni, mint a kő.*

*Megfogott szellem (önöntés)
Életi-halál olvasztat¹⁴⁷,
Megkaptam a szabadat¹⁴⁸
Kiszakadván az anyagból,
A földi magnak kapcsolatból.
Reszketvén a szellemem,
Elbújva itthagyo testjem,*

¹⁴⁶ éjfélikor

¹⁴⁷ olvasztás

¹⁴⁸ szabadságot

*A rasszban kitakarító¹⁴⁹
Táncval tippodva¹⁵⁰ kapcsoló.*

*És kitisztulva szellemem,
Megébreszti az én testjem,
Rebeg testjem kitisztulva,
Ónba rasszelem olvasztva.*

*Ujjból élvezem életet,
Kitisztult, megürült testjet,
Mert nem bírt esszevegyülni,
Erő, szellem, anyag élni.*

A szeretteje után tükörbe néző lyány

*Agyamba lerakatt múltat
Egyvonalba és fordított
Jelenlétemvel képezve
Jövő látszik a tükörben*

*Végtelen falytatlanság¹⁵¹
Jelen tükrök közt látóság
Láttam jövőben életem
Életfolyóban sok képem*

*Világítol hossz utamban
Megtekintelek világban
A szellemek órájában
Élvezlek¹⁵² jövő virágom*

Létezés

*Kiszakadtál a mindenből
Az ismert ismeretlenből
Hogy megismerjed magadat*

¹⁴⁹ kitakarodó

¹⁵⁰ tapodva

¹⁵¹ folytatás nélkülség

¹⁵² szeretlek

Állatbaráti társadat

*Az anyagrészt már élvezed
S e nagy erőket kezeled
Már képzeled önmagadat
Meggyilkolod a társadat*

*És mégse vagy te Isteni
Ahogy szeretnéd kívánni
Kivégzed lassan magadot
Felfordítván a világot*

*Törődjél lassan ébredni
Önmagadtól szabad lenni
Az élet fogjon szeretni
Anyag engedjen kezelni.*

Olvasztás (tánc)

*Tipp, tipp, liba, liba,
lódulva,
Hú, háp, elé, vissza,
aprítva.
Bezzeg peng és döng a lába
Fiatal kicsike s öt bába.*

*Keresi, keresi,
leteszi,
Két elé, egy vissza,
élvezi,
Megszakad, kifakad, engedi,
Belőlről kifelé, elveszti.*

*Elveszett, elcsússzott
önmaga,
mennyben, életben s a
pokolban,
Míg lehül, megfordul ferdülve,
Se élet, se halál s mindenbe.*

Halatti beszéd

*Megszülettél haláladra,
Műnköt mégis itthagytál,
Tanólmányaid semmijé,
Vetik semmit se csántál¹⁵³.*

*Ellapatt a tolvaj halál,
Kezeinkből pusztultál,
Kivett téged a vérünkből,
Magunkra te itthagytál.*

*Teremtőnknek átka lettél,
Kéncseidvel¹⁵⁴ vitt el tám¹⁵⁵,
Nem hagyott¹⁵⁶ meg ő semmivel,
Engedj mégis, Isten, már.*

*Mért mutattad azt az embert,
Aki nem tud gyűlölködni,
És a minden egyes lényen
Nem akart csak segíni?*

*Elküldted a gonoszt hazzánk,
Visszavigye kéncsünköt¹⁵⁷,
És a kedves találónkat¹⁵⁸
Vele vitte vétkünköt.*

*Bacsáss meg a nem bünösnek,
Amit sehase¹⁵⁹ ismert,
Élvezést adj életinek
Minden jóért s amit. tett.*

¹⁵³ csináltál

¹⁵⁴ kincseiddel

¹⁵⁵ tán, talán

¹⁵⁶ hagyott

¹⁵⁷ kincseinket

¹⁵⁸ találékony emberünket

¹⁵⁹ sohase

Isten ellen

*Fényben gyönyörködöd képedet,
Kitárolod¹⁶⁰ rossz kéncsedet,
A fényivel setétben vezetsz
És mindent eszefüficelsz¹⁶¹.*

*Azt kébzük¹⁶², vagy egy igazi,
Nagy, gyönyörű és isteni,
Mert igaz, vagy egy nagyképű,
Egy setét fényes életű.*

*Amikor szembe megtalálunk,
bámulva mi megállunk,
És csodáljuk a képességed,
A halálnak kéncsességed.*

*Megébredek és mondani
Nem tudom, megmagyarázni,
Hogy nincs benned már most semmi,
Hogy nem vagy semmi-valami.*

*És hijába ordibálok,
Egy pusztába megmaradok,
Mert setét fényed úgy rémlik,
Hogy semmi körbe nem hallik.*

*Mért vállolod a setétséget,
Kéncstelen nagy kéncsességet,
Nem tudsz csak háborkadni¹⁶³
És veszteni és zavarni.*

¹⁶⁰ kitárol

¹⁶¹ összevágás, összeaprítás

¹⁶² képzeljük

¹⁶³ háborogni

Anna-Panna

*Anna-panna-bibanna,
Ulyan mint egy babana¹⁶⁴,
Varázló fogik lenni,¹⁶⁵
Világot bolondítani.*

Zsegera¹⁶⁶ élet

*Melyekötő¹⁶⁷, bezere¹⁶⁸,
Ép CSUpág¹⁶⁹ az élete,
Köpöríti¹⁷⁰ a lelkit
Szádop¹⁷¹, énekit.*

*Keptár sőtűt¹⁷² tokarja¹⁷³,
Virágpácája¹⁷⁴ várja,
Nap a világ lácában¹⁷⁵
Születésnek halála.*

*Okos files¹⁷⁶ s a róka
Pipirigben¹⁷⁷ s szulákban¹⁷⁸
Páharolut¹⁷⁹ vigyázza¹⁸⁰,
Cinka¹⁸¹ várja árnékba.*

¹⁶⁴ varázló

¹⁶⁵ fog lenni

¹⁶⁶ csintalan

¹⁶⁷ mellkötő

¹⁶⁸ a női ing bezáró, összehúzható része a mellnél

¹⁶⁹ levelekkel és ágakval díszített ingmell (csupa ág)

¹⁷⁰ szomorítgatja

¹⁷¹ hársfa (vö. szádok, zádok a székely nyelvjárásban)

¹⁷² sültű, furulya

¹⁷³ takarja

¹⁷⁴ virágospálcája

¹⁷⁵ hurkába

¹⁷⁶ nyúl

¹⁷⁷ kákában

¹⁷⁸ mindenféle szúrós növény

¹⁷⁹ pávatollat

¹⁸⁰ őrzi

¹⁸¹ 16 éven aluli kislány

*Mért vagy élet zsegera,
Ődönk¹⁸² váltazója¹⁸³,
Rettenetes nyilára
Halál születést várja.*

Karácsonykő¹⁸⁴

*Utolsó kukkos¹⁸⁵ szólt.
Boldogasszony nevében meghozta,
Ujj tátost engedett földünkre,
Keresztet felemelt hegyünkre.*

Lánykérés

*Szól a kakas, szól,
Ki kapuján szól?
A szeretőmén,
Virág életén.*

*Hadseregvel menve,
Háztól házig sétve¹⁸⁶,
A sutát keresve,*

*Ujj hazáé teve¹⁸⁷.
A vadászat végén,
Ujj hazát jegyezvén,
Annat¹⁸⁸ visszatérvén,
Menyegzőt teremtvén.*

Menyekező¹⁸⁹

Indul szabogatás,

¹⁸² Éden idejének

¹⁸³ változtatója

¹⁸⁴ hegycsúcs a Kárpátok moldvai oldalán

¹⁸⁵ táltos, kakukkmadár

¹⁸⁶ tépelődve

¹⁸⁷ a tenni ige összetett múlt idejű alakja

¹⁸⁸ onnan

¹⁸⁹ menyegző

*Ingeknék varrása,
Lepedők vágása,
Szaknyák píválása¹⁹⁰*

*Nemzetek¹⁹¹ ma jönnek,
Erőt egybe tesznek,
Ülnek guzsolyasba,
Amit szabnak, varrnak.*

*Ott van keresztapa
És a keresztanya,
Rakon¹⁹² szomszéd lánya,
Falunak virágja.*

*Beszélnék, mulatnak,
S a kezek dolgoznak,
Varázs rendet tartnak,
Ládát s észrét¹⁹³ raknak.*

*Legyen az ujj házba
Ujj párnak öltönye,
Hogy legyen üdeje
S a jövőt növelje.*

*Ezközben az ujj pár
Indul a nyámokhoz¹⁹⁴,
Falu virágokhoz¹⁹⁵,
Mert a nagy nap itt már.*

*Háram hétig sétál
Lánykoszorú, virág,
Páhatulu¹⁹⁶ fenn áll,*

¹⁹⁰ a gyapjúszőttesek összeverése

¹⁹¹ rokonok

¹⁹² rokon

¹⁹³ hozományt

¹⁹⁴ rokonok

¹⁹⁵ szűz fiatalokhoz

Fiú életet ma vág.

*Szöknek a lányok
Szép székfűt keresni,
És a szép legények
Pálcát kiforogni¹⁹⁷.*

*Bábák s asszonyságok
Iuszt¹⁹⁸ megszentelni,
Varázsolt virágok,
A kis cinkák¹⁹⁹, fonni.*

*Fülyke²⁰⁰ este táncolni,
Bócsuzást²⁰¹ csinálni,
Fiatalból szökni,
Hivaktatva²⁰² lépni.*

*A harangszó ellőtt
Regvel bócsuztatás,
Testvér itthagya,
Jö²⁰³ élet váltás.*

*A szent házunk ellőtt
Szöknek hívogatók,
Keresztapák s anyák
Jönnek falu ellőtt.*

*Aztán lassú lépés
Tátos eleibe,
Megtörtént végzés*

¹⁹⁶ pávatoll

¹⁹⁷ kifáragni

¹⁹⁸ viaszt

¹⁹⁹ 16 év alatti fiatal lányok

²⁰⁰ menyegzőkezdő multság a szabogatas utáni szombat este

²⁰¹ búcsúzást

²⁰² bivalkodva, csujjogtatva

²⁰³ következő, jövő

élet lépésibe,

*Halál gyilkolása,
Isten szentelése,
Világnok váltása,
Élet építése.*

*Pénz, szerencse,
Élet vize ömlik,
A pár fiatalról
Sok nemzet búcsúzik.*

*Isten eleibe
Ülnek letérgyelve,
Barval és buzával
Lesz az út leöntve.*

*Jönek a szekerek,
Mindkettőt elvisznek
Az ujj házacskába,
A jövő világba.*

*Regvel ebredéskor
Találunk²⁰⁴ kezdésben²⁰⁵
Volt barátainkkal,
megholt társainkkal.*

*Asztánd²⁰⁶ jönnek segítségbe
Társak az életben,
Izvárnok²⁰⁷ világa
Tetteknek az ága.*

Folyik víz és zudul,

²⁰⁴ találkozzunk

²⁰⁵ kezdetben

²⁰⁶ aztán

²⁰⁷ hétfő esti mulatság, amikor a leány rokonai jönnek az új házhoz

*Szárnyas napval borul
Élet fánok ága,
Csillog menyarszága.*

Minták

*Bél kebel.
A kattincán s a szép ingen.*

*Pendely részén, kebelén,
A falvédőn, a lepedőn
S bizony az ágyterítőn.*

Atya kebeliben

*Atyánk kebeliben
Anyánk virágozik,
Őneki lelkeiben
Minden védődik.*

Bodzabél

*Szár és sarok,
Völgy és árok.
Körökben fordulnak,
Végig egyben tartnak.*

Változtatások

*Föld nagy ideiben
Részek mazdulgatnak
Lassan növekedve
Üdök váltatódnak.²⁰⁸*

Közagya²⁰⁹ szökés

*Türelmednek énekében
Élvezted szavaimat
Ha közagya értelmében
Találtad a gondomat*

²⁰⁸ toztatódnak

²⁰⁹ közgondolkodásba

*Nem búcsúzóom én el tőled
Mert viszed a gondomat
Mint kéri az élet a vizet
Fertőzöm a te agyad*

*Bocsáss meg ha vétettem
Engedtelek zavarni
Mit kívántál ha értettem
Érdemes volt dolgozni*

Sipos bácsi (népmese)

*Volt nálunk egy bácsika,
Ő volt legjobb siposka.
Szeretett már mulatni,
Régtől estig sípolni.*

*A neve volt Katyarka,
Tyúkszerben volt a háza,
Ott nálunk Csángliába,
Hol jártok és még járnak
Boszorkány, szépasszonyok
Klézse hosszú patakán
Forrófalva s Somoskán.*

*Indultak el estére,
Mária-harangszó végére,
Tükörbe fogtak²¹⁰ nézni,
Seprűkre fogtak ülni,
Állásokig repülni.*

*Befonták a lovak haját,
Háramba a gecát,
Fejér hosszú ingekben
Indultok a nagy hegyre,*

²¹⁰ jövő a múltban igealak

*Elindultak mulatni,
Boszorkányéjt táncolni.*

*jöttek ezer varázslók,
Átkozott tátos fiúk,
Meglátni mulatságot,
jövő múlt világot.*

*Szól a hegyről szépsége,
Szépasszonyok királynője:
"Hajzátok a síposat,
Klézsén földi tátosat,
Sipoljon a hongjából,
Varázsolt nagy sípjából."*

*Katyar bácsi aluszik,
Részegségben heverik,
Mária-harangszó után,
Csillog tüzes láng után.*

*Szép asszonyok kerülnek,
Álamból megébresztik,
Tüzes hegyre kiviszik
Boszorkány nagyasszonyhoz,
Szépséges szép halálhoz.*

*Fújta táncát Katyarka,
Élőhalatt bácsika.*

*Haza akart már szökni,
Pénzel fogták kedvelni,
Tötötték az ő sípját,
Köpöríték²¹¹ az agyát.*

*Élvezte a Katyar bácsi,
Hajnalcsillag feljöve,*

²¹¹ szomorították

*Megjedett²¹² két szemire.
Mit tudott már pacilni²¹³ –*

*Dió-ágon ébredni,
Síp fene végéjén
PéNZ helyet levél lenni.*

Nagyobb, Idcsike

*Én vagyok a nagyobb, kicsike,
Nagyobb bizony, mint a medvécske.
Aztán leszek én már nagyocska,
Nagyobb, mint nálunk a macskácska.*

*Mi, a medve nagyobb, mint én?
Matrac alatt tartom otthon én.
Ulyan kicsi, lombos és szőrös,
Nem, mint macska bundája, éles.*

*Hallottam, vannak nagyobb medvécskék,
Erdő mélyin fákat recskették²¹⁴,
Nem megyek én oda hezzáik,
Nem kívánok medve-nagy lenni.*

*Én vagyok most kicsi-kicsike,
Ulyan leszek, mint a medvécske.
Mégse fogtok lesz²¹⁵ tőlem félrú,
Öreg medvék velem sétálni.*

Gyűlölet

*Titkos mérget ki dugdos?
A gyűlöletet hullossa,
És főg ő mindenhez tapadni,
A szentből bűnöset csálni.*

²¹² megijedt

²¹³ rossz történt vele

²¹⁴ tördelték

²¹⁵ összetett jövőidejű igealak

*Azt képzeli, szentté szentelik,
És néha fel se ismerik,
A gyűlöletet átveszik,
Ők magukat mérgezik.*

Félelem

*Az ismeretlen tiltottól,
A gonosznak országától,
El fognak ők zavarodni
És jótól is fognak félni.*

Irigy

*Ki nem tud semmit termelni,
Mert kapzsin akar megélni,
A tehetségit használva,
Aki segít, azt gyalázza.*

Hold

*A hold a hideg országa,
A tátos jele s királya,
Újhold, új király, egészség,
Nekem világi reménység.*

*A szárnyaidval felfelé,
A víz lesz eső lefelé,
Rajtad a kapcák terítve,
A nagy hegyekre feszítve.*

*A telifényed magvetés,
Ujságad²¹⁶ a születés,
A gyümölcsoltó éltetés.*

Nap

*A szárnyas nap kinyúl,
Összeszedi angyalait*

²¹⁶ újulásodra

*És mérlegbe az öcséit,
A lúdeg fény onokáit.*

*A tavasz földi keletin
Megszületett szűzanya lelkin,
Kit várják Isten fiai,
Keletről jött barátai.*

*Jaj sok ezer van belőle,
Isten törvényvel megkötve,
A törvénynek törvényibe,
Kit sokszor látunk Istenbe*

*Ez törvény es ha nem lenne,
A minden semmin túl lenne,
És nem látnók Isteneket,
Kikerülve törvényeket.*

*A törvények összessége,
Ők mindennek a lényege,
Logika-törvényből állnak,
Igozi Istent alkatnak.*

*Senkinek nincsen Istene,
Se igoza, se kincse,
Mert nem tudja kidolgozni,
Összes törvényt megismerni.*

Szépasszony

*Arhángel²¹⁷ ő a képiben,
Ki képződött a lelkiben,
Kezeli férfi barátját,
Körüle a nagy világát.*

*A seprű, az csak eszköze,
Mert láng jó ki a setétben,*

²¹⁷ arkangyal

*Ki váltazzassa szívibe²¹⁸
A kör világnak képiben.*

*Fáradhatatlan gonaszka,
A Lucifernek világa,
Építője és bomlója,
Szépséginek rambalója.*

Íz

*Mit gondoljuk hogy felfagtunk
És szerelembe baritunk,
Sok mindenek váltazója,
Érzéseinknek nyamara.*

*Ízesítjük életünköt,
És lassan rakjuk lelkiünköt,
Nyamaradott mi sok semmik,
Leszünk más valamik ízik.*

Bábaasszony

*Az új életnek védője
És anyatest kezelője,
A képesség emelője,
Szétszórtság rendtevője.*

*A természetet használva,
Életinek gyakorlata,
ki az életet szereti
És Üristet;tt segíti.*

*Ki ismeri a nagy erőt,
Az embertől a nem érzőt,
A törvénytevő nagy erőt
Az élet-test megrekesztőt.*

²¹⁸ szívébe

Boszorkány

*A mindenek keverője,
A rossz s még jónak tevője,
Gonosznak ó a jobb keze
És Istenek ismerője.
Csak mivel vétekben hever,
Megtalálod szépasszonyként,
Bábaasszony cseltevőként,
Próbálva jóban elbújni.
Amikor fel fog bukkanni,
Akkor ördögöt fog dózni²¹⁹,
Csak Isten tudja alittni²²⁰,
Rossz indulást semmisími.*

Tátosi késértés²²¹

*Az éveknek fardulóján
S a napoknak válrazóján,
Ki azt akarja felmérni,
Tátos-e ő, isteni,*

*Állatokhoz közeledik
És gondjikval ismerkedik,
Hogy megtudja a teremttót,
Mult-világot és jövőt.*

*Ha igoz a tátos tevője,
Lesz új évnek megélője,
Ha pedig egyszer emberi,
Lesz noppainok végei.*

Földi szolgálat

*Testjemnek vagyok szolgálja?
Nemzetnek lennék a robja?
Emberi lénynek lakója?*

²¹⁹ győzni

²²⁰ megállítani

²²¹ kísértés

Életnek lennék bezártja?

*Testjemet szolgálom, táplálom,
Így lesz, hogy érezek,
Látok és hallok,
Körülem ami van, felfogom.*

*Lelkemet fejlesztem, tanulok
Nemzetért, fertőzőm agyamat
Tanítom, oktatom
Szabadságra angyalom.*

*Emberként üsmerem Istenem,
Anyagban robként mérem,
Félem és érzem az üdót, robtestben
Szabadul²²² megtérek a múltba.*

A Gonosz

*Ess az eső, szépen csepereg
S az én szüvém esment kesereg,
Hogy a világ nem tud változni,
Jóra nem akar törekedni.*

*Most van időm megint leülni,
Egy-két verset kondorirani²²³
Méges szüvem nem akar hagyni,
Ember baját hogy ne érezni.*

*Megszökött a Gonosz a világba,
Az ember akaratába,
Többet fogott teste használni²²⁴
Mint amennyit tud teremteni.*

És amire nincsen ereje,

²²² szabadon

²²³ faragni, cirkalmazni

²²⁴ fogott használni: jövő a múltban igealak

*Törekszik, hogy mástól elvegye,
Földet, állatát és asszonykát,
Szomszédnak a kedves virágát.*

*Jaj, te, édes, kedves Istenem!
Ember hábaruba ne kezdjen,
Hábarut mint mérget úgy érzem,
A földön nem fog hagyni életet.*

*Apró, kicsi emberkék,
Gonosz, apró istenkék
Keverik a bajt a világba
Mint az eső sárt a sírásba.*

Keptár²²⁵

*Föld nagy üdeiben
Életvize mentin
És a Robok útján
Kebel Duna magján*

*Szárnyas nap gondozza
Vallásbon nyugissa²²⁶
Nagy hadakval szembe
Ujj Édenbe téve*

*Szeret vize martja
Háram nagy csapatja
Képtárval²²⁷ díszítve
Figyelemre téve*

*Ősi magyarokval
Jászi katonákval
Kun és ősi magyar*

²²⁵ bundásmellény

²²⁶ nyugtatja

²²⁷ itt: mandulával (szerző megj.: a hindu páter, Devis hívta fel a figyelmemet, hogy náluk a keptár mandulát jelent)

Székely borításban

Kendő

*Kendő kendé kendező,
Felrakva a kerpára²²⁸,
Csángó asszony ruhája
Ettől lesz megtisztelő.*

*Asszony, nő a kendőt
Mikor megkapja,
Elmúlt akkor lánykora,
Utána lesz nénike,
Keresztanya, menyecska,
Felnőtt a falu kertjébe.*

*Kendőt kap a vállára,
Keresztapa jó társa,
Keresztben való apa,
Kiskorodból vállalta.*

*Kendezőhez jut rokon,
Megtisztelve nagy ágon,
Környéken a faluban,
Bizony még a családban.*

*Kendőnek az öcséje,
Az a kicsi servetke
Szemedről száll övedre.
Övedről a válladra,
Fejedre, a keresztre.*

*Lelked elmegy,
A testet itthodja²²⁹,
Fejér kendőbe takarva,
Megszáll leked őrajta.*

²²⁸ körfára

²²⁹ itthagya

Ing

*Ingnek első szép része,
Gyönyörű a bezere²³⁰,
Oszloptestnek fedője,
Két test összekötője.*

*Ingváll ered bezertől,
Csupág melyekötőtől,
És ez testnek fedője,
Két ingujj a kötője.*

*Gyönyörű a pendelye,
Fejér neki jövője,
Forrás, jövő képjibe,
Életvízzel fejezve.*

Öv

*Ő a bétejesítő,
Testnek ő a fejlesztő,
Mire jön a katrinca,
Vagy alatta harisnya.*

*Méhnek a fedezője,
Magnak a feszítője,
Ő neki a védője,
Végre kiengedője.*

Katrinca s a tarisznya

*Tarka szép a katrinca,
Vér, halálból szakasztva,
Feketéből ő vérzik,
Atya, kebel fejlesztik.*

Atya, jel van a hímben²³¹,

²³⁰ a női ing bezáró, összehúzható része a mellnél

²³¹ hímzésmintában

*Katrincánk himjeiben,
Nőnek fekvő testjiben,
Atya lakik a nőben.*

*Férfi hordoz tarisznyát,
Fejérben szokott ágát²³²,
Adja a magnak jövőit,
Világosság fejérjit.*

Szi²³³ és bernyíc²³⁴

*Sir a szí a szüvébe,
Férfi holt méhébe,
Magnak feszítőibe,
Ember oszlop testibe.*

*Minden összekötője,
Bemyíc neki testvére,
Magnak kifejlesztője,
Minden összekötője,
Élet összekötője,
Erőnek engedője.*

Lókötő²³⁵ télen

*A lókötőn megtámaszkodik
Koporsó, háznak fedele.
Két kapja²³⁶ lángval megvirradik,
A napnak kelte az Istene.*

*Lókötőnek a vérigája²³⁷
Nem még hordoz kötelet.
Néma lett az udvar is,
Mert nem érti a nagy telet.*

²³² varrásminta, ág

²³³ szíj

²³⁴ karincára csavart hosszú öv

²³⁵ gerendavégeket támasztó cölöp

²³⁶ kopja

²³⁷ kapocs

Boszorkánymesterség!

*Riga²³⁸, ronda gerendecska,
Rajra lebeg a sarucska,
Állatvíz hulladékval,
Cseppenő maradékval.*

*Regvelibe hajnalba,
Harmatvíz a markába,
Bábacsuporba szedve,
Állatvízvel keverve,
Állás²³⁹ alá betéve,
Szellemeikkel keverve.*

Utolsó üzenet

*Föld nap üdeiben
Hold még Nap fényiben
Föld közepén sarka
Ami négybe asztja*

*Saroknak a hegye
Lesz bélnek kebele
Sarok másik része
Négy sarok végzése*

*Szár sarokké válik
Bél kebél változik
Mindenek mindene
Atyának a jele*

*Mindenek mozgása
Annak muratása
Apróba osztása
Űdő nyargalása*

²³⁸ görbe, csavart

²³⁹ istállórekesz teteje

*Bél igazítása
Folyó virágzása
Mennybe emelése
Isten ismerése*

*Szárnak rögzítése
Földből emelése
Védőben végzése
Üdő megmentése*

*Szárnak a színei
Színek énekei
Ezeknek rezgése
Lelkünk érintése*

*Fehérben a jövő
Színekben jelenő
Feketébe rakva
Halálba megfogva*

*Folyó kebeliből
Magas sarok kebelüg
Szép szárnyas angyalig
Vízben csillagozik*

*Fénynek rögzítése
Formákba van vésve
Vagy színek varrása
Az irhára ásva*

*Irha dolgozása
Hangoknak írása
Embernek tudása
Továbbra adása*

Curriculum vitae

Csak pár szót a falumról, mert az ő létezése szerint lehetek a földön. Bákótól délre fekszik Klézse község, 7600 lélekkel, 2500 hektár földdel, melyből 1400 hektár szántóföld, ebből élnek meg a klézseiek. A község öt faluból áll: Alexandrina, Közép-Klézse, Buda, Pokolpatak, Somoska. A falu lakói magyarok és székelyek, akiket közösen csángó-magyaroknak neveznek.

Itt születtem 1955. november 27.-én, egyetlen gyerekeként a szüleimnek, Mártonnak és Rózsának. Az iskolát román nyelven végeztem, az első négy osztályt Alexandrinában, az öt-nyolc osztályt Klézsen, a szakiskolát pedig Râșnov városban, Brassó megyében. A középiskolát Brassóban, majd Bakóban végeztem el, ahol érettségiztem is. Különféle tanfolyamokat is elvégeztem. Nagyobb részét az életemnek úgy folytattam, mint munkás a vasiparban. 1999-től munkanélküli lettem.

Magyar nyelvet a szüleimtől tanultam, magyarul írni és olvasni magamtól tanultam meg.

A szülőfalumban élek a családommal együtt, Klézse felső részén, az Alexandrinában található Tyúkszerben, van 3 hektár földünk, ennek fele használható mint szántóföld, amit megdolgozunk a családdal. Három gyermekem van: két fiú és egy lány, Erdélyben tanultak-tanulnak. A nagyobbik, Dániel, a Babeș-Bolyai Egyetemen végzett Kolozsváron magyarnéprajz szakot, a második, Máriusz, 2001-ben végzett középiskolát egy faipari iskolában, tovább próbálkozott Magyarországon, de a nehézségek miatt megszakította tanulmányait. A lányunktól nem volt könnyű elválni, hogy részesüljön magyar nyelvű oktatásban, de már három év után Gyimesfelsőlokon befejezte a nyolcadik osztályt, és most az Ady Endre Gimnáziumban harmadik éves.

1996. júniusában több szülővel együtt aláírásokat gyűjtöttünk a magyar nyelv bevezetéséért és tanításáért az iskoláinkban, ugyanazon a nyáron egy hónap után megalakítottuk a Moldovai Csángó Magyarok Szövetségének klézsei fiókját, melynek elnöke voltam 2001-ig. Ameddig vezettem az

MCSMSZ klézsei fiókját, ez megkapta a Juliánusz díjat. Ezidőben alkalmazva lettem Szilágyi Zsolt RMDSZ parlamenti képviselőtől, aki segített a csángó ügyben.

1999. júliusában létrehoztam a Szeret-Klézse Alapítványt, amelynek céljai közé tartozik a magyar nyelv oktatása, az értelmi-ségi réteg kinevelése, a klézsei fiatalság fejlődése, és szociális munka.

2000-ben Bocskai díjban részesültem. Szintén 2000-ben megjelent a verseskötetem, melynek címe *Én országom Moldova*.

1998-ban létrehoztam a *“Mi magunkról”* című újságot a Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége nevében. Most újból mint magánújság jelenik meg.

Amikor úgy döntöttem, hogy ezekkel a célokkal foglalkozzak, akkor rájöttem, hogy az ember csak nemzetén belül tudja védeni önmagát, ezért szüksége van öntudatra és fejlődésre, ezekhez pedig művelni kell és ápolni a nyelvet. És hogy ismételjem meg egy barátom szavait, *“nem vagyunk magyarok más nemzetek ellen”*. Ha embereknek akarunk maradni, tudnunk kell, hol van a helyünk az emberiségben.

A legnagyobb örömöm akkor volt, amikor mások is azt látták jónak, amit én is jónak éreztem, és ez volt az első lépés afelé, hogy minél több dolgot fogadjak el az emberektől, ami jó nekik és nem árt nekem se. Így az életnek lényege teljesebb akkor is, amikor nehezebb az élet. Ne fogadjuk el a rosszat és másnak se tegyünk rosszat, csak így tudunk egymásra vigyázni.

Tudom, hogy sokaknak nem tetszik a munkám, de nemsokára észre fogják venni, hogy senki ellen nem dolgozok, csak visszakerérem azt, ami az enyém, ami a nemzetemé. Így könnyebb lesz mindenkinek az élet és az emberek inkább fogják egymást tisztelni. Az alapítványt, amit létrehoztam, együtt vezetjük Deáky Andrással, aki nyugdíjazott iskolai igazgató, dr. Kotis Mihály klézsei orvossal, Sántha Attila költővel és Duma Dániel fiammal, aki visszatért Moldvába. Együtt sok jó eredmény tudtunk elérni.

Tisztelettel

Duma András

SZÓMAGYARÁZAT

<i>ahét</i>	amikor régebben (vö. a székely nyelvjárásban <i>ahaj!</i>)
<i>alitt</i>	(meg)állit
<i>állás</i>	istállórekész teteje
<i>aló</i>	gidó (vö. a székely nyelvjárásban <i>kecskeolló, 0110</i>)
<i>ápadva</i>	fogolyként tartva
<i>baba</i>	jóindulatú (varázsló)
<i>babana</i>	varázsló, varázslat
<i>barulva</i>	letakarva, lebontva
<i>bankus</i>	gyermekriasztó találmány, nyakatlan kecske
<i>bender</i>	1.) göndör, bodor 2.) hengerkerék, amelyet lehet forgatni, bendergetni.
<i>bemyíc</i>	karincára csavart hosszú öv
<i>bésikárol</i>	betapaszt
<i>beze,</i>	az inget a nyaknál összehúzó kötő, bezáró
<i>bibana</i>	kelés az emberi testen
<i>brej</i>	bizalmaskodó szócská, melyet akkor használnak, amikor két ember lélekben közelíteni akar egymáshoz
<i>cenege</i>	cinege
<i>cenke</i>	szuka kutyakölyök
<i>cinka</i>	16 évesnél fiatalabb lány
<i>csál, csán</i>	csinál
<i>csángáló</i>	járkáló
<i>csipor</i>	fazék étel készítésére
<i>csupág</i>	az ingmellén ‘‘csupa ág’’, ágakot ábrázoló varrások <i>deó</i> dió
<i>dóz</i>	gyöz
<i>dudó</i>	növénny
<i>durr</i>	dúlt, keveredett, rossz szándékú
<i>éjfilikor</i>	éjfélikor
<i>elkeriül</i>	elveyül, elvesztődik

<i>elmesszítel</i>	távolít, távolt tart
<i>élvez</i>	szeret
<i>észre</i>	hozomány
<i>esszefirficel</i>	összevág, összeaprít
<i>eves</i>	gennyes
<i>fata</i>	katrincát helyettesítő vékony selyem- szoknya, melyet a lányok viselnek
<i>ferdém</i>	fürödtem
<i>filjes</i>	nyúl (filjes-állat)
<i>fülyke</i>	a házasság előtti estén tartott legény- vagy le- ánybúcsúztató, amikor a virágos pálcát elké- szítik
<i>gera</i>	befont haj, amelyet körbe felfognak kontyba
<i>ge dán</i>	gyöngyfüzérrel díszített pántlika, amelyre a kalapdíszet fűzik
<i>gyakrabb</i>	sűrűbb
<i>gölécs</i>	a pincetorka előtti kis szín
<i>göréncs</i>	göröngy
<i>guzsalyas</i>	fonóház(i multság)
<i>gyermekavatás</i>	újszülöttnéző látogatás, vagy ahogy a széke- lyeknél nevezik: pocita, radina
<i>halándar</i>	ritkásan vetett kender
<i>hálósutul</i>	a kemence háta mögötti meleg hely, sut
<i>hejgetés</i>	évbúcsúztató szokás, a hejgetés szót az ősi csángó falvakban használják
<i>hergel</i>	a kakas tyúkot búbol
<i>hét</i>	mikor (vö. a székely nyelvjárásban <i>ehd!</i>)
<i>hintezik</i>	hintik
<i>hivaktat</i>	hivalkodik, csujjogtat
<i>hüvelyke</i>	hüvelykujj
<i>inapnap</i>	ünnepnep
<i>iusz</i>	viasz
<i>izvár</i>	a házasság utáni hétfő esti multság, amikor a leány rokonai jönnek az új házhoz
<i>jétség</i>	ijedséges betegség
<i>kas</i>	kosár
<i>kendező</i>	kendő, melyet akkor kap valaki, mikor ke- resztapa lesz

<i>kényszetgés</i>	kinoztatás alatti vágy a szabadulásért
<i>képeszkedik</i>	küzd
<i>keptár</i>	mellesbunda
<i>kerpa</i>	körfa, amelyre az asszonyok a fejkendőt teszik
<i>kiforog</i>	kifarag
<i>kilér</i>	a házeresz meghosszabbítása alatti kis hdyiség
<i>kila</i>	hét vagy több csomó kidolgozott kenderszál
<i>kitárol</i>	kitár
<i>kókenya</i>	húsvéti túrós tészta (vö. a székely nyelv- járásban kókonya)
<i>komondár</i>	tor
<i>komondári asztal</i>	toros asztal
<i>kondotit</i>	farag, cirkalmaz
<i>kópris</i>	a fazék földője
<i>köpörit</i>	szomorít
<i>kukkos</i>	táltos, kakukkmadár
<i>külbécs</i>	csiga
<i>lác</i>	hurok
<i>lébelés</i>	a kender szeges fésűvel való fésülése, gerebe- nezése
<i>lér</i>	sógor
<i>leskdődzik</i>	leskdődik
<i>leveg</i>	lebeg
<i>lókötő</i>	gerendavégeket támasztó cölöp
<i>lósórdi</i>	lósóska, lósórsdi (növényfajta)
<i>matacsel</i>	gyöngyös kalapdisz
<i>megbotránkozik</i>	megbotlik
<i>megcsap</i>	megüt
<i>megbirvad</i>	megmerevedik
<i>megvetett</i>	elrendezett (vö. “megvetett ágy”)
<i>melyekötő</i>	mellkötény
<i>miésnap</i>	hétköznapi (mívesnap)
<i>művelkedni</i>	művelődni
<i>nemzetek</i>	rokonok
<i>nunta</i>	esküvő
<i>nyám</i>	rokon
<i>nyers</i>	nyárs
<i>nyuguvánok</i>	pihentek

<i>olvasztat</i>	olvasztás
<i>ontok</i>	vászon keresztszála, belfonál
<i>őrüszködnek</i>	őrizzkednek, félve vigyázkodnak
<i>pacil</i>	rossz történt vele
<i>páhatulu</i>	pávatoll
<i>paré</i>	friss tavaszi zöldségek, póré
<i>peselés</i>	vizelet
<i>pipirig</i>	káka
<i>pisleny</i>	csirke
<i>piválás</i>	gyapjúszőttesek összeverése <i>torka</i> labda
<i>porkaverés</i>	futball, labdázás (porkavarás) <i>puł</i> kukorica
<i>recsket</i>	tördel
<i>réva</i>	rá
<i>riga</i>	görbe, csavart
<i>rovos</i>	rovás
<i>sebeike</i>	sóska
<i>sehase</i>	sohase
<i>sér, siér</i>	fáj
<i>servet</i>	kis kendő, zsebkendő
<i>sét</i>	tépelődik
<i>sikárlás</i>	tapasztás
<i>sikárol</i>	tapaszt
<i>sikítás</i>	1.) vékony sikárlás lóganéval 2.) bokor körüli kapálás
<i>sőtü</i>	sültü, furulya
<i>száda</i>	szája, nyílása
<i>szádop</i>	hársfa (a székelyeknél: szádok, zádok)
<i>Szent Mihály lova</i>	1.) temetési zászló 2.) temetési ág
<i>sztenka</i>	kőszikla, csúcs
<i>szúguly</i>	két pad találkozása a ház szegiben, szegély
<i>szulák</i>	mindenféle szúrós növény
<i>találó</i>	találékony
<i>tanyulás</i>	tanúság
<i>tátos.</i>	táltos
<i>tepelődve</i>	sietve, tépelődve
<i>termel</i>	teremt
<i>terzsenyi</i>	sötétpiros
<i>tevődik</i>	törődik

<i>típpadás</i>	tapodásos-táncos szertartás, varázslat, boszorkánytánc
<i>tűzsutu</i>	a kemence előtti szénkihúzó hely
<i>urálás</i>	évbúcsúztató szokás, az urálás szót a székeslyes csángó falvakban használják
<i>váncalkodik</i>	vágyik
<i>vér</i>	fogadott unokatestvér, fiúszerető
<i>verekedés</i>	háború
<i>verekedni</i>	háborúskodni
<i>vériga</i>	kapocs
<i>verisór</i>	unokatestvér
<i>vésár</i>	lányok egész életre szóló barátsága
<i>vésára</i>	fogadott unokatestvér, lányszerető
<i>vigyáz</i>	őríz
<i>zsegera</i>	csintalan
<i>zsiradalom</i>	állati (disznó, lúd) zsír

ÁBRAJEGYZÉK

1. kép Klézse látképe o dombtetőről (Csiba András felvétele) ...	16
2. kép A klézsei Tyúkszer falurészbeu található ledöntött kőfej (Csiba András felvétele)	17
3. kép A Tyúkszerben található kőfej teste egy útkeresztvezőben (Csiba András felvétele)	18
4. kép A kőfej teste közlől (Csiba András felvétele)	18
5. kép A klézsei templom sarkánál található védőkő (Csiba András felvétele)	19
6. kép Afomfalvi temetői templom előtti kereszt az elfelejtettekért, mögötte a két oszlop, mely a templomot támasztja, alattuk a védőkő törzse (Csiba András felvétele)	20
7. kép A védőkő kinagyítva (Csiba András felvétele)	20
8. kép A külsőrekecsini védőkő a templom közelében (Csiba András felvétele)	21
9. kép A megvásárolt kőfejek (Kis János felvétele)	22
10. kép Befelejtetlen védőkővek a klézsei templom udvarán (Kovács László felvétele)	22
11. kép Kőbe rakott Boldogságos Szűz Mária a külsőrekecsini út jobb oldalán (Csiba András felvétele)	23
12. kép Védőkő-formát idéző kapuláb, kapuláb-minta és deszkázás (Csiba András felvétele)	23
13. kép Csángó kapu, a védőkövet idéző deszkázás kinagyítva (Kis János felvétele)	24
14. kép A Nyisztor család háza Pusztinában (Csiba András felvétele)	29
15. kép Szóba, azaz főzőkályha (Kis János felvétele)	29
16. kép Klézsei női viselet (Csiba András felvétele)	30
17. kép Klézsei (magyaros) katrinca (Csiba András felvétele)	30
18. kép Klézsei (magyaros) keptár (Csiba András felvétele)	31
19. kép A fenti klézsei keptár előlől, a vállainál a csillagok helyett az élet vize látszik (Csiba András felvétele)	31
20. kép Klézsei suta keptár; vénleány, vagy vénlegény hordta (Csiba András felvétele)	32

21. kép Pusztinai (székelyes) keptár (Csiba András felvétele)....	32
22. kép Kerpán, azaz körfán hordott felkendő (Domokos Pál Péter nyomán)	33
23. kép Katyi Magdolna (Madi) és szöttesei (Duma András felvétele).....	39
24. kép Négy nyist az osztovátában (szövőszékben) (Duma András felvétele)	40
25. kép Pityeres szöttes (Duma András felvétele).....	42
26. kép Hajnali csúcsforgalom (Kis János felvétele)	45
27. kép Haza a magosból (Kis János felvétele).....	46
28. kép Gyermekeknek való servet (Csiba András felvétele)	53
29. kép Kicsibaba bepólyálva. (Duma András felvétele).....	55
30. kép Virágos pálca (Duma András felvétele)	57
31. kép „Két kálvárom van...” (Kis János felvétele)	87
32. kép A forrófalvi temető (Csiba András felvétele)	88
33. kép A házigazdaasszony szerint már 120 éves láda Máriafalván. A láda maga Sós-kúton, azaz Sárata-n készült (Kis János felvétele).....	91
34. kép Védőkő teste (Kis János felvétele).	92
35. kép Egy másik védőkő-test (Kis János felvétele).....	93
36. kép „ <i>Imádunk téged Krisztus és áldunk téged mert a Te szent kereszted által megváltottad a világot.</i> ” Forrófalvi síremlék (Csiba András felvétele)	96

TARTALOMJEGYZÉK

KÖNYV A FÉNY JEGYÉBEN (SZUBJEKTÍV SZERKESZTŐI ELŐSZÓ)	5
A VILÁGOSSÁG ÚTJAIN.....	10
NAPJÖVET, NAPSZENTÜLET	14
KÖVEK, KAPUK A FÉNY VÉDELMEBEN.....	17
A LAKÁS	25
VISELET, JELENTÉSEK	28
SZÍNEK ORGONÁJA	37
MIÉS- ÉS INAPNAPOK	44
ROVÁSMARADÉKOK A KEPTÁRON	48
VILÁGOSSÁG SZÜLETÉSTŐL A HALÁLIG.....	54
LAKODALMI RÁADÁS.....	61
TÁRSADALMI SZEREPEK	68
A KERESZTAPAI SZEREP	69
A BÁB ASSZONYI SZEREP	70
AZ APAI ÉS AZ ANYAI SZEREP	71
ÚJÉVI HIEDELMEK.....	74
MESE AZ ÁLLATOKRÓL S A RÉGI TÁTOSOKRÓL	74
HEJGETÉS VAGY URÁLÁS	77
<i>Klézsei hejgetés</i>	78
FARSANG	83
CSUJOGTATÁSOK:	83
BÚCSÚJÁRÁS A MOLDOVAI MAGYAROKNÁL	86

HALÁL.....	89
FÉNY, GYERTYALÁNG, TERMÉKENYSÉG.....	91
VADMODERNIZÁCIÓ A CSÁNGÓKNÁL	94
VÉGSZÓ	96
VERSEK	101
A BÁLVÁNYKÚT LELKE	102
BÁLVÁNY!	103
ŐSI HITÜNK.....	104
ÉLET, HALÁL, MOZGÁS	105
KILENC BABA BABANA	106
LÁNG	108
CSÁNGÁIÓ HALHATATLANSÁG	109
ANGYALNAK LECKE.....	110
KÉT KÁLVÁROM VAN.....	111
A SZERETTEJE UTÁN TÜKÖRBE NÉZŐ IYÁNY	113
LÉTEZÉS.....	113
OLVASZTÁS (TÁNC)	114
HALATTI BESZÉD	115
ISTEN ELLEN	116
ANNA-PANNA	117
ZSEGERA ÉLET	117
KARÁCSONYKŐ	118
LÁNYKÉRÉS	118
MENYEKEZŐ.....	118
MINTÁK	122
ATYA KEBELIBEN.....	122
BODZABÉL	122
VÁLTOZTATÁSOK	122
KÖZAGYBA SZÖKÉS	122
SIPOS BÁCSI (NÉPMESE)	123
NAGYOBB, LDCSIKE.....	125
GYŰLÖLET	125
FÉLELEM.....	126
IRIGY	126
HOLD	126
NAP	126
SZÉPASSZONY	127

Íz	128
BÁBAASSZONY	128
BOSZORKÁNY	129
TÁTOSI KÉSÉRTÉS	129
FÖLDI SZOLGÁLAT	129
A GONOSZ	130
KEPTÁR	131
KENDŐ.....	132
ING	133
Öv	133
KATRINCA S A TARISZNYA	133
SZÍ ÉS BERNYÍC	134
LÓKÖTŐ TÉLEN	134
BOSZORKÁNYMESTERSÉG!	135
UTOLSÓ ÜZENET	135
CURRICULUM VITAE	137
SZÓMAGYARÁZAT	139
ÁBRAJEGYZÉK	144
TARTALOMJEGYZÉK	146

A csángók kultúráját már számtalanszor kutatták. Ám mindig kívülről tették ezt, felboncolva a csodát, amely csak egységében működik. Duma-István András, az egyetlen Moldvában (Klézsén) élő csángómagyar költőnk, eléggé nyitott és eléggé elfogult ahhoz, hogy másképp szóljon saját közegéről: számára a védőkövek, a boszorkányvilág, a szépasszonyok, a mesék, a népviselet egy másik világ felé nyitnak kaput. Iniciációs, beavató könyv a *Csángó mitológia*, a csángó lélek nagyszabású kivetítődése.

Duma-István András 1955-ben született a Bákó megyei Klézsén, ma is ott él. „Az iskolát román nyelven végeztem. A magyar nyelvet a szüleimtől tanultam, magyarul írni és olvasni magamtól tanultam meg.” A magyar nyelv oktatásáért való moldvai közdelem egyik kezdeményezője, majd létrehozta a magyar oktatást biztosító Szeret-Klézse Alapítványt, melynek jelenleg is elnöke. Verseskötete: *Én országom Moldova* (2000).

ISBN 973-86911-3-3

9 789738 691131